

1908

XII/1,2 – Reyl, František – *Proti volné škole*, s. 1-68 (MVČ, SVK)

XII/3 – Reyl, František (Skalický, F. R.) – *Volby do českého sněmu*, s. 1-32 (MVČ, SVK)

XII/4-6 – Samsour, Josef – *Inkvisice církevní*, s. 1-88 (BK, MVČ)

XII/7 – Navrátil, František – *Vlastenectví v duchu křesťanském* (překlad od Augustina Eggera), s. 1-24 (MVČ)

XII/8,9 – Blaták, František – *Z porýnských missií*, s. 1-63 (MVČ, SVK)

XII/10-12 – Hradecký, J. P. – *Z domácnosti sociálních demokratů III. řada*, s. 1-96 (MVČ, SVK)

Časové Úvahy.

Periodický měsíčník

—> věnovaný časovým otázkám. <—

Redaktor Th. Dr. Fr. Reyl.

Ročník XII.

1908.

Číslo 1. a 2.

Celoroční předplatné i se zásilkou poštovní 1 K.
Jednotlivá čísla stojí 8 h.

Proti volné škole.

Píše *Dr. Fr. Reyl.*

I. Úpadek školy.

»Tolik vyšlo dnes na jevo, že školské vzdělání všeobecné je kusé, polovičaté, ba jednostranné, že tu u nás duch na úkor srdce podrobován promyšlenému a důkladnému cviku a že moderní škola, na protináboženském základě postavená, nám odchovává občana, který je jakýmsi národně-hospodářským strojem, intelligentním člověkem, vládnoucím všemi vědomostmi, jichž potřebuje k uhájení hmotných potřeb občana, který však jinak se přidržuje nemilosrdného sobectví starých pohanů. Především a přede všemi jsem tu já, nechť zástupy těch jiných přitom zaniknou!

Tento směr sledován je daleko široko, u všech národů evropských, až na výjimky, o nichž z pravidla se nedovídáme, všude však pociťují, že na naši generaci neblaze působí.

Pozorujeme, že navzdor škole pokrokové a svobodomyslné není u nás pravé svobodomyslnosti a pravého pokroku ani v politickém životě ani v projevech společenských, ani na poli kulturní práce, že zcela nepokrokový duch a zcela nesvobodomyslné jednání v celém našem českém hospodářství na venek i uvnitř jakoby na výsměch všem těm zvučným frázím a honosným heslům zpravidla nabývají převahy nad každým hnutím myslí a duchů tak řečených zpátečnických. Stojíme před hlubokou trhlinou, která rozdírá základy duševního života národů. — Co však zavinilo, že národové v »prvních řadách kulturních« postupující nedocházejí klidného užitku všech těch nesmírných vymožeností vědomostních i praktických? Co otrásá základy našeho bytí a podemílá je, co otravuje všecken vzlet a všechnu chuť pracovníků i nejobětavějších a zahání je v ústraní, odpuzuje od díla tak žádoucího a tak důležitého, jako je součinnost o povznesení duševní úrovně jádra národa? Proč neradují se národové z bohatství svého, nastrádaného tak usilovnou námahou a tolikerým důvtipem?« (Prof. dr. Harlas o moderní kultuře ve Věst. č. prof. r. 14. č. 3.)

Nalehavé tyto otázky jsou vlastně výkřikem nad zubožeností poznaného stavu. Odborník ve školství podává tu pozoruhodné přiznání, že všecek ten vychvalovaný pokrok vědecký a všecek ten národohospodářský rozmach nečiní člověka šťastným, protože je zanedbáváno vzdělání jeho srdce. Kořen pak tohoto zla spatřuje se ve škole.

Přiznání vysoce vzdělaného profesora znítolik jako ohlášení bankrotu moderní školy, která vychovává jednostranně, utvářejíc jen vědomí, ale zanedbávajíc svědomí a mravnost. Když odchovanci moderní školy jsou osobně málo šťastnými a všeobecně málo platnými členy lidské společnosti, pak nutno doznati, že škola neplní náležitě svůj úkol v přípravě svých chovanců pro život. Naše škola tedy je stížena povážlivou chorobou, která nikomu není tajnou. Uznávají ji učitelé, uznávají ji rodiče a pociťuje ji společnost. Chorobný tento stav vyvolal v povolaných činitelích horlivou a dlužno uznati, že i upřímně míněnou snahu po nápravě. Nikdy se nejevil tak živý zájem o školu jako v dobách nynějších. A nejenom školní kruhy, ale i politické strany pojaly do svého programu starost o rozvoj školy. Vždyť rakouský parlament v prosincovém zasedání r. 1907 uznal za vhodné ukrotiti příliš horoucí snahy politických stran o vysoké školství, aby ve školních síních nepěstovala se místo vědy politika. Závoru tuto pocítí nejtíže v Čechách professoři realističtí, kteří se pražské university zmocnili a jejichž posluchárny byly hotovou posadou pro výchovu stoupenců realistické politické strany.

Všecko toto úsilí o reformu školství přináší na veřejnost celou řadu problémů a a opravných návrhů, které svými původci bývají prohlašovány za jediné pravé a účinné léky k ozdravení školství. Jedním z takových neomylných prostředků je heslo »volná škola«. Heslo toto je sice původu orientálního, protože

je dokázáno, že židovsko-zednářská lože v Uhrách »Pionýr« dala popud, aby v Rakousku zavedena byla volná škola, ale semitský tento původ nic nevadí valné části národního českého učitelstva, aby si tuto myšlenku neosvojili a na denní pořádek svých požadavků neuvedli.

Heslo »volná škola« nemusilo by zrovna zarážeti, protože je to zcela přirozený požadavek, aby škola ve svých výchovných cílech nebyla nikým zdržována. Heslo toto stalo se však podezřelým pro svůj již vzpomenutý původ; stalo se povážlivým tím, že je šíří volní myslitelé, a stalo se přímo obávaným podporou, jakou mu slibují sociální demokraté. »*Dnes má svobodná škola jenom jediného spolehlivého a mocného zastance v sociální demokracii.*« (Dr. Šmeral, Kdo jsou a co chtějí sociál. demokraté, 1906, str. 60.) Již tento výrok by stačil, abychom pojali podezření o poctivých cílech volné školy.

Pojem a požadavky »volné školy« nejsou však dosud širším vrstvám ujasněny, proto dlužno je vyložití a to vlastním doznáním přátel tohoto hesla.

II. Co je to volná škola?

(Spisek pod tímto názvem vydaný v Knihovně Volné myšlenky, sv. 3., 1907.)

Předem: I. *Volné dítě*, čili svobodný rozvoj schopností a vloh. To docílíme:

1. Vyučováním jazykem mateřským.
2. Snížením počtu dětí ve třídách.
3. Založením pomocných škol.

4. Zrušením tak zvaných úlev v docházce.
5. Ochranou dětí před výdělečnou prací.
6. Zrušením školního platu a udělením potřeb zdarma.

7. Příspěvkem státu na školy národní.

Dále: II. *Volný učitel*, čili dosažení nejdokonalějších vychovatelů příštího lidstva. Toho docílíme:

1. Vyšším vzděláním učitelstva.
2. Paedagogickou jeho neodvislostí.
3. Občanskou jeho neodvislostí a svobodou.
4. Hospodářským jeho zabezpečením.

A za III. *Volná škola*, čili rozumná, dokonalá organisace školství. To jest:

1. Dokonalé právo hlasovací do všech institucí.
2. Zlidoření a samospráva školství.
3. *Odluka školy od církve*. (!)

Všech prvních 13 požadavků mohl by každý přítel školství bez debatty přijmouti, ale pánové nechali vlastní jádro svých tužeb až na konec a tím pověděli všecko. Poslyšme vlastní jejich doznání o posledním tomto bodě.

»Ukázali jsme, že volnou školou rozumíme řadu reforem, mezi nimiž *odloučení školy od církve* je toliko jedním článkem mezi články mnohými. *Přes to, že ve výčtu klademe ji na místo poslední, zaujímá mezi znaky volné školy místo první* jakožto požadavek zásadní. Zásadní důležitost neplyne tu ovšem z pouhého úsilí propagačního, nýbrž z rozporů mezi úkolem školy volné a úkolem školy církevní.

Úkolem školy volné je, aby vědeckými prostředky a vychovatelským uměním přivedla

dítě k plnému rozvoji jeho vloh a tělesných i duševních schopností, aby uzpůsobeno bylo k životu dokonalému, pravdivému a mravnému, který by jednotlivci i společnosti lidské byl pramenem radosti, užitku a štěstí. Obracejíc se k dítěti jakožto bytosti přirozené, nalézá *v jeho přirozených darech* dostatečné pole, aby jejich rozvitím, zušlechtněním a zhodnocením zvýšila cenu a zkrášlila obsah pozemského života, nepokládajíc za svůj úkol, aby jeho krásu a sílu podřizovala ohledům *na pochybnou poesii záhrobní*.

Úkolem školy konfesijní je, aby vnutila člověku víru na úkor rozumu i vůle a věrou zabezpečila mu naději na blažený život posmrtný.

Z tohoto dvojího úkolu důsledně plyne konflikt mezi školou volnou a konfesijní: jedna připravuje pro šťastný život pozemský, druhá pro život záhrobní, jedna slouží světskému státu, druhá náboženským církvím, jedna je výrazem důvěry v člověka, druhá hlasatelem jeho nicoty, jedna hledá prostředky výchovné v území vědy, druhá v oblasti víry. Je tedy konflikt mezi volnou a konfesijní školou složkou odvěkého zápasu mezi vědou a vírou.

Která škola má nárok na existenci, o tom rozhoduje *dějinný vývoj* dle toho, jak vyřizuje konflikty mezi vědou a vírou na ostatních polích lidské činnosti. Uplatňuje-li se v ostatních oborech práce princip vědy, bylo by zvráceností, aby práce výchovná jakožto práce nejvýše složitá, zodpovědná a blahotvorná podřizena byla principu víry. A naopak uplatňuje-li

se v souboru lidské práce víra jakožto idea vedoucí, bylo by stejnou zvráceností, aby výchovná práce budovala se na vědě.« (Brožura zmíněná, str. 29. a n.)

Tak doslovně volní vychovatelé odhalují své nitro a my můžeme tomuto upřímnému doznání býti povděční. Volná škola klade výlukou zjeveného náboženství ze školy na první místo svých požadavků.

A jakými důvody opírají tento přední svůj požadavek? »Ve všech oborech lidské práce vidíme neúprosný, živelní a neodvratný postup vědy a rozumu vedle neustálého klesání onoho úcastenství, jaké druhdy měla náboženská víra i světská autorita ve všech oborech lidské činnosti. V tomto ústupu provedena byla odluka církve ode všech zaměstnání lidských, která představují produktivní práci a podíl na budování společenského blaha. Provedena rozluka církve od lékařství, právnictví, stavitelství, zemědělství, neboť v okamžiku, kdy rozum lidský za pramen poznání přijal místo víry zkušenost a mezi příčinou i následkem hledal jen přirozenou souvislost, bylo nemožným, aby lékař vymítal z nemocného zlé duchy, právník se přesvědčoval »božími soudy (ordaliemi) a zemědělec spoléhal, že rozumovou práci nahradí modlitba nebo církevní žehnání.« (Brožura, str. 30.) Ba ani prý kněží nevěří jen na prosebné průvody do polí, nýbrž také sejí, pojišťují úrodu, volají zvěrolékaře a tím provádějí dokonalou rozluku církve od zemědělství. A jako prý ve všech těchto oborech lidské práce provedla se již odluka od

církve a víry, tak podobně prý je nutností, aby se tato odluka provedla i ve škole. Všecky obory lidské činnosti řídí se vědeckou pravdou a tu škola nebyla by prý přípravou pro život, nýbrž proti životu, kdyby založena byla na víře a podléhala vládě církevní. (Brožura, str. 31.)

Uvedené tyto důvody nedokazují sice nutnost rozluky školy od církve, ale dokazují zcela zřejmě, že přátelé volné školy provedli již ve svých hlavách rozlukou rozumu od pravdy. Tak zmatené a zvrácené pojmy našli byste v málo které hlavě.

Dle těchto názorů je člověk pouze stroj na vědění a na zpracování potravy. O svědomí a mravní věčný zákon nemusí se pranic člověk starati. Když bude jeho mozek náležitě různými pravidly, vzorečky a formulkami náležitě vyceповán, když mu továrna dodá dostatek hnojivé moučky na pole a když z bohatství přírodního urve co možná největší podíl, vyhoví člověk úplně ideálu přátel volné školy. Ohled na věčný mravní zákon, na zodpovědnost před Tvůrcem a na život posmrtný nemusí míti odchovanec volné školy. Takové ohledy beztoho vadí člověku v zistném jednání, v náležitém vyčerpání požitků života a zbytečně přivádějí na mysl rozmařilým a sobeckým lidem strach před tresty za četné oběti jejich vášní. Volná škola bude tedy vychovávat pro nynější požitkářský a zistný směr životní.

Staré omyly Marxovy o neuprosném a přirozeném vývoji dějinném beze všeho vlivu Prozřetelnosti jsou zde nesmyslně opakovány, ačkoliv sám kollega Marxův, Engels, nejnověji

Bernstein, z českých filosofů sám Masaryk odkázali výmysly Marxovy do říše omylů, jež snadno mohou se přihoditi jednotlivci při rozumovém bádání. Tyto mylné názory o nevyhnutelné nutnosti přirozeného vývoje ve společenském životě beze všeho vlivu lidského ducha a Prozřetelnosti Boží jsou sice ještě dobré ku balamucení a fanatisování prostého dělnického lidu, ale nesmějí beztrestně tvořiti filosofický základ ku výchovnému směru našich škol. Mohou snad učitelé aneb »přátelé« školy tonouti po uši v nesmyslných báchorkách německého filosofa Marxa, ale škola sama musí býti založena skutečně na pravdě a na životní zkušenosti. Lidé jistě vlastní zkušeností časem vystřízliví z opojných zásad, ale pochybená soustava školy by otravovala celé generace. Protestujeme proti tomu, aby škola otravovala socialistickým požitkářským učením útlou duši mládeže!

Jiný zmatený názor shledáváme v tvrzení, že následkem přírodního poznání provedena byla rozluka církve ode všech oborů lidské práce, takže lékař přestal vymítati z nemocného zlé duchy, právník nechal soudy boží a zemědělec modliteb a všichni začali prý provozovati rozumnou práci.

Žádáme od volných učitelů jenom jediný doklad, že někdy víra křesťanská zlehčovala rozumovou práci a místo ní naváděla lidstvo jen ku modlitbám. Jest možno, aby nynější civilisace dospěla k takovému vývoji beze všech základů, které položil středověk? Může snad někdo osvojiti si universitní vzdělání,

kdo neprodělal dříve základy, které poskytuje obecná a střední škola? Či snad jenom práce universitního profesora je záslužnou a práce učitele, jenž učí děti slabikovati, nemá žádné ceny? Je práce církve o školní výchovu středověkého lidstva beze všech zásluh? Z názorů těchto příkladů je patrné, že i v těch dobách, kdy církev řídila soukromý i veřejný život lidstva, bylo a musilo býti dbáno na rozumovou práci, protože by novověk přejal od středověku samé zanedbané barbary, což snad nebudou tvrditi ani vědátoři volné školy. Není pravda, že teprv za rozmachu nynější výrobní činnosti dbá se na rozumnou práci a dosti povrchní rozhled v kulturních dějinách nás poučí, že lékaři křesťanští nevymítali jen zlé duchy, že právníci nespolehali jen na »soudy boží« a že katoličtí zemědělci nechodili do polí jen o prosebných dnech na processí se sepiatýma rukama.

V lékařství a ranhojičství zaujímali kněží více než tisíc let také vynikající místo a zasluhují naší vděčnosti za to, co vykonali pro ulehčení útrap trpícího lidstva. Ovšem teprv v 16. století anatomie a fysiologie (nauky o složení lidského těla) byly postaveny na vědecký základ. Dílo toto vykonali katoličtí profesoři na universitě v Padově, Pise, Bologni a Římě. Nejvýtečnější mezi těmito professory byli Vesalius, Fallopius a Eustachius. Tyto tři professory nazval moderní již přírodovědec Cuvier »otci moderní anatomie«. Vesalius první zavedl pitvu mrtvého těla, což mohlo také býti známo prof. Drtinovi, aby si byl ušetřil

nechutný »vtip« ve sněmovně »o odporu středověku ku pitvě, aby prý andělé neměli v den soudný mnoho práce s rozkouskovaným mrtvým tělem«. Lékař Cesalpino, předchůdce Harveyův v objevení oběhu krve, byl povolán do Říma Klementem VIII., jenž ho učinil svým lékařem a jmenoval jej lektorem lékařství v kolleji »Sapienza«. Velkého přírodopisce Walpighiho, jenž pomocí mikroskopu objevil neviditelné žilky t. zv. vlasečnice, povolal Innocenc XII. do Říma a jmenoval ho svým komořím. Zasluky v lékařské vědě získali si dále: Morgagni, vynálezce pathologické anatomie; Spallanzani, jenž pokusem dokázal původ nálevníků z atmosférických zárodků proti těm, kteří hájili theorie samočinného plození; Paré, vynálezce jednoduché léčby poranění; Jan Müller, zakladatel fysicko-chemické školy vědy fysilogické a j. v. (Srovnej univer. prof. Záhna »Věda a učenci katoličtí« str. 59.) Celá řada vynikajících lékařů nemusila se nikterak odlučovati od církve katolické, když chtěla ve vědě dodělati se pokroků. A slavná jména těchto katolicky věřících mužů usvědčují přátele »volné školy« z obrovské nevědomosti, když si myslí, že křesťanský středověk neléčil nemoci lidské leč »vymítáním zlých duchů«.

A jako katoličtí lékaři připravili základy pro moderní medicinu, tak ještě zřejmějších zásluh získali si katoličtí právníci o moderní vědu právnickou. Již ve IV. století setkáváme se se značným počtem zákonů církevních, které byly sebrány ve zvláštní sbírky ve století VI. Výborný právník katolický, Dionysius

Exiguus (žil v 6. století) nespokojoval se s »čarodějnickými ordaliemi«, nýbrž sebral vydané zákony církevní v přehledný a vědecky uspořádaný zákonník, o němž tvrdí Maassen (I. 422.) a prof. dr. Rittner (Círk. právo kat. str. 20), že stal se základem všech dalších zákonníků. Ve 12. stol. vyniká opět katolický mnich Gratian na poli právnické vědy svou sbírkou »dekretum«, jenž zaslouží ještě uznání i našeho století. Pozoruhodno je, že prvý zákonník pro království České vydán byl nejkatoličtějším panovníkem Karlem IV. t. zv. *Majestas Carolina*. Přední rádce Karlův, arcibiskup Arnošt z Pardubic *zrušil „boží soudy“*, jimiž dříve byla dokazována vina a nevina, a vynutil na stavích, že v soudnictví českém přestaly dlouhé, spleťté žaloby a libovolné nálezy pánů, na soudech zasedajících. (Srovnej Flajšhans, Písemnictví str. 120.) Že panstvo nechtělo se vzdáti svého zvykového práva soudního a neuznalo závaznost Karlova psaného zákonníka, dokazuje jenom náš názor, že odpor mocných tohoto světa ku církevnímu právnímu řádu mařil šlechtné a lidumilné snahy církevní. Zjistné pudy lidské bránily se proti evangelickému učení o spravedlnosti. Za nerušeného rozvoje katolické víry právní řád nespočíval na barbarských zvycích aneb libovolných nálezech pánů, nýbrž na zákonech psaných, pro všechny stejně spravedlivých, takže ani za dnů našich nebránilo by opravdové náboženské přesvědčení moderním právníkům ve vykonávání nestranné spravedlnosti. Odluky církve od soudnictví není tedy

nevyhnutelně potřebí ku obhájení práva a spravedlnosti.

Rovněž v zemědělství není rozlučka od církve nutnou ku větší výnosnosti půdy a také nikdy nábožensky smýšlející zemědělci nespokojovali se pouhou procházkou do polí v prosebné dny, nýbrž usilovnou prací od časného jitra do pozdního večera ve středověku i novověku uplatňovali slovo Hospodinovo: »v potu tváře své jísti budeš chléb svůj.« Středověký rolník nikdy nevěřil, že krůpěj svěcené vody nahradí orbu a rovněž ani novověký agrárník přese všechny své studie na hospodářské škole nevěří, že mu učený professor svým předpovídáním počasí zažene krupobití aneb sucho daleko od jeho pozemků. Staří i noví rolníci dobře to vycitují, že všechna práce lidská bez božího požehnání je těžkou a proto při všech vymoženostech chemie, fysiky i techniky neodlučuje se příčinnivý rolník od církve. Tak činí jen hýřiví marnotratníci, kteří pro své šantročení po otcích zděděnou půdou nepotřebují ovšem svěcené vody. V zemědělství odluka od církve nikdy nutnou nebyla a dosud nutnou není.

V zemědělství neocenitelnou službu koná chemie, o níž lze právem říci, že je vědou katolickou. Od prvního středověkého alchymisty, Raymunda Sully, jenž vyráběl kyselinu uhličitou z drasla a přečišťoval lihoviny, až do Lavoisiera, jenž uznáván za otce moderní chemie, a proslulého Pasteura vykazují dějiny kulturní celou řadu skvělých katolických pracovníků, kteří při svém náboženském přesvěd-

čení dovedli pěstiti praktickou vědu chemickou. Vodní mlýny a vodní pily jsou vynálezem středověkého Leonardo da Vinci; hromosvod sestrojil první chudý a zapomenutý český kněz, Prokop Diviš, jenž i při svém vynálezu neodhodil hromniční svíčku do kouta, ježto věděl, že pánem přírodních sil přese všecku jejich zákonitou příčinnost zůstává všemohoucí Tvůrce.

Nejen ve středověku, ale i dosud v krajinách pohanských missionáři učili a učí nevzdělané barbary nejprve pracovati a pak, když práci zemědělské přivykli, učí je katechismu. A jen z náboženské víry čerpají kulturně zanedbané kmeny posilu ku své práci. Kde této solidní výchovy náboženské nestává, tam civilisace se nedaří. Protestantské missie nedodělávají se proto trvalých úspěchů, protože jsou zakládány papírovou prací (»zákonky«) bez důkladné výchovy. Protestantský Dán Scavinius jako očitý svědek píše o missijní činnosti mezi černochoy: »Pokrok katolických missií musíme v tom hledati, že průměrně a mohu říci ve Východní Africe výhradně od velice nadaných a všestranně vzdělaných mužů jsou řízeny, kteří po mnoho let v zemi žili, řeč a lid důkladně znají, od mužů, kteří sem přicházejí, aby zde zůstali, kteří nejsouce vedlejšími úmysly nebo ženou a dětmi — ustavičnou to rakovinou protestantských missionářů — zdržováni, úplně se věnují velikému a svatému úkolu svému: šíření křesťanské osvěty a kultury mezi nevědomými africkými kmeny. Modlitba a práce jsou zde nerozlučně spojeny.« (Kreuz und Schwert 1875, str. 279.)

Na civilisaci lidstva má církev katolická dle Gladstona nepopíratelně skvělý podíl: »Od prvních tří století pronásledování kráčela římská katolická církev po patnácte století v čele lidské vzdělanosti a řídila hlavní duševní i hmotné síly světa, jež jako oři zapřaženi byli k jejímu vítěznému vozu; její umění stalo se uměním celého světa; její genius geniem světa; její velikost, sláva, velikolepost a vznešenost byla nejpřednější, ne-li jedinou chloubou celého vzdělaného světa.« Proto je zcela pochopitelno, že nenastává ani nyní nutnost rozluky církve od vědy a lidské práce pro poctivě myslící a pracující lidi. V zemích, kde církve katolické nebylo, činí i v moderní době církev značné pokroky.

Snad nikde neučinila církev v nové době takový pokrok jako v Australii. Žijí ještě lidé, pamatující doby, kdy nebylo v tomto díle světa ni jediného katolického kněze. A dnes? Dle udajů kardinála Moraua působí kněží po celé Australii, na Novém Zélandě, Nové Quinei a na všech ostrovech Tichého oceánu. Na vinici Páně působí tu 36 biskupů, 1400 kněží, podporovaných 700 řeholníky, obstarávajícími vyučování a 6000 řádovými sestrami. Chrámů je v Australii 1800. Církev nalézá se tu v plném rozkvětu.

Totéž platí o Americe, kde církev katolická těší se plné svobodě a značnému rozmachu. Nikdo nebude upíratí Americe a Australii pokročilost v zemědělství i ve výrobní činnosti, a přece nepotřebovaly tyto země potříti církev, by k svému rozmachu dospěly.

Uzavíráme z této úvahy, že ani v Čechách pro lidi poctivé nevede cesta blahobytu přes trosky církve katolické a školou beznáboženskou. Ba jsme jisti, že úplným rozvratem církevní organizace a školou volnou zavládlo by ještě větší sesurování lidských citů, ještě větší hýřivé požitkářství a bezohlednější vykořisťování slabších, nežli jaké spatřujeme nyní za doby, kdy intelligence odcizila se náboženskému životu, kdy výrobní technika provozuje se pod heslem volné soutěže a kdy škola trpí náboženstvím jen jako zvláštní 2hodinový předmět. Již nyní za vzpomenuých okolností intelligence stará se jen o zvýšení svých platů, zbavujíc se čím dále tím více zodpovědnosti za kulturní své poslání; již nyní chudý člověk sotva uhájí s napětím všech svých sil holé živobytí; již nyní mládež moderní školou vychovávaná musí svou nevychovanost doplňovati v káznících a donucovacích pracovnách. Chcete ještě šikmější spád do propasti společenské bídy zavéstí volnou školou?

Jest pravda sice, že vyskytují se lékaři, kteří se odloučili od církve. Však bylo vzpomenu to veřejně na dolnorakouském sněmu bestiálního jejich počínání ve vídeňských nemocnicích, kde chudým pacientům byla očkována nákaza ohyzdných nemocí k vůli prý studiím. Hrozíme se již nyní té spravedlnosti, jakou provozují dvojím loktem povolání právníci a strážcové zákona, odchovaní moderními bezbožeckými naukami. Cítíme všichni tíhu lichvářských obchodníků obilím, uhlím, dobyt看, potravinami a jinými životními potře-

bami; ale tyto od církve odloučené »zemědělce« nepovažujeme za dobrodince lidstva, nýbrž za upíry a vyssávače. Tací lékaři, právníci a zemědělci nemohou býti nikdy dokladem pro nutnost volné školy, kde by se těchto upírů vychovalo více!

Kritika chatrných důvodů pro zavedení volné školy přesvědčuje nás, že naznačil vídeňský neohrožený purkmistr Dr. Lueger pravou cestu pro reformní snahy vadného školního systému proslulou svou řečí na katolickém sjezdu ve Vídni r. 1907, pravě: »Jsem přivržencem spolku pro zřízení katolických universit. Všemi prostředky musí býti působeno k tomu, aby vyučování od zdola až nahoru dostalo se zase do rukou těch, bez nichž nebylo by na širém světě žádné vědy. Velicí učenci, kteří jsou velice hrdí na své vědění, ačkoli není valné, nebyli by ničím, kdyby nebyli uchovali vědu prostí řeholníci a nepěstovali ji po všechny časy.«

Sebevědomá řeč vídeňského starosty, jenž charakterností značně převyšuje opatrnické starosty českých Lhot, dotkla se slabin privilegovaného universitního cechu a proto spustil děsný rámus, že to neslýcháno, aby také ještě někdo ve světě mohl vědět něco více nežli bohatě placení vědatoři na universitních stolicích. Povykem se ještě nikdy pravda nezničila a lež pravdou nestala, proto také ani školní debatta, Masarykem v parlamentě v prosinci 1907 vyvolaná, nevyrátila historickou pravdu, že školy církví vedené stály vždy na výši své doby.

III. Zásluhy církve o výchovu lidstva.

Církev katolická úřad učitelský považovala vždy za stejně vzácný odkaz Kristův jako Jeho úřad kněžský a pastýřský. Slova Kristova »učte všecky národy« vztahovala se sice přesně na obor náboženských pravd, ale zahrnovala logicky též péči církve o rozumné vzdělání věřících, by snáze nadpřirozené a ideální pravdy Kristovy chápali a životem plnili. Proto vedle kazatelny užívala církev i školy ku plnění příkazu Kristova. S počátku ovšem během šesti prvních století věnovala církev pozornost hlavně výchově dorostu kněžského, jak dokazují předpisy tehdejších sněmů církevních. Ale již ve století 8. a 9. počala si církev všímati vzdělání lidového, neboť provinciální sněm v Cáchách r. 802 nařizuje v kap. 11. *povinnou* docházku dětí do školy: »Každý posílej své děti do škol, aby se učily, a ať je se vši pečlivostí navštěvují tak dlouho, dokud nejsou dostatečně vzdělány.« (Binterim, Deutsche Nationalkonz., II., str. 449.)

Karel Veliký k radě biskupů říše francské nařizoval farářům, aby ve školách obecných mládež vyučovali. (Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, II., 176.)

V návodu k pastýřskému úřadu biskup Theodolf z Orleanu ve hl. 20. dle nařízení Karla Velikého ukládá duchovenstvu za povinnost činnost ve škole slovy: »Kněží mají ve vesnicích i osadách školy zřizovati, a když jim věřící dítky svěřiti chtějí k učení, nemají jich odmítati, nýbrž s největší láskou přijímati.

Za vyučování nemají však žádné odměny vyžadovati a jen přijímají to, co by jim rodiče ze vděčnosti dobrovolně nabídli.«

Tedy *povinnou návštěvu* školy a *bezplatné* vyučování zaváděla církev již v »temném« středověku. Během dalšího rozvoje založeny byly při klášterích školy latinské, ale při tom lidové vzdělání náboženské bylo poskytováno i nadále ve školách farních. Od 13. století byly ve všech i nejmenších městech německé říše založeny školy pro elementární vzdělání a koncem 15. století byla i na vesnicích s největší vzdáleností 2 hodin zřízena dokonalá síť obecných škol. (Kaiser, *Gesch. des Volksschulwesens im Württemberg*, I., 11.) Prof. Drtina tvrdil ve své řeči v Hradci Králové oproti autorovi tohoto spisku, že prý tyto vesnické školy vyučovaly latině, ale názor tento je mylným, protože latině vyučovaly školy kathedrální a klášterní. Že školství české kolem r. 1400 vykazuje přes 640 škol, dokazuje Palacký. Nejen o výchovu lidu ve školách nižších, ale i o vysoké školy (universities) pro pěstování věd pečovala církev. Do dob německé reformace, která znamená násilné přerušování duševního vývoje evropského lidstva na celá století (Hettinger), založeno bylo 70 universit, z nichž některé byly zřízeny přímo od papežů, jako na př. v Římě od papeže Boniface VIII. (1303), v Pise od Clementa VI. (1343), atd., aneb založeny byly od panovníků, ale s potvrzením papeže, jakožto nejvyššího strážce duševního života křesťanských národů. Církev se postarala, aby každý měl dostatek příleži-

tosti ve školách založených vzdělání nabýti, kdo o vzdělání dbal a dbáti mohl. Ovšem všeobecně nucenou docházku do školy zavedla teprv osvícenská doba koncem 18. století, kdy školství začal si všímáti stát. V Rakousku za Marie Terezie r. 1774 zaveden školní řád, v Prusku r. 1763 zavedena školní povinnost, ve Francii r. 1794, v jiných státech ještě později, až teprve v polovině století 19. Hodně pozdě tedy rozpomenul se stát, že má také vedle vedení válek nějaké povinnosti ku duševnímu vzdělání poddaných; ale když začal doháněti, co staletí zanedbal, brzy zapomněl na zásluhy tisícileté vychovatelky lidstva a počal církev podezřívati, že by národ vychovávatí nedovedla. Nevíme, jak charakterisovati ty nespravedlivé výtky církvi činěné, že prý po staletí udržovala lidstvo ve tmách, ale nejspíše je to hlas špatného svědomí, které vlastní vinu chce zатуšovati obviněním nevinného.

A jako církev snahu měla o zakládání škol, tak honosila se i vzornými školami, které byly jejím dozorem vedeny církevními řeholemi. Výchovu intelligence po staletí měli v rukou školy jesuitské. Je velmi zajímavé sledovati úsudky jinověrců o školách řádu, jenž jinak byl pro různé záminky tupen a osočován. Usudek o školách tak nenáviděného řádu má již svou váhu.

Velmi přehledný obraz učitelské činnosti *jesuitského řádu* podává anglický spisovatel Quick ve spise »Vychovatelští reformatoři«. (Překladem dra. Foustky u Laichtra 1898.) Nelze si přátí lepšího ocenění, než které čte-

me v této knize. Jest to hotová chvalòřeč na výchovu jesuitských škol, které zastupovaly naše střední školy. Rozvrh látky učebné, vyučovací metoda, vlastnosti učitele a vrchní dozor nalezají se v těchto školách v tak dokonalé formě, že ani moderní škola nic lepšího nemá. Učitel musil se věnovati úplně svému úřadu, tedy žádné politické rejdy a spolky. Musil se držeti přesně osnovy učebné, tedy žádné pokusy s výstředními nápady. Musil se pečlivě připravit, plán hodiny učebné předem promyslit. Na osobní svéráznost žákovu mohl dbáti, protože býval ve škole jen jeden třídní učitel, jenž se žáky postupoval do vyšších tříd.

Tím ovšem nynější roztríštěnost ve výchově, kdy se vystřídává ve třídě denně 5—8 učitelů odborných, byla nemožnou.

Metoda vyučovací byla naskrze moderní. Na ústní výklad a stálé opakování látky položena hlavní váha. Ukládati žákům mnoho se nesmělo, učitel měl sám ve škole podstatné věci žákům v paměť vštípit. Vyučování začalo opakováním staré látky, bylo přerušováno častými otázkami, aby součinnost všech žáků se pěstovala. Vyučování nesmělo dlouho trvati, nejvýše 5 hodin denně. Stálé sezení bylo vyloučeno a ohled na zdraví byl předepsán. Trestů bylo zřídka užíváno, protože učitel musil působiti na ctižádostivost žákovu a musil si získati srdce žákova, by poslechl na slovo. (Quick l. c. str. 41—59.) Quick shrnuje svůj úsudek o školách jesuitských: »Jesuité musí vždy poutati anglické vychovatele, ne-li z jiné

příčiny, tož aspoň proto, že byli tak velice praktičtí.«

Vrstevníci Jesuitů byli plni nadšení nad úspěchy jejich škol. Filosof lord Bakon Verul. (+ 1622) píše: »Popatř na školy Jesuitů, nic zajisté lepšího nad ně se nenaskytá« (Quick str. 35.); a jinde volá: »Když patřím na jejich neunavnou činnost jak v pěstění vědy, tak ve cvičení mravů, připadá mi na mysl výrok Agesilaův o Farnabazovi; když jsi takový, kéž bys byl náš«. (Quick l. c.)

Prof. Drtina na schůzi v Hradci Králové v březnu 1907 mluvě o řádu jesuitském, kritisoval školství.

Školy jesuitské líčil dr. Drtina dle anglické knihy Quickovy. Z knihy té loyálně citoval chválu školám jesuitským vzdávanou; leč některé výroky řečníkovy přece jen byly tendenčně upraveny. Řečník tvrdil, že cílem výchovy byla pouhá forma, naučit se jazyku latinskému. Quick však výslovně praví: »Ale pod názvem vzdělání byla podávána jistá míra poučení z jiných předmětů, obzvláště z dějin a zeměpisu, při výkladu o klassických spisovatelích.«

Jiný tendenční výrok byl, že prý nesmělo se ve škole vůbec mluvit česky, a kdo promluvil, musil nositi potupný odznak »oslovství«. Quick na str. 41. praví, že mateřskému jazyku smělo se vyučovati jenom se svolením provincialovým a že ve vyšších třídách smělo býti mluveno jazykem mateřským jen ve dny sváteční. Rovněž Winter v »Životě církevním«

na str. 139. tvrdí, že Jesuitům bylo přísně zakázáno žákům nadávati.

Tvrzení prof. Drtiny nesouhlasí ani s jinými posudky, které o školách jesuitských známe. Uvádíme zajímavý posudek («Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig» 1889 str. 8—11) o školách jesuitských z pera prof. Koldeweye, jenž není žádným ctitelem Jesuitů. »Jesuitské školy dovedly toho, že nejen u římsky smýšlejících, nýbrž i u protestantů — vzpomeňmež si jen na příznivý úsudek, jež Bedřich Veliký o nich měl — velikého souhlasu nacházely. A byl to netoliko pouhý souhlas, nýbrž byly to také úspěchy, a to dalekosáhlé, trvalé, možno říci v pravdě bezpříkladné úspěchy. Neboť cokoliv jiného jesuitský řád ve zpovědnici a na kazatelně, knihami a rozněcováním krvavých válek pro obrácení kacířů na víru učinil — *nejstkvělejších vítězství svých dobyl přece jen svými školami.*

Celé ono zpětné hnutí, jež vůbec proti-reformací se nazývá, jest hlavně výsledkem těchto ústavů; jim především dlužno připisovati, že zejména v Německu vítězný postup protestantismu již po několika málo desetiletích k příměří byl donucen a potom, aspoň až do uzavření wesfálského míru, více méně v ústup se proměnil.

Na straně protestantské byly tyto úspěchy přetrpce pocítovány. Mezi přísnými luterány XVI. století byli mnozí nakloněni k tomu, připisovati je čarodějství a působení ďábel-skému.

Takovouto víru nemůže syn XIX. století ovšem sdílet; ale žasnouti musíme nad tím, s jakou šikovností a houževnatostí, s jakou oddaností a péčí, s jakou jednomyslností jesuitský řád výchovatelskou úlohu svou prováděti se jal. Jak nepříznivě odlišuje se od toho všeho šlendrián a lhostejnost, svárlivost a rozervanost, jež v protestantském školství až daleko do XVIII. století, ne-li všude, tož přece na mnohých místech zřejmě se jeví! A pak jak bystře dovedli Jesuité porozuměti všelikým — ať oprávněným či neoprávněným — přáním oněch kruhů, mezi nimiž působiti sobě byli umínili. Jaká to uhlazenost a úhlednost forem, jíž všeho se vystřící dovedli, co by jakkoliv mohlo býti kamenem úrazu! Jak ošklivě se vedle toho vyjímá svéhlavost a tvrdošijnost, učenecká domýšlivost a kantorská pýcha, nemotornost a bezohlednost, jež tak zhusta nalézáme při rektorech a učitelích starých dobrých dob! A dále vyučovací látka — shodovala se sice v podstatě v jesuitských i protestantských školách; ale jak znamenitě uměli ji jesuité *moudrým výběrem* zbaviti zbytečné přítěže, kterouž u evangelíků nezřídka nešikovnost a nerozum mládež zahrnovaly! Kázeň konečně, u evangelíků často s krutostí a hrubostí sdružena, postrádala u Jesuitů, jakkoliv byla přísná, přece zřídka kdy otcovské mírnosti. To, co se dnes obyčejně *nazývá individuální péčí o žáky*, bylo u nich od počátku již konáno, hlavně ovšem jen pak, šlo-li o to, aby zámožné a vlivuplné osoby pro účely řádu byly získány.

K těmto více vnitřním, dílem skutečným,

dílem jen zdánlivým, zajisté však veskrze oslňujícím přednostem družily se ještě nepopíratelné výhody vnější. *Školní plat nebyl v jejich ústavech zásadně od žádného, ani od nejbohatších žáků vybírán: v jejich pensionátech dostávali ehovanci za malou poměrně summu výtečné hmotné zaopatření, a bedlivě bylo o to dbáno, aby práce duševní nebyla příliš namáhavou a aby dostatečným spánkem a tělesným zotavením byla vyvážena.*“

O působení jesuitského řádu v Čechách kolují dosud i v intelligentních kruzích protestantské báchorky. Povoláný znalec českých dějin prof. Winter píše ve své knize »Život náboženský v Cechách« sv. I. str. 139—140 o vychovatelské činnosti Jesuitů trochu jinak:

»Jesuité chovali a vychovali žáky, kteří bojovali dlením doby podle nich a za ně. Přední lákadlo jich škol bylo, že učili zadarmo. *Jesuité zaměstnávali se s mládeží pilněji nežli jejich protivníci a zacházeli s ní daleko přívětivěji.* Z knihy Klatovského (Rozmlouvání Čecha s Němcem r. 1564) vychází na jevo, že učitelé tehdejší, i když dobrácky mínili hovořiti s žáky, dávali jim jména »lotrů«; na odpor tomu *Jesuitům řád přísně zakazoval žákům nadávati.* V sousedních knihách nejeden případ jsme shledali, že učitelé tehdejší žáky tak tuze bájeli, až je zmrzačili; u Jesuitů byl žák také bit — bití bylo tehdá vůbec osvědčený prostředek paedagogický — ale *instrukcí nedovolila v jesuitské škole víc vypláceti nežli 6 ran metlou.* Paedagogika Jesuitů vůbec spoléhala na principu buditi v žákovi buď ctižádost, buď strach z hanby.

Jesuité užívající method tehdáž vůbec oblíbených, naučili žáky své latině ne-li lépe, tedy aspoň stejně tak dobře jako jiné školy. Vznikla záhy v Praze řeč, že u Jesuitů za tři měsíce víc se naučí než u předešlých učitelů za dvě léta. Karolinum, pocítujíc trpký osteneček žárlivosti, začalo se hájiti. Vymohli professori jeho dekret veřejný, jímž se obecnstvo varuje před školami Jesuitův, »nakaženými pověrami papežskými.« Mocní přátelé jesuitsí dekret potlačili zase, ale zbytečně: přemnozí lidé přese všecko přáli jesuitské škole, jakožto novotě, která lákala a brzy osvědčovala se i skutečnými výsledky a ne jako s počátku pouze povrchními.

I urození »pod obojí« posílali děti k Jesuitům, a měšťané činili po nich, jako vždy a ve všem.«

Úspěchy Jesuitů v Čechách budily žárlivost u druhých učitelů a ta vedla místo ušlechtilého závodění na poli školském ku nízkým pomluvám. Se škaredým tímto zjevem potkali se též školští bratři ve Francii a potkávají se řeholní školy i nyní. Nízké pudy závesti a zloby bývají obecnstvem přijímány jako nestranné a věcné posudky. Protestantský paedagogický spisovatel, Bedřich Körner odsuzuje tuto špatnou zbraň nepřátel řeholních škol: »Ve školství jsou Jesuité novým světovým bodem, protože výchovu a vyučování spojují v jediný celek, starý ráz s křesťanstvím snoubíce. V tom ohledu jsou na výši své doby a proto i protestant musí s úctou na ně pohlížeti.« (Geschichte der Pädagogik, Lipsko 1857, str. 120).

Není třeba však mluvit jen o minulosti. Ještě dnes školy řeholní vyrovnají se úplně každé světské škole, jestliže ji v mnohém ohledu nepředstihují. V Jakobsonově díle: »Reise in die Inselwelt des Banda-Meeress« zajímavý shledáváme posudek o missijní činnosti Jesuitů. Zmíněný cestovatel zavítal do jedné stanice missijní, kde jesuité působili a takto o nich píše: »Hlavní činnost těchto milých a vzdělaných lidí spočívala ve vyučování dětí, a musím dát jesuitům nejlepší vysvědčení; vychovatelské jejich dílo výborné přinášelo ovoce: učelivé, vojensky vycvičené děti činily nejlepší dojem; nebyly ani dotíravé ani rozpustilé, a osvědčily se později zručnými pomocníky při našich sbírkách. Věděly, že pocházím z Norvéžska, nejsevernější země Evropy, a můj průvodce z jižněji položené země — z Německa, a i jinak dávaly nám mnohé důkazy svých zeměpisných vědomostí. Zvláště pěkné bylo jejich písmo.«

Ve vzdělaných zemích působí dosud řád *Školních bratří*, který byl založen ve Francii bl. Janem de la Salle (1651—1719). V době, kdy Jesuité zabývali se hlavně výchovou intelligence, střední a vysoké školství ovládající, pojal výtečný lidumil Jan myšlenku poskytovat náboženskou výchovu i *prostému lidu* na školách obecných. Roku 1679 založil v Remeši prvou školu, shromáždil učitele ke společnému řeholnímu životu. Aby vyhověl žádostem vesnických farářů o vyslání učitelů do venkovských škol, založil v Remeši r. 1684 ústav pro vzdělání učitelů. *Prvý toho druhu ústav, jež dějiny vychovatelsví znají!* Školní bratři byli povoláni

do Paříže, kdež r. 1699 založil Jan nedělní průmyslovou školu pokračovací pro řemeslnické učně, kdež od 12—3 hodin vyučovalo se zeměpisu, účetnictví, stavebním naukám, měřictví a kreslení. Škola tato opět je *prvou technickou a průmyslovou školou v Evropě*. De la Salle věnoval pozornost též zanedbané a opuštěné mládeži, neboť založil v Rouenu polepšovnu, kdež vyučila se spustlá mládež různým řemeslům a tak byla opět vrácena společnosti. Moderní školství děkuje tedy za své pokroky prostým řeholním bratřím, kteří stali se učiteli evropského školství, ale nedošli velkého vděku za své nehynoucí zásluhy, protože vděčnost jest právě u člověka jednou z nejvzácnějších a nejdřívších ctností. Kolik nynějších učitelů vzpomene na prosté muže v řeholním rouše, kteří položili svým důvtipem a obětavou prací základ k moderní škole. Školství řízené školními bratry doznalo ve Francii značného rozmachu. R. 1874 čítali 1192 domů, 10.235 bratří, kteří vyučovali 388.000 žáků. Když zřízeny byly ve Francii školy státní, klesl počet žactva na 324.000. Dnes ovšem jsou všechny školy tyto zavřeny. V jiných státech vyučují školní bratři dosud. V Čechách v Bubenči u Prahy.

A jako pečovali školní bratři, jichž čítáme as 20 různých kongregací, o výchovu mužské mládeže, staraly se opět *ženské řehole*, na př. Uršulinky, Anglické panny, Školské sestry a j., celkem as 73 řeholí o výchovu dívčí mládeže, na kterou si vůbec nikdo v Evropě nevzpomněl. Zase razí řeholní školy cestu moderním paedagogům, kteří pohrdavě nyní se vynášejí nad

průkopníky lidové kultury, ovšem z naprosté nevědomosti a neznalosti dějin vychovatelství!

Nás zajímají zejména *Školské Sestry*, protože jsou v Čechách nejrozšířenější řeholí, která se výchovou dívčí mládeže zaměstnává. Zakladatelem této kongregace je sv. Petr Foursierský r. 1598. Řehole se rozšířila ve Francii i v jiných státech evropských a došla i v Americe od r. 1849 takové obliby, že r. 1892 čítala 2080 sester, které učily ve 208 školách. V Čechách působí od r. 1853 a vyučují v mnohých veřejných obecných i měštanských školách vedle četných soukromých škol pro nezletilé a osiřelé děti. Když praktickým a pokročilým Američanům vyhovuje výchova Školských Sester, mohla by snad i našim poměrům dostačiti.

Jestliže historie zná jenom chválu o školách církevních a řeholních, lze tentýž pochvalný úsudek nalézt i v současném životě. Tak uvádím veřejný list liberálního poslance Fazariho, jenž italskému ministru Crispimu r. 1885 vytýkal nepřátelství k řeholním školám, říká: »Měl jsem v Neapoli na světském ústavu dvě dcery, ale za příčinou cholery vzal jsem je pryč a dal jsem je do ústavu řeholnic na Monte Pincio při kostele Trinita dei Monti. Cholera přes léto přestala, a když jsem dcery své na podzim chtěl zase poslati do Neapole, prosily mne na kolenou, abych je nechal u těch dobrých řeholnic, jelikož se tam více naučí a lépe i laskavěji se s nimi zachází. I vyhověl jsem ochotně jejich prosbě, maje už zkušenost na synech svých. Měl jsem jednoho na ústavu světském, ale propadl mi při vojenské

zkoušce. Druhý byl u Jesuitů a při téže zkoušce výborně obstál, nehledě ani solidnosti jeho soukromého života. Z té příčiny dal jsem k Jesuitům i druhého, a jsme oba, on i já, úplně spokojeni. Seznávám, že vyučování a vychování mládeže vyžaduje velké obětavosti a nemalého sebezapírání, skoro jako ošetřování nemocných; světské síly pak nemohou se v té věci nikdy tak obětovati. Proto, pane ministře, nespravedlivě jednáte, když zavíráte řeholní školy.«

Jiný příklad. Vůdce socialistů francouzských Jaurés k interpellaci, proč posílá dítky své do řeholní školy, odpověděl: »My jsme se s manželkou dohodli, že ona bude řídit vychování našich dětí a proto se nestarám, kam děti posílá.« Před několika týdny letošního roku chválil předák rakouských socialistů Pernerstorfer své bývalé učitele na gymnasiu benediktinském u Skotů ve Vídni a otevřeně prohlásil, že v nich našel vždycky výborné a laskavé učitele.

Velikou zásluhu o kulturní život ve Francii mají školy řeholní a náboženské školy církevní tím, že zdržovaly ještě ten náhlý vzrůst zločinnosti mládeže francouzské. Prof. Drtina sice tvrdil v Hradci Králové, že příšerná statistika vzrůstající zločinnosti mládeže nedá se prý připsati na vrub jen školám státním, protože prý také žáci škol řeholních mají na ní svůj podíl. Znalci poměrů francouzských mluví však něco jiného. A. Quillot, vyšetřující soudce v Paříži, konstatuje úpadek škol bez Boha a praví: »Každý upřímně myslící člověk,

ať se kloní ke kterémukoli smýšlení, nebude moci žádným způsobem popřít, že hrozný přírůstek mladistvých zločinců jest ve vnitřní souvislosti s převratem vyučovací organizace (zavedením beznáboženské školy). Mládeži byly vyrvány náboženské ideály a s nimi zmizely všechny ostatní ideály. Lidé bez vlasti nejsou proto lepší než lidé bez Boha. Že zlo se ještě nezvětšilo, děkujeme svobodným katolickým školám, které daly ubohé Francii ovšem malý zástup bohabojných nábožensky smýšlejících mužů.«

Ještě hlasitěji mluví statistika. Ve zprávě statistické kanceláře okresu Seinského čteme: »Ze 100 dětí, které stály před soudem, patří 11 *obžalovaných* katolickým školám, 89 naproti tomu připadá na školy prosté náboženství.« (Vyňato ze spisu *Tenèbres et Lumière*« v překladě čas. »Vaterland« 1907.)

Působení škol církevních vyniká ještě v jasnějším světle, když všímáme si trudných výsledků škol státních bez náboženství. Slavný statistik Tarde v »*Revue pedagogique*« praví: »Pohříchu byli jsme ve svých nadějích v úspěchy našeho školství trpce zklamáni. Počet mladistvých zločinců pod 16 let od r. 1880 při nepatrném vzrůstu obyvatelstva se skoro zdvojnásobil. Dostoupilť r. 1894 úžasného čísla u nezletilých na 28.701 u hochů a 3616 u dívek. Od r. 1881—1894 postoupil počet sebevražd dospělých o 153%, u nezletilých o 166%.«

Tarde jako příčinu označuje: povšechné přibývání irreligiosity rozšiřováním učení, jímž se dosavadní zásady o mravnosti v rodinách

podrývají. Čili jinými slovy: *Z odkřesťanění mládeže vyšlo znemravenění mládeže!*

Alfred Fouille v »Akademie des Sciences Morales« praví:

»Dnes — počet zločinců mladistvých je zdvojnásobněn. V Paříži počet zatčených osob pod 21. rok je větší, nežli odrostlých, a skoro všechny dopustily se zločinů. V jediném roce 1880 bylo v Paříži spácháno 30 vražd, 39 zabíjení, 3 vraždy na příbuzných, 2 otrávením, 114 vražd na dítkách, 3242 smrtelných zranění, 25 zháňství, 233 pohlavních násilí, 458 těžkých a 11.862 lehčích krádeží.«

Od r. 1880 věci se o mnoho zhoršily. U mládeže je všeobecně znáti předčasné dozrávání, jež je nejsmutnějším úkazem.

A mínění o vlivu náboženství na zločinnost vůbec jeví se nejlépe v těchto jeho slovech:

»V departementu bretaňském, kde mužové skoro stejně jsou nábožní jako ženy, v tomto eminentně katolickém ústraní Francie, jsou zločiny i u mužů co nejřidší — u žen vůbec tam se nevyskytují. A opačně zase tam, kde žena v bezbožnosti snaží se vyrovnati muži, zločinnost žen je velmi četna.« (Srovnej »Naše Listy« XII., č. 11.)

Novější statistika nepřináší žádných příznivějších zpráv ani z Francie ani z Italie o výsledcích beznáboženských státních škol, jak ještě na jiném místě ukážeme. Uvedená čísla a úsudky očitých svědků tedy dokazují, že panují u nás i v odborných kruzích příliš růžové a snad až příliš lehkomyslné názory o pravém

významu bezbožeckých škol a zase naopak příliš jednostranné a nespravedlivé posudky škol řeholních. A protože liberálové a bezbožci nemohou čeliti klášterním školám svými školami, což by přece byl nejúspěšnější boj k úplnému zdolání školy církevní, sahají k nízkým zbraním potupy a škandálních historek. Kde která vada na učitelích aneb žactvu klášterních škol se zveličuje aneb paušálně generalisuje a šmahem všem přičítá; každý i sebe zpustlejší dareba je vítaným svědkem, když udává vymyšlené vady a poklesky klášterní školy a každé i zřejmě podezřelé obviňování je špinavému tisku vítanou příležitostí ku nejnemravnějším útokům na čest nevinných lidí. V létě r. 1907 přinášel zvrhlý tisk zuřivé útoky na klášterní výchovu v Itálii, ačkoliv veškeré obviňování řeholních učitelů bylo založeno na výpovědi jediného chlapce, o němž soudní vyšetřování dokázalo, že jednal z návodu darebných lidí. V Milaně osoba zcela světská byla prohlášena tiskem za »abatyši«, aby zjištěné zlořády v jejím ústavě mohly býti prisouzeny na vrub řeholních škol. Tiskem poštvaná lůza beze všech příčin podnikala loupežné útoky na kláštery v Itálii a tupila hanebně nevinné lidi. Po bouřích bylo zjištěno, že zednáři a socialisté obávali se vzrůstajícího vlivu katolického v Itálii a proto nastrojili ďábelský tento plán na podlomení obávaného vlivu katolického na veřejné záležitosti.

Takové jsou zbraně v boji proti církevní škole!

IV. Právní poměry školské v Rakousku.

Jakkoliv snadno lze na základě zřejmých dokladů psáti skvělou obranu církevních a řeholních škol, předce čestnou touto minulostí nelze zvrátiti nynější právní základ moderní školy v Rakousku. S uspokojením a se zadostiučiněním přehlízíme historii vychovatelství, kdež zásluhy církve o výchovu lidstva jsou psány zlatým písmem, ale blaživý tento pocit nesmí v nás potlačiti střízlivou úvahu o nynějších právních poměrech veřejné školy, která dnes nepatří již církvi, nýbrž státu. Osvícenské ideje koncem 18. století přiměly rakouský stát k povážlivě svobodomyšlnému činu, že školu z vlastnictví církevního si prostě přisvojil.

Ve školách sice byl trpěn ještě vliv církve, protože stát neměl schopných lidí a dostatek peněz, aby vliv církve mohl rázem ze škol vykázati, ale již od poloviny století minulého shledáváme, že řízení školy přejímal stát stále rychlejším tempem, až r. 1869 církev nadobro z veřejné státní školy vyloučil. Nebude snad čtenáře unavovati, když podáme ve stručném přehledu státní zákony, jimiž stát pojišťoval si vliv na školu v 19. století. (Srovnej Danner, Schulrecht II. 57 a n.)

Ministerstvo kultu a vyučování zřízeno 1848; 1861 zrušeno a v státním ministerstvu departement pro ně určen, 1867 opět zřízeno. Zemští školní radové, zvláštní vládní referentové pro hospodářsko-technické agendy (1853), okresní školní radové, místní školní radové, zemští a okresní školní inspektoři k výhrad-

nému dohlížení na vyučování. Přípravné kursy od r. 1849, obligátní shromáždění učitelů od r. 1850. Opakovací školy již od r. 1828. Podle starého zřízení školního od r. 1805 (revid. 1838) trvaly duchovní a světské školní dohlížecí orgány (dohlážitelé a vrchní dohlážitelé). Veřejné zkoušky semestrální již od r. 1808. Nynější obecná škola ze starých trivialních, hlavních a 4třídních normalních škol utvořena. Měšťanské školy z dřívějších neúplných nižších realních škol povstaly rozšířením hlavních škol o 2 nebo 3 třídy. Jmenování učitelů s určením zkušebního času bylo dříve věcí konsistoria, jež praesentaci podacího pána přijímalo, na což následovalo na návrh dohlážitelé obvodního potvrzení zemským úřadem. Úprava místního školního dozoru 1853; zvláštní školní radové u vlády 1854, nynější zemští inspektoři.

Státní základní zákon č. 142 z 21. prosince r. 1867, čl. 15. a 17. ponechává každé církvi majetek vlastních kulturních a vyučovacích ústavů a dává právo ku zřizování vyučovacích a vychovávacích ústavů (bez dalšího rozdílu) a k vyučování každému státnímu občanu, jenž se může vykázati způsobilostí k vyučování. Každé církvi ponechána péče o vyučování jejímu náboženství. Státu vyhrazuje se vrchní řízení veškerého vyučování a vychování.

Říšský školní zákon z r. 1862, dodatky k němu z r. 1869 a 1883. Mravně-náboženská výchova mládeže jest označena výslovně účelem veřejných státních, zemských a obecních škol. Měšťanské škole (3třídní) je předepsána učebná

látka, která přesahuje učivo obecné školy. Nařizuje se zřízení zvláštních škol pro mravně zanedbané děti, přípravek, jakož i všeobecných dívčích pokračovacích škol (§ 59), dále zvláštních kursů učitelských k dalšímu vzdělání k úřadu učitelskému.

Naprostá všeobecná školní povinnost sahá od dokonaného 6. až k dokonanému 14. roku, trvá tedy 8 let. Avšak propuštění následuje teprve dosažením průměrně ustanoveného výsledku vyučování, anebo je-li zjištěna nedosažitelnost tohoto. Proti tomu jsou některé (prakticky důležité) úlevy přípustny: Propuštění v posledním semestru při úplně dosaženém výsledku vyučování; zkrácené vyučování (omezeno na část roku nebo na část týdnu) avšak s výslovným ustanovením, že tím cíl vyučovací nebude zkracován, tak že má ve všech případech vyhověti (opakovací školou) 8leté školní návštěvě. Obecná škola mívá 7—8 tříd, z nichž v poslední může nastoupiti úleva 2hodinové týdenní vyučování. I pro děti, které se nemohou zúčastniti obyčejného školního vyučování (továrny), je závazno vyučování školní (z. z r. 1850), aby zanedbáván nebyl cíl vyučování; podnikatelé továren mají se o to postarati. Tresty školní proti rodičům, podnikatelům atd. Všeobecný školní řád z r. 1870 odjímá učitelé v § 24. naprosto práva tělesného kárání dětí. Týž řád projednává zevrubně všechny záležitosti školní, mluví také o školách pro ženské ruční práce a znalost domácnosti.

Dle zákona z r. 1868 (o poměru mezi školou a církví) je vyučování vyjímajíc nábo-

ženství a náboženská cvičení od náboženských společností neodvislé; tyto však mají pro svoje spoluvěrce z vlastních prostředků školy zakládati. Takovéto školy jsou podrobeny zákonným ustanovením a mohou obdržeti státní uznání rovnoprávnosti — (odvolatelně) tak zvané právo veřejnosti. Učitelé náboženství potřebují vedle ustanovení státního také církevního schválení. Zákony z r. 1870 a 1873 s dodatky až do nejnovější doby sahající, o právních poměrech osob učitelských na obecných a měštanských školách. Zákony školního dozoru 1870, 1878. Nařízení z r. 1880 neuznává sice národní učitele za veřejné úředníky, uznává však ostatní za rovné veřejným úředníkům.

Organisační statut z r. 1886 pro vzdělávací ústavy učitelů a učitelek. Těmto ústavům jsou přikázány cvičné školy a školy mateřské. Zákony z r. 1883 a 1885 o zřizování zvláštních kursů vyučovacích na obecných a měštanských školách pro školám odrostlé a zvláštních dívčích pokračovacích škol. R. 1900 tak zvané porady rodičů zavedeny, 1901 těsnopis připuštěn na obecných školách jako předmět mimořádný. Od r. 1903 již zmíněné zvláštní vyučovací kursy ku dalšímu vzdělání na měštanských školách (již v ustanovení z r. 1886 podotknuté.) Nejnovější doba zavedla mnohá ustanovení týkající se nižších kursů a škol pro průmyslová odvětví.

Zákon z r. 1869 poskytl liberálním kruhům více nežli snad očekávaly, ale katolicky smýšlejícímu obyvatelstvu vzal tolik, že více

již ani sleviti nelze. Církvi katolické, jakož všem jiným společnostem náboženským a soukromníkům poskytnuto bylo právo vlastní školy se zákonitě způsobilým učitelstvem si vydržovati. Společnostem náboženským, zákonem uznaným, zaručeno právo obstarávati náboženské vyučování dítek příslušného vyznání, ale jinak vyloučen naprosto konfesní ráz státní školy, která prohlášena za simultanní (lat. simul), aby zároveň mohla sloužiti katolíkům, protestantům i židům. (Jinak také interkonfessijsní.)

Náboženské vyučování v Rakousku je upraveno a zaručeno několika státními zákony. I základní zákon státní z 21. pros. 1867 č. 142., jenž zaručuje svobodu vědě v § 17., ponechává vyučování náboženství příslušným církvím:

»Věda a učení vědecké jest svobodné. O vyučování náboženství ve školách přísluší péči míti církvi neb společnosti náboženské, jíž se dotýče.«

Stát poprává každé církvi péči o vyučování náboženské, ale jinak jí odnímá jakýkoliv vliv na ostatní předměty školní. Tím ovšem je to hotovým farizejstvím, když se křičí, že prý škola je úplně ve vleku klerikálním.

Zákon ř. daný 25. května r. 1868, č. 84., jímžto se vydávají základní pravidla o postavení školy v církvi, zní:

§ 1. Nejvyšší řízení veškerého vyučování a vychovávání a dohlížení k němu přísluší státu a vykonáváno bude orgány zákonem k tomu ustanovenými.

§ 2. Bez újmy tohoto práva dohlédacího *zůstaveno jest každé církvi* nebo společnosti ná-

boženské, *by opatrovala i řídila vyučování náboženství* rozličných vyznavačů víry *ve školách obecných a středních a k obojímu měla dohled*. Na vyučování *v jiných předmětech* v těchto školách *nemá církev* nebo společnost náboženská *žádného působení*.

Zákon nenadržuje nikde církvi katolické, ba odstrkuje ji přímo z příslušného vlivu, když ve školních radách popřává katolické ohromné většině zrovna tolik zástupců, jako nepatrnému zlomku jinověrců. Zemský zákon z 24. února 1873 č. 17. zřizuje dozor na školy takto:

§ 3. »Zástupci společností náboženských *v místní radě školní* jsou duchovní správcové téhož vyznání víry křesťanské nebo jejich zástupcové, kteří jim úřady církevními byli přidáni. Jsou-li někde dva duchovní správcové téhož vyznání, nebo je-li jich více, ustanoví vyšší úřad církevní, kdo má býti z nich členem místní rady školní. Za *israelitskou* společnost náboženskou vstoupí do místní rady školní *zástupce* ustanovený obcí náboženskou.« Aby židům se neublížilo, smí náboženské zájmy zastávati i zástupce sborem židovským jmenovaný.

Ještě zřejmější nešetrnost ke katolické většině jeví se *v zemské školní radě*. Tam 96% katolíků v Čechách má dva zástupce a 4% jinověrců má také 2 zástupce, aby svými hlasy mohli úplně přehlasovati katolické zástupce. (Špaček, *Zákony a nařízení o věcech školských*, 2. díl, str. 240 a n.) A tomu se říká zotročení školy!

Ba zemský zákon z r. 1873 jde tak daleko ve snaze o neodvislost školy, že § 17. výslovně

vylučuje správce duchovního z úřadu škol-
dozorce, kterým jinak může býti každý, třeba
nevzdělaný občan.

Zákon říšský ze 14. května 1869, jímž se
upravují pravidla vyučování na školách obec-
ných, nastínil úkol obecné školy v § 1. takto:
»Školy obecné zřízeny jsou k tomu. aby dívky
v mravnosti a nábožnosti vychovávaly, ducha
jejich vyvíjely, známostí a zběhlostí, jichž mají
k dalšímu vzdělání v životě zapotřebí, jim po-
skytovaly a byly základem, by se z nich stali
hodní lidé a občané.« Za 40 let změnily se
hodně společenské poměry a naskytlo se dosti
příležitosti, aby mohly býti oceněny výsledky
školy, které byl vytčen svrchu uvedený úkol.
Když 29. září r. 1905 ministerstvem vydáván
byl definitivní řád školní a vyučovací pro obecné
školy, zůstal před lety vytknutý cíl školy ne-
dotknut a učitelstvu byla položena na srdce
svědomitá péče o dosažení tohoto úkolu. V zá-
hlaví VII. o školní kázní v § 71. se praví: »Vý-
chovná činnost školy má podle § 1. říšského
zákona o školách obecných vůbec úkol, v účel-
ném spojení s vyučováním a za svorného spolu-
působení s otcovským domem zjednati široký
a pevný podklad pro výchovu řádných lidí a
členů lidské společnosti. Proto buďte dívky ve
škole nábožensko-mravně vychovávány; škola
je bude zejména učiti bázní boží, úctě k císaři
pánu a Nejvyššímu císařskému domu, vážnosti
k zákonům a státnímu pořádku, lásce k rod-
nému lidu a společné vlasti, jakož i nábožen-
ské a národní snášlivosti a bude se také zá-
roveň snažiti, aby svěřenou sobě mládež vedla

k lidumilnosti a lásce k bližnímu a budila v ní smysl pospolitosti.«

Z uvedených zákonů a předpisů je patrné, že stát uznává sice v náboženské víře nepostrádatelnou složku společenského blahého žití, ale přitom žárlivě střeží neodvislost školy před církví, které nic více nepovoluje nežli vyučování náboženské.]

Jestliže dnes učitelské listy stýskají si na nesnesitelný útlak církevní moci ve školství, pak je to prostě lež, kterou má občanstvo býti získáno pro školu naprosto beznáboženskou, kde by se vůbec o náboženství ani zmínka neděla. Je sice pravda, že církevní úřady často musí ve školních záležitostech zakročovati, ale nikdy k vůli dobytí nějakého neoprávněného vlivu, nýbrž k vůli udržení zákonem zaručeného práva. Nesporně chrabрым bojovníkem za práva církevní byl zesnulý biskup Brynych. Byl prohlašován za klerikála t. j. za uchvátitele nepřislušných práv a proto ve školní otázce mělo by se mu dokázati, že žádal více, nežli církev zákon světský poskytoval. Ale důkaz tento by se nikomu nepovedl, protože je známým veřejný výrok biskupa Brynychy, jenž na veřejné schůzi při katolickém sjezdě v Hradci Král. r. 1897 prohlásil: *»Jak nyní poměry jsou, nestojíme a nemůžeme ani o to státi, aby škola se vším všudy řízena byla církví a jejími orgány.* Jest nyní život tak rozmanitý, a stát se tak vyvinul, že by církev odcizila se již svému poslání, kdyby ve všem školu spravovati chtěla — a kromě toho velkou zodpovědnost by na

sebe uvalila.« (Viz »Řeč o školské otázce« v Čas. Uv. r. II. č. 1. str. 21.)

Proti platným zákonům nebudeme a nemůžeme ani vésti odpor, protože na vedení tak pokročilého školství nynějšího nestačily by církvi síly a prostředky. Dnes pocituje se citelný nedostatek duchovenstva pro přesný vlastní obor duchovní správy, jak pak by bylo lze jedinému knězi na osadě zastati ve škole tu práci, kterou dosti klopotně vykonává 5 až 10 učitelů? Zemský náš rozpočet klesá pod tíhou školních nákladů ročně 40 millionů K, jak pak by ožebračená církev mohla takové břímě na se převzít? Jen silně tupý mozek může rozhlašovati, že církev chce zmocniti se nynější škody, protože jalovost tohoto tvrzení bije zřejmě do očí.

Nemůžeme sice většího vlivu se domoci, než jaký nám zákon připouští, ale nesmíme *ani písmě více sleviti ze skrovných svých práv*, protože bychom tím umožnili volnou školu. Můžeme zcela klidně státi při svých právech, protože to leží v přirozeném zájmu státním, aby volnou školou nevychoval si pokolení anarchistů. Vždyť v jiných státech kromě Francie a Italie mají státní školy daleko otevřenější ráz náboženský nežli naše školy simultanní a mnohem více vyučovacích hodin náboženských nežli v Rakousku, která svými 2 hodinami stojí na posledním místě. Ve Švýcarsku má škola ráz náboženský, v Prusku církvím zaručen dozor nad elementárním vyučováním. Roku 1901 podařilo se ministru vyučování Studtovi upevniti a pojistiti Prusku křesťanskou

školu za součinnosti liberální strany. Mluvčí její pronesli při té příležitosti nejedno významné slovo. Tak zejména prof. Reinke, vynikající německý učenec, důrazně postavil se proti simultanní (interkonfesionální) škole a pravil: »Jsem toho mínění, že by nebylo liberálním, nýbrž v nejvyšší míře antiliberálním, kdyby v obecné škole dítkám obojího vyznání jedním loktem byly měřeno.« Dále vytknul Reinke nesprávnost tvrzení, jakoby simultanní škola byla zárukou konfesionálního smíru. Nikde, pravil, není konfesionální nesnášlivost větší, jako v mnohých okresích simultanní školou postiženého velkovévodství badenského, kdežto jinde při konfesionálním školství je poměr daleko přátelštější. »Máme všechny příčiny postaviti hráz zrušení všech náboženských a mravních ideálů, jež jistí spisovatelé a jistý tisk působí.« (Čech 1906 č. 192).

Liberální učenec vidí v konfessionelní škole hráz proti zrušení náboženských a mravních ideálů, u nás nábožensky a mravně zkrachování liberálové na takovou záchranu nemohou již počítati, proto chtějí školu volnou. V Bavorsku má škola též ráz náboženský. V Anglii je školství obecné přísně konfessionelní již z toho důvodu, že je dosud v rukou náboženských spolků. A přece je Anglie nejpokročilejším a nejbohatším státem evropským! V Rakousku náboženský charakter školy obyvatelstvu prý překážel v rozvoji blahobytu, ale v Anglii dosud nepřekáží. V Itálii a ve Francii jsou školy bez náboženství a přece panuje

v Itálii hrozná bída a francouzské školství stojí daleko za naším.

V Itálii zákonem Casatiho (1859) byla nařízena závazná povinnost pro všechny žáky zúčastniti se vyučování náboženského, udíleného ovšem světskými učiteli, ježto kněz do školy vstoupiti nesmí. Ministerstvo Crispiho (1895) tuto závaznou povinnost změnilo v libovolnou (fakultativní) v tom směru, že vyučování náboženské musí býti udíleno dětem, jichž rodiče si to přejí. Nynější ministr Rava pomyslí však k naléhání židovských zednářů na odstranění náboženského vyučování ze školy. Za důvod k tomuto kroku uvádí Rava v pamětním spise na státní radu adresovaném: »Učitelé světští nejsou kompetentní, aby náboženské vyučování udíleli, neboť vyučují rozhodně nedostatečně, jestliže vlastně neučí proti svému vlastnímu přesvědčení.« K naprostému odstranění náboženského vyučování ze školy asi v Itálii nedojde, protože by to vzbudilo v obyvatelstvu pobouření, ale zjev tento je též poučným pro naše poměry. Dnes také mírnější strana pokroková, jejímž mluvčím je professor Drtina, nechce odstraniti náboženství ze školy. Prof. Drtina několikráte na veřejných schůzích vůči autorovi tohoto spisku prohlásil, ale přeje si, aby vyučování náboženské ve škole udíleli světští učitelé a ne kněží. Skutečně také v odlehklých osadách vyučují náboženství z nedostatku katechetů světští učitelé i dnes výpomocně (subsidierně) na školách obecných, ale kdyby vyučování toto výhradně bylo svěřeno učitelům, pak dojdeme k těm koncům jako

v Italii. Vyskytne se ministr, jenž řekne: »Učitel nemůže se zdarem vyučovati tomu, čemu sám nevěří a proto navrhuji vyloučení náboženství ze školy.« Ostatně také, jak římský dopisovatel časopisu »Vaterland« sděluje (viz přílohu »Die Welt« 1907, č. 91.), dopadá to velmi smutně s tím náboženským vyučováním ve školách italských. Ježto je nepovinným předmětem, není předmětem zkoušky a školního dozoru inspektora. Učitelé udílejí vyučování náboženské dle svého uznání nejvýš jednou týdně. Hodina tato bývá namnoze zábavnou chvílí pro mládež, kde vtipkování, potupy ano i čiré rouhání nejsou žádnou vzácností. Vždyť i židovští učitelé vyučují mládež katolickému náboženství. Zjevů těchto chápe se ministr Rava a tvrdí, že takové vyučování musí více škody nežli prospěchu náboženské víře přinášeti a proto prý bude prospěšnějším, když jen kněží, v kostele ovšem, budou náboženství udíleti.

Čtenář by myslel, že v Italii tedy využítuje se hodin, odstrkováním náboženství zbylých, ku zdatnější vědecké výchově mládeže, ale chyba lávky. Nevzdělanost a přímý analfabetismus jsou pověstnou skvrnou italského školství. Vada tato je tak citelnou, že vláda považovala za nutné zákonem z r. 1904 odpomoci tomuto zlu zřízením večerních a nedělních pokračovacích škol. Celkem bylo zřízeno 5300 takových škol, ale žádoucího výsledku nepřinesly, protože, jak z úřední zprávy generalního školního inspektora vysvítá, analfabeti těmto školám se vyhýbají. V některých obcích musily školy tyto býti uzavřeny hnedle druhou

již hodinu, protože po první hodině nikdo ze žáků se více nedostavil. Vedle této zřejmé nedbalosti žáků i učitelů uvádí generalní inspektor též jiné příčiny tohoto trudného zjevu: mírné klima, staré zakořeněné návyky, denní zaměstnání a též velikou hmotnou bídu obyvatelstva.

Jakých výčitek nahromadily liberalní listy proti papežskému státu, že v něm lidová osvěta je na nízkém stupni, že lid je chudým atd. Dnes od r. 1870 vyrostla zcela nová generace ve škole státní, do níž kněz nesmí ani vstoupiti a náboženství »vyučuje« pokročilý učitel a hle tak bídné výsledky! Liberalové dovedou si ovšem nalézti výmluvu, ale tatáž výmluva pro starou církevní školu ovšem neplatí, protože se církví musí měřiti jiným loktem.

Francie není sice zemí chudou, protože chudou nebyla ani za vlády školy náboženské, ale proto přece školství francouzské při vši své bezkonfesijnosti nevyrovná se rakouské »klerikální« škole a učitelstvu francouzskému nevede se ani tak, jako našemu učitelstvu »pod útlakem klerikální nadvlády.« Necháme mluvit školního odborníka z vlastního očitého názoru. (Obnova v příloze 1907 č. 52.)

Informativní zprávu o stavu pařížského školství přinesl časopis »Multum« od učitele J. Nepokoje, který za příčinou studia školství celý rok v Paříži ztrávil. Píše: Kdo chce býti ve Francii inspektorem, napíše obyčejně knížku o morálce. Vyhlízejí tyto knížky jako naše katechismy a jsou plny theorie a filosofie. Ve školách jest kult jazyka mnohem větší než

u nás. Děti učí se i ze slovníků, ve kterých slova dle příbuznosti jsou zařaděna. Také jest kult dějepisu: školák devítiletý učí se z knihy o 180 stránkách drobného tisku o dějinách. I z jiných předmětů jest řada učebnic. Sešitů jest ještě více než u nás. Inkoustu černého (žák) a červeného (učitel) spotřebují velmi mnoho. Za každých 14 dní (!) podává učitel zprávu rodičům (známky z jednotlivých předmětů označeny jsou číslicemi). Učitel i žáci jsou přetížení. Děti šestileté mají 30 hodin týdně! Všechno se žene za tím: dostati vysvědčení ze školy. Ve školách jsou dílny (3 hodiny týdně).

Inspekce jsou velmi hojné. Pravidelné jsou inspekce řídících učitelů, kteří ve školách o 6 třídách již neučí vůbec. Učitelé mají předepsané nejpodrobnější osnovy. Rodiče přicházejí často do školy, ale mluví o svých dětech jen s ředitelem školy. (Rovnost? Volnost?) Učitelé po 30 hodinách dřiny ještě mnoho »hodinaří«. Po venkově zastávají učitelé místa obecních sekretářů a tím nabývají vážnosti.

Paedagogia jsou tříletá. O vzdělání na universitě není ani řeči. Na ústavě učitelském dostávají chovanci všechno, i prádlo. Přijímání jsou tam i žáci z obecné školy. Prodělávají obyčejně kurs pro 12—13leté děti. Po vyučování hlídají učitelé děti jako u nás v Praze v útulku.

Vojenská služba je dvouletá i pro učitele. Úlevy nemá. Celibát učitelek není. Učitelky jsou také řiditelkami škol. Která obec má 800 lidí, musí zařídit školu chlapeckou a dívčí. Učitel učí hochy, jeho žena děvčata. Hoši na středních

školách jsou po celý den zavřeni ve studovnách. Posluchači učitelských ústavů smějí jen jedno půldne v témdni ven.

Ve Francii jest velký kult knihy: mezi knihovnamí »učitelskými« a »žákovskými« není rozdílu. Jest jen jediná knihovna, ze které si i žáci volně knihy berou. Do školy v Paříži jest těžko cizinci se dostat. V červnu a červenci jsou přípravy ke zkouškám a tu vůbec nikoho do školy nepustí. Velmi mnoho dětí chodí do škol soukromých: lycea přijímají i děti 6leté. I učitelé posílají své děti do soukromých škol, kde jest veliké školné. Po rovnosti ani památky! Veřejné školy jsou jen pro chudinu. Ale to jest pěkné, že jest zařízení velmi mnoho stipendií, takže nadané chudé děti mohou zadarmo studovat. Naše školy zevně i uvnitř vypadají lépe nežli pařížské. Dekorace tříd, jako bývá u nás, tam není. Tělocvičny jsou bez náradí (učitelé totiž musejí ručiti za zdraví dětí a při úraze platí velmi mnoho za vyléčení. Proto na náradí necvičí). Po 11 letech dostávají schopné děti vysvědčení propouštěcí. To má velikou důležitost; i dospělí dělají často zkoušku, aby nabyli vysvědčení. Na rozích bývají ohlášení o tom, kdy a kde bude se konati zkouška.

Měšťanské školy jsou v Paříži 4 pro hochy, 2 pro dívky. Mají žáky 12—17leté. Učitelské sbory mají asi 40 členů. »Ředitel« a »hospodář« neučí. Vedle učitelů odborných jsou »opatrovatelé« jako na středních školách, kteří od 8 hodin ráno do 6 hodin večer se žáky opa-

kují. Na dívčí škole jest paní ředitelka a paní učitelky. Učitel ani jediný.

Ve všech školách jest kult rozumu: pořád se učí rozumovat, usuzovat, rozvažovat. Ve čtvrtek jest prázdnó a žáci chodívají na náboženské hodiny (mimo školu).

Postavení professorů a učitelů jest asi jako u nás, ale poněvadž jest drahota mnohem větší, mají se hůře. Organisace učitelská jest tu teprve v počátcích. Dosud jsou to často jen přátelské kroužky. Učitelé žádají, aby se směli organisovati jako dělníci v syndikátech. Proti tomu sešlo se v Paříži na 8 tisíc lidí a mluvili prudce o »špatných učitelích.« Přítomné učitele »vykázali ze dveří.« Schůze učitelské konají se v hospodě hrozně začazené, kde pro kouř není vůbec vidět. Při tom hluk, křik, stálý les rukou ve vzduchu, pohnuté debaty podle povahy francouzské. Ruch v učitelstvu způsobuje, že se na Francii hledí jako na zemi socialistů.«

Když si tohle všecko přečteme o vzorné Francii, kterou nám volní myslitelé staví za ideální vzor a když si vzpomeneme, jak nerudnými požadavky natýrají se mnozí učitelé venkovské a městské notabily, zejména před obecními volbami, pak se nedivíme, že učitelstvo ztrácí valem bývalou svou oblíbenost a vážnost u občanstva, které klesá již pod břemeno školských daní a pod tyraní školních samovládců. Nezdravé hnutí volné školy vede mimovolně ku rozhledu po osudech školství v jiných zemích a toto poznání povede přirozeně ke stavění hrází proti neoprávněné sa-

movládě učitelstva v národních školách, vydržovaných velikým nákladem všech poplatníků. Nepatříme sice do řad nepřátel učitelstva, ale nemůžeme schvalovati modlářský přímo kult učitelského stavu, jež vynucují na občanstvu organisování učitelé. Takové nemístné snahy vedly by nutně k vytvoření »kantorismu«, t. j. ke zneužití kulturní váhy učitelstva pro osobní prospěch a tato příšera »kantorismu« musila by vzbuditi ve všech vrstvách občanstva přiměřené obranné hnutí k potření jejímu.

Držte se, pánové, zákona z r. 1869! Nedávejte se sváděti na cestu odboje proti platným školním zákonům, abyste nepoškodili školu a své vlastní zájmy. Zákon volnou školu vylučuje!

V. Myšlenkový základ volné školy je vrátkým.

Volná škola odporuje dosud platným státním zákonům a postrádá solidního filosofického podkladu, poněvadž základ ten je ve zřejmém odporu s účelem školy. Škola má vzdělávati rozum užitečnými vědomostmi a pěstiti srdce posilou ušlechtilých citů a vznětů.

Škola má učit i vychovávat. Povaha chovancova má se tak zušlechťovati, aby získaných vědomostí byl odhodlán používat jen k dobru a prospěchu lidstva. Má tedy výchova ve škole ještě důležitější úkol nežli výcvik rozumu a paměti, protože učený dareba je horším zlem pro společnost, nežli dareba nevzdělaný.

Výchovnou stránku školy uznává i volná škola, tvrdíc, že ona svým bezbožectvím ještě lépe tohoto cíle se dodělá nežli škola náboženská. Přátelé volné školy mudrují takto: »Mravouka církevní pozbyla bývalé platnosti všeobecné a soběstačné. Její nepostačitelnost pro život pozemský dokázána nejvýmluvněji tím, že lidstvo vytvořiti si musilo vedle ní mravouku přirozenou, čerpanou ze zkušeností životních i z potřeb a podmínek soužití společenského. Této světské, vědecké mravouce nepostačí na př., aby i nejtěžší křivdy a viny na bližním byly zahlazeny tajným vyznáním ve zpovědnici, modlitbou nebo zakoupením odpustků. Její poměr k bližnímu je zodpovědnější, citlivější a činorodější. Neboť následky dobra i zla neodsuzuje do záhrobí a působiti jim dává již v tomto životě. Pohnutky rozumové dodávají mravnosti vyšší životnosti a stálosti nežli prostá víra. Neboť zakládá-li člověk svoji mravnost jenom na víře v život nadpřirozený, sesuje se jeho mravnost, jakmile se sesula víra v nadpřirozeno.« (»Co je to volná škola«, str. 31. a n.)

Z celého toho rozumování je pravdou pouze to, že sesuje se jistě mravnost člověku tomu, jenž pozbyl náboženské víry, která mu byla dosud pohnutkou k mravnému životu. Není však pravdivo, že mravouka církevní pozbyla své všeobecné a soběstačné platnosti. Jestliže si rozumáři vynášeli mravouku přirozenou, neztratila tím mravouka náboženská pranic na své platnosti. Jestliže si zlodějové vytvořili zvláštní dorozumívací řeč, t. zv. hantýrku, neplyne z toho, že obyčejná řeč ztratila svou

oprávněnost, a jestliže si někdo zavedl hříšný poměr s kuběnou, neztratila tím jeho zákonitá manželka nic na své hodnosti. Chodí-li někdo do cizího bytu paklíčem, neplyne z toho, že vlastník bytu má svůj klíč zahoditi. Mravouce církevní také nestačí křivdy a viny na bližním zahlazovati pouhým vyznáním, nýbrž ona žádá na vinníku, aby křivdu spáchanou napravil a škodu nahradil. Sestavují si tedy přátelé volné školy myšlenkový podklad pro své snahy ze samých omylů a bludů, proto také závěr z těchto omylů vyplývající nemůže býti správným. Mravouka přirozená nemůže nikdy nahraditi mravouku náboženskou a to z jasného důvodu, že každá morálka musí míti sankci čili potvrzení svých příkazů vyšší mocí, nežli je člověk sám. Mravouka nějakého filosofa, ať je to Kant aneb Masaryk, nemůže přece míti pro nikoho závaznost v případech, kde kolísající vůle potřebuje mocné posily ku mravně dobrému činu. Přirozená mravouka má svou cenu ve filosofii jako výsledek hloubavého ducha lidského, ale pro praktický život jednotlivce aneb docela celých společenských vrstev je mrakem bez deště.

Tisíciletou zkušenost lidstva, že mravnost bez náboženství nelze udržeti, sdílí i moderní rozumáři, kteří jinak nestojí cele na církevní půdě. Darwinistický přírodopysce prof. Dr. Gustav Jäger ve Stuttgartě uznává náboženství jako nepostrádatelný výchovný prostředek. Píše: »Morálka bez náboženství může se jako parádní kord dobře tasiti, ale když je zle a vytasíte se s ní, máte v ruce zbraň, která ani neseká ani nebodá. Zkuste to jednou s dětmi svými a

řekněte jim, že mají býti hodnými a ctnostnými. Poznáte brzo, že taková řeč neprospívá. Ale vypravujte jim o dobrém Otci v nebesích, který vidí skryté věci, o Duchu sv., jenž je zpytuje, o andělech, kteří je chrání, a seznáte jasně, že to působilo na srdce, a že náboženství je jediným prostředkem, aby z člověka vychovalo člověka.« (Die Darwinistische Theorie und ihre Stellung zu Moral u. Religion, 1869. Str. 147.)

Protestantský časopis »Hus« píše v loňském ročníku 1907 v čísle 8.: »Naproti tvrzení, od volných myslitelů na večeru v Plodinové burse často opakovaném, že *mravnost bez víry v Boha* jest netoliko možna, ale i v dokonalejší míře dosažitelná, stavíme výrok jiného volného myslitele, *L. Tolstoj*, jenž praví: »Pokusy založiti mravnost mimo náboženství podobají se tomu, co dělají děti, které chtějíce přesaditi rostlinu, která se jim líbí, odtrhávají od ní kořen, jenž se jim nelíbí a jenž se jim zdá býti zbytečným, a bez kořene zastrkují rostlinu do země. Bez náboženského základu nemůže býti žádné pravé, nelíčené mravnosti, právě jako bez kořene nemůže býti pravé rostliny.«

Téhož názoru jest také Fouillè, jenž není nepřitelem školy státní, ale přece připouští, že školství francouzské učinilo mnoho přehmatů, a přiznává: »Vědění bez svědomí je zkázou duše. Vyplnit paměť událostmi, jmény a letopočty, neznamená ještě sděliti duchu myšlenky, které by zplodily mocné pocity a zatlačily neřest. Učitel nemá utvářeti paměť, nýbrž svědomí. Povrchní poloviční vzdělání je mládeži každého národa

na škodu. Ať už smýšlí kdo o dogmatech náboženských jakkoliv, přece musí uznati, že je náboženství mravní uždou prvního řádu a že poskytuje zvláště člověku mravní povzbuzení.« (Klose, Mravnost, str. 76.)

Nejpádňěji a nejúčinněji odsuzuje volnou školu s morálkou bez Boha atheista F. V. Krejčí, jenž před lety, r. 1894, ve spisku »Dnešní otázka mravní« vzdal tak nadšenou chválu mravouce náboženské a odsoudil tím předem svůj nynější tábor tak zdrcujícími slovy, že není třeba nic jiného, nežli je dnes zopakovati. Zmíněný volný myslitel píše: »Náboženství není však jen věroukou, nýbrž i *zdrojem mravních příkazů*. Nepodává jen soustavu názorů o světě, nýbrž i hotovou, v sobě uzavřenou soustavu mravní. Neurčuje jen, co věřiti, nýbrž i *co činiti*, určuje to pevně, přísně a ukazuje vůli přesný směr, ztrácející se až v nekonečnu světa nadsmyslného. Dodává tedy to, *co nám dnes nejvíce schází*, po čem nejvíce toužíme, a zvláště to, co podává v křesťanském evangeliu, jest soustava tak vysokých ideí mravních, že naše *moderní ideje mravní nemohou odbočiti* nijak ze stop, jež po sobě zůstavila světlá postava Kristova. Není proto divu, že se moderní duchové v únavě a a krizi vnitřní obracejí na konec zase k evangeliu jako k prazdroji všelidské altruistní (blíženecké) mravnosti a že je doporučují jiným jako jediný lék k uzdravení duše, jako jediný spásný východ pro jednotlivce i společnost. Evangelium tak přichází pro své mravní jádro vždy ku větší cti, k čemuž zvláště mu dopomáhá jeho zvláštní sociální hrot, namířený proti

jistým třídám, učící soucitu s potlačenými a oživující naději všech, kdož pracují na reformě společnosti. Evangelium stává se proto vždy mocnějším kvasem sociálním, přestává býti naukou církevní, oporou nadvlády třídní a stává se vždy více zase tím, čím bylo za svých zakladatelů — evoluční (?) naukou společenských nespokojenců, útěchou a nadějí chudých a utištěných. Tím získává si důvěry i největších skeptiků a atheistů a význam jeho (jak nejnovější směry literární ukazují) vzrůstá úžasnou měrou.

Nedá se ovšem *upříti*, že život vedený *ve smyslu evangelia značil by konec vší dnešní choroby a slabosti*. Byl by to ideál lidského života a spolužití ve společnosti. A jest nade vší pochybnost, že každá reforma mravní, má-li býti skutečně *na základech odvěké všelidské mravnosti provedena, bude pracovati dle zásad evangelia*. Jiná cesta není ani možná.« (Uved. spis 51. a n.)

A poněvadž volní učitelé uvádějí pro své plány výroky kde kterého mudrce, ale opačné doklady přehlížejí, uvádíme jim ještě jednoho filosofa, jenž volnou školu odsuzuje. Herbert Spencer praví: »Je málo těch, jsou-li vůbec mezi vzdělaným lidem, kteří by neuznávali, že *lidské blaho je v souhlase s Božskou vůlí*. Toto učení vštěpují všichni učitelé náboženství, všichni mravokární spisovatelé a proto je bezpečně *můžeme považovati za všeobecně uznanou pravdu*.« (Citováno ve spise Váňa: »Moudrost života«, str. 360.)

Celá řada velkých myslitelů odsuzuje myslitele volné a celá řada nejlepších reforma-

torů školství nezná volné školy bez výchovy náboženské. Skvělá jmena jako Rabelais, Komenský, Pestalozzi budují své epochální reformní snahy na náboženském základě, kdežto bezvýznamní, tuctoví a šablonovití školní řemeslníci jsou pro vyloučení ze škol základního prvku, na němž spočívá tisíciletá křesťanská naše kultura. Úžasná nevědomost kulturních dějin a sociálního života slaví v těchto snahách pravé orgie. Kdyby nebyla obava, že nezdravé toto hnutí poškodí společenskou kulturu, mohly by »opravné« snahy malých těchto lidí býti ignorovány pro vnitřní ubohost svou a bezkrevnost. Ale neblahé následky zvráceného názoru na život, do školy zavlečeného, mstí se těžce na celém pokolení, protože dlužno bojovati proti falešnému životnímu názoru, z něhož také vyplývají osudné chyby ve výchově školní.

Životní názor jest odpověď na tyto 3 otázky: Co jsem já, co jest svět, a co mám dělati? Starý životní názor na otázku: co jsem já, odpovídá: Jsem bytost rozumná, od Boha stvořená, duší nesmrtelnou obdařená a Bohu zodpovědná. Na otázku: co je svět, odpovídá: Svět jest dílem Božím, v němž Bůh silami stvořenými neustále tvoří, svět řídí a zachovává. Na otázku: co mám dělati, odpovídá: Čiň dobře a varuj se zla a pro svou slabou vůli hledej posilu v milosti Boží.

Nový moderní názor životní má zcela jinou odpověď na tyto otázky. Na otázku: co jsem já, praví: Jsem státem buněk, výronem přírodního vývoje, jenž spěje ke svému zániku. Na otázku: co jest svět, praví: Jest soustavou

neobmezené síly, o jejíž podstatě nemůžeme zhola nic věděti leč to, že pohyb její neděje se účelně. Na otázku: co mám dělati, praví: Vůle lidská nic neplatí, proto přirozená nutnost je nejvyšším stupněm mravnosti. Náзор tento neuznává Boha, duši, život věčný a svobodu vůle.

Životní názor v této formě uvedený je hrubě materialistický (požitkářský) a vyznáván je sociální demokracií, bohatými zhýralci, stoupenci volné školy. (Srovnej spisek o volné škole, str. 29.) Ideálnější trochu nevěrci věří sice v život záhrobní, ale nevěří v nebe, peklo, zjevení, zázraky, články víry, božství Ježíše Krista atd. (Professor Drtina »Všeobecná paedagogika«, str. 317—319. Litografováno r. 1905.) Zavrhuji také skoro celý starý křesťanský názor.

Názory moderní a starý si odporují a vzájemně také se vylučují, neboť oba nemohou býti pravdivými, poněvadž pravda jest jen jedna. Buď má pravdu křesťanský názor, aneb moderní. Proto nesmí jeden názor zastávati ve škole katecheta a druhý hlásati učitel. Tím by vznikl zmatek v mysli dětské a otrava dětí v útlém věku. Takový rozpor ve škole jest hotový dynamit pro útlou duši dětskou!

Jenom jeden životní názor smí se ve školách přednáseti. A který? Na to odpovím: Jenom starý! On má pro sebe autoritu Boží, jest osvědčen tisíciletou historií, jest ucelený, vyplňuje srdce lidské a dává na všechny otázky uspokojivou odpověď. Přísná a pravá věda nemůže ho vyvrátiti, neboť není ani proti vědě, ani proti rozumu.

Nový názor jest vybudován na vědeckých domněnkách, není ještě ucelen a proto zůstává dlužen odpověď na mnohé otázky. Byl odsouzen mnohými vědci. Připomínám, že prof. Masaryk odsoudil ho ve spisu »Česká otázka« str. 226. Pro tuto nehotovost není schopen, aby nahradil starý názor křesťanský, a těžce hřeší proti humanitě, kdo mládeži ho odporučuje.

Názor tento natropil hrozné zlo v duši mládeže, a výsledek tento objevil se i zevně příšernými činy. Nelze se diviti, že člověk, když ztratil starou víru a žádné nové nenabyl, nechápe, proč by měl žít na světě. Před čtyřmi roky byla v Praze konána anketa o sebevraždách studentů. Zúčastnil se jí také prof. Drtina a prof. dr. Foustka, který poukázal na toto zlo a uváděl je jako příčinu rozervanosti mládeže, která právě pro nehotovost nového názoru životního sahá k sebevraždě. Dle Věstníku professorského z roku 1904 str. 196. pravil prof. Foustka toto: »Po stránce duševní myslím, že mládež trpí také důsledky nehotovosti světového názoru moderního člověka a nehotovosti uceleného jednotného přesvědčení. Neurovnanost průměrného člověka nynějšího, nehotovost jeho přesvědčení plyne ze ztráty bývalého soustavného celkového názoru jednotlivcova o jeho poměru ku bližnímu, světu a Bohu. Není pochyby, že tvoří se nový názor, ale dosud je to přerod. Jestliže tímto stavem neucelenosti životního názoru trpí dospělí, jak pak ne mládež, která teprv si tvoří prvky ku svému přesvědčení?«

Sebevražedná horečka mezi studujícími je zajisté velikou obžalobou moderní výchovy ať rodinné či školní. Pruský zdravotní rada Dr. Eulenburg ve své přednášce v Kolíně n. R. uváděl, že od r. 1880—1903 končilo 1153 studentů sebevraždou, z nichž 714 jinochů a 164 dívek nedosáhlo ani 15 let stáří. (Čech, 1908 č. 4.) Tyto zjevy a úžasná zločinnost mládeže nutí i lhostejné duchy ku přemýšlení, a v kom jen trochu citu lidského ještě zůstalo, nebude žádati, aby náboženská kázeň, poslední brzda lidských náruživostí, byla ze školy vyloučena. Jest tedy filosofický základ volné školy požadavkem bezbožectví hrozným sociálním nebezpečím a výstražným znamením ku včasnému zakročení povolanych činitelů.

VI. Komu patří vlastně škola?

Škola vychovává příští pokolení, proto je důležitým semeništem vznešených a nepostradatelných myšlenek, jimiž lidstvo je ovládáno. Škola je pro svou kulturní působnost místem po chrámě nejdůležitějším a rovněž posvátným, proto nesmí státi se rejdištěm politických agitací, nástrojem ke zkáze mladých duší aneb podnikem osobní, ziskové spekulace. V tom ohledu musí škola zůstat i nadále volnou a prostou všeho nízkého a mrzkého. Pouze oprávnění činitelé mají o škole rozhodovati. Oprávnění tito činitelé jsou: rodiče (případně jejich zástupcové), církve a stát. Církve má zájem o školu jednak z důvodu svého božského poslání: »Učte všecky národy«, jednak z důvodů historických

zásluh o výchovu lidstva a posléze též z důvodu světského zákonodárství, které svěřuje církvi výchovu náboženskou ve státní škole. Stát má zájem o školu z důvodu svého úkolu, jenž záleží v působivé ochraně právní jednotlivých občanů a v podpoře společenského blaha. Je přirozeno, že dobré zákony, k ochraně práv jednotlivců směřující, budou zachovávány jenom lidem mravně vyspělým, proto stát musí dbáti již na školu, aby mladou generaci mravně vychovávala. Je jisto, že společenského blaha může daleko ve vyšším rozvoji požívatí lid kulturně vzdělaný, nežli rozumově zanedbaný, proto stát musí pečovati, aby škola příštím občanům poskytovala soubor užitečných a potřebných vědomostí. Tolik práva na školu musí každý rozumný člověk státu přiznati, ač tím není již dokázáno, že stát má právo nutiti občany k nucené docházce do svých státních škol. Tato nucenost je v příkrém rozporu s moderními svobodomyšlnými ideami. Občanům se poprává volnost vědy, svědomí a živnosti, ale škola určitá se mu vnucuje. Jestliže již nucená docházka do určité školy nesrovnává se se zásadami v pravdě svobodomyšlnými, tím více přičí se citu sebevědomí o svobodném určení člověka nucená docházka dětí do školy špatné, jakou mají na př. ve Francii a v Uhrách. Kde škola násilně děti odnárodňuje aneb odkřesťňuje, stává se mrzkým nástrojem bezpráví a zločinné svévole, kterou rodiče trpěti nesmí, nýbrž musí proti ní bojovati všemi zákonitými prostředky. Pruská rákoska na těle ubohých polských dětí a maďarské žaláře slovenských

vlastenců jsou snad dosti výstražným znamením, aby rodiče otázku školní neponechávali na starosti jen státníkům a školním úřadům, nýbrž považovali ji za svou vlastní a nejsvětější povinnost.

Největší zájem o školu musí mítí přirozeně rodiče, protože svěřují škole své největší poklady, své děti. Jednou z předních, ne-li nejhlavnější povinností rodičů je řádná výchova dítek. Jestliže všichni živočichové přicházejí na svět se všemi vědomostmi, jichž k uhájení života potřebují, a jestliže četní živočichové buďto ihned po zrození aneb v krátké době úplně dospívají a dovedou bez pomoci svých rodičů vésti samostatný život, přichází jediný člověk na svět úplně bezmocný, jsa úplně po mnohá leta odkázán na pomoc a přispění svých rodičů. Kdy mnozí živočichové, současně zrození, blíží se téměř ke svému skonu, dospívá teprv člověk jako schopná bytost k samostatnému fysickému i duševnímu životu. Jen jediný tento zběžný pohled na život zvířecí a lidský nás přesvědčuje, že Tvůrce světa určil lidským rodičům zvlášť důležitý úkol vychovatelů svých dítek v ohledu hmotném i duševním. Z vůle Boží tedy přísluší rodičům povinnost a tím ovšem i *právo*, děti své vychovávat. Přirozené toto právo výchovy přiznává rodičům jak zákonodárství všech kulturních států, tak i všeobecně pozorovaná souhlasná zvyklost všech lidí. Jenom krkavčí rodiče zapírají v sobě tuto povinnost a klesají pod stupeň němé tváře, která s nasazením vlastního života chrání nevyspělá svá mláďata. A jenom

zvrácené hlavy socialistických snů touží po zavedení plemenných stravoven, kde by nelidští rodičové mohli své děti odevzdati na krk státní kasárnické výchově. Rodičové s lidským citem a duševně zdraví státníci spatřují v přirozené povinnosti výchovy rodinné nedotknutelné a posvátné právo, které může býti sice dobrovolně na vhodného zástupce přeneseno, ale nikdy ne zadáno aneb uloupeno.

Přirozenou svou povinnost k výchově vlastních dětí musí vyplniti rodičové i tehda, když jakoukoliv překážkou, ať starostmi o denní výživu, ať malým duševním vzděláním, jsou od výchovy rodinné zdržováni. Když nestačí rodičové k výchově svých dětí sami, musí si opatřiti za sebe vhodného zástupce čili učitele, jenž vyučuje ve zvláštní síni společně děti několika rodičů. Z toho je patrné, že zastupuje učitel rodiče v nejsvětějších právech a proto má také učitelský stav těšiti se vážnosti a úctě větší, nežli jiné společenské třídy. Čtvrté boží přikázání, které ukládalo dětem úctu k rodičům, zahrnovalo také zástupce rodičů, učitele do této úcty. Zdárné působení učitele je na úctě svěřenců podmíněno, proto rozhodně nechce ten učitel zdárně ve škole působiti, jenž se volnou školou chce zbaviti úcty svých svěřenců a celý stav učitelský ztratil by svou povinnou a zaslouženou vážnost, kdyby si podríváním náboženské víry podřezával větev, na které vlastně sedí. Nevážíme si učitelů snad pro jejich vědomosti, nýbrž pro jejich výchovnou práci, kterou konají ve jménu rodičů. Rodičové sami svá práva přenášejí na učitele,

proto je holou pošetilostí názor, hlásaný časopisem »Českým Učitelem (r. 1903 č. 7.): »Ne-přiznáváme práva rodičům, aby již od mládí dětem směli vštěpovati cokoliv z přesvědčení svého a víry své, byť to bylo i náboženství.«

Takový výrok dokazuje, že mnohý učitel není si ani vědom právního poměru svého úřadu k rodičům. Poměr učitele k rodičům je jakýsi druh smlouvy, jíž rodičové postupují učiteli část svých práv na děti, aby jich užil ke zdárnému vychování dítek, a kterou slibují mu jistou odměnu. Jsou to školní přirážky, daně a školné. Učitel tato práva přijímá a služební přísahou se zavazuje, že důvěru rodičů ne-sklame. Když škola rodiče ve výchově zastává, plyne z toho, že škola není ústavem samostatným, nýbrž pouze výpomocným. Není také ústavem od poplatníků nezávislým aneb nad rodinu povýšeným.

Tato přirozená práva rodičů na výchovu dítek, i do školy docházejících, vyjadřuje též zákon, jenž zřizuje místní školní radou dozorčí úřad nad školou v každém místě z rodičů a poplatníků.

Práva a povinnosti místní školní rady dle zemského zákona pro Čechy ze dne 24. února 1873 v § 11, bod 5.—7. jsou: 5. Aby vyměřila, kdy a jak dlouho má se denně vyučovati, by dohlédala k tomu, vykonává-li se vyučování *řádně* a dle času. 6. Aby učitelstvo *podporovala* ve výkonech povolání, zvláště pak u vykonávání kázně, by bděla nad tím, jak se mládež mimo školu chová a nade vším, co působí u vychovávání mládeže školou. 7. Aby přihlížela,

jsou-li *učitelé věrni svému povolání*, a kdyby vzešly odůvodněné stížnosti vzhledem ku chování jejich, aby opatřila vše, čeho třeba, by důvod stížnosti byl odstraněn.«

Dozor na školu je tedy i zákonem rodičům přiznán, ač nutno v zájmu náležitého prospěchu školy přiznati, že škola musí býti řízena a vedena jednotným postupem učitelů beze všech ohledů na zvláštní přání a pokyny jednotlivých rodin.

Učiteli nutno přiznati, že musí míti plnou volnost v methodě čili cestě, kterou se snaží docíliti škoie vytčený úkol, ale o škoie samé, t. j. o osobách, které jsou způsobilé k vyučování, a o předmětech, které mají býti vyučovány, rozhodují pravoplatně jen a jen rodiče. Každé zasahování do práv rodičů, ať se děje třeba organisovaným útokem, dlužno v zákonité meze odkazovati.

Vrozená láska ku vlastní krvi, vnitřní hlas vlastní zodpovědnosti za mravní rozvoj Bohem svěřené bytosti a vážná výstraha Spasitelova před pohoršením maličkých vedou katolické rodiče k tomu, aby dítky své vedli dle nauky své církve na cestě spásy. Poznanou pravdou jiným sdělovati káže láska ku bližnímu a nečiní ani u rodičů vzhledem k náboženské výchově dítek žádných vyjimek. Této povinnosti musí býti pamětlivi rodiče v době nynější, kdy nevěrecká a požitkářská doba navrhne pro mladou generaci výchovu beznáboženskou. Každý otec si přeje zřítí své dítko šťastným, proto musí se postarati o základ tohoto štěstí v solidní výchově náboženské,

neboť dle úsudku znamenitého myslitele »je to obdivuhodným úkazem, že křesťanské náboženství, které zdánlivě připravuje jen pro šťastný život posmrtný, také již ku blahobytu časnému klade základy«.

Do káznice patří tedy otec, jako škůdce společnosti, když píše v pokrokovém listě: »Neobávám se příliš bezkonfessijní školy. Jestliže já jsem vyšel 3 interkonfessijní (nynější) školy střední jako nevěrec, můj syn zbaví se víry až v páté třídě obecné školy. Co zmůže klerikální vláda a konfessijní škola, když my mužové, povedeme své rodiny pokrokově«? (Osvěta lidu 1908 č. 1.). Může vlastní otec beztrestně otravovati duši dítěte, když každý pokus otravy tělesně by zaplatil žalářem? Pokrokář smí a má vychovávat své děti v nevěře, kdežto katolický otec by děti v náboženství vychovávat nesměl a neměl? Vy, katoličtí rodičové, dali byste si tupě beze všeho odporu vnutiti školu, kde by se dítě vaše tak zkazilo, že by již ve 14 letech dělalo si drzý posměch z vašeho náboženského smýšlení? Pamatujte, že děti zvrhlé děsně trestají nedbalost svých rodičů. Písmo sv. varuje před nedbalou výchovou dětí: »Netěš se v synech bezbožných, jestliže se rozmnoží: aniž se kochej v nich, není-li bázně boží při nich. Nebo lepší je jeden bojící se Boha, nežli tisíc synů bezbožných. A užitečnějším je bez synů zemřítí, nežli zůstaviti syny bezbožné.« (Sirach 16, 1.—4.).

Výborný vychovatel Fr. Rabelais vás, rodičové, upozorňuje, že moudré vychování je bez

náboženského základu nemožné, pravě: »A po-
něvadž dí Šalomoun, že moudrost nevstoupí
v ducha zlomyslného a vědění bez svědomí
je zkázou duše, třeba jest, abys Bohu sloužil,
miloval jej, bál se ho a v něm soustředil všecky
své myšlenky, tak abys nikdy od něho odloučen
nebyl«. (Quick, Vychovat. reformatoři str. 68.)

Bez náboženství lidstvo vůbec nikdy ještě
nebylo a také nebude. Když zbaví se člověk
náboženství pravého, zjeveného, musí sáhnouti
k náboženství filosofickému. Když sesadil s trů-
nu pravého Boha, musí vzdělati v duši své
oltář nějaké modle, ať již je to nějaký mudřec
aneb nějaká idea. Vždycky, když někdo vám
vyvracel dogmata (články) víry, žádal od vás,
abyste věřili dogmatům jeho, takže bez víry
se neobejdete nikdy. A když již tedy věřiti musím,
budu věřiti raději učení, za které umírali tisíci, a
které blažilo lidstvo celá staletí a které je posvě-
ceno odkazem dobré matky, nežli bych věřil
výmyslům, které mně hlásají nedůtkliví sobci,
kteří osobní prospěch zakrývají učenecnými
frásemi. — Petr Rosegger v knize »Moje králov-
ství nebeské« píše o víře: »Dej člověku vědo-
mosti, co chceš, jen si nemysli, že člověku
může býti vědění náhradou za víru. Víra při-
chází každému z výchování a z dětství, z vlastní
bytosti člověka, přesvědčuje a vžívá se zkuše-
ností. Víra je vědění srdce. Víra je svému majiteli
praktickou hodnotou, tak jako mládí nebo zdraví
nebo nějaký dar ducha; neboť posiluje jej mravně
a vykrašluje mu svět. Kdo to nedovede popřítí,
ten musí též připustiti, že vzíti někomu víru

znařená tolik, jako uškoditi mu na zdraví, jako vzíti mu oporu a prostředek, jímž se měl udržeti a působiti ve prospěch bližních. Vezmi na polo chromému berlu, protože choditi bez berly je člověka důstojnější, neprospěješ mu, klesne bez berly.« (Str. 221.)

Nebudte tedy, otcové a matky, škůdci vlastní své krve a opřete se rázně snahám za volnou školu. Kdyby moderní nevěrou zmatení učitelé nebáli se Boha a neuznávali vaše svatá a nezadatelná práva na náboženskou výchovu vašich dítek, pak jim dejte čisti arcivučitele Komenského, jehož žáky a následovníky se býti praví, a ten jim bude volati: »Pro milosrdenství Boží prosím, nech ať již jednou přece křesťanské vrchnosti i představení církve opravdově prohlédnou, by nedopouštěli Molochovi obětovati mládeže křesťanské, v Kristu zrozené a Kristem posvěcené.« (Didaktika, kap. 25.) A kdyby i Komenského se zřekli ve svém zaslepeném odporu proti náboženské víře, pak jim připomeňte slova, která pronesl tvůrce moderní školy, ministr Hasner, jenž roku 1868 v panské sněmovně odsoudil volnou školu slovy: »Vyučování na školách národních je nerozlučně spojeno s výchovou a ti, kteří k těmto dvěma cílům směřovati mají, *nesmějí náležitě dvěma sobě odporujícím stanoviskům*, nemá-li chovanec sám úplně ve zmatek uveden býti ve příčině toho, čemu tou aneb onou stranou se učí. Proto učitel, liší-li se jeho náboženské vyznání od vyznání zákonně stanoveného učitele náboženství, *není způsobilým vyučovati ve škole národní*.« Slovo ministrovo, tvůrce dosud plat-

ného zákona, tedy znamená zcela zřetelně a srozumitelně: »Pro volnou školu bez náboženství není v rakouském zákonodárství místa.« Máme zákon a toho se držíme!

Časové Úvahy.

Periodický měsíčník

—> věnovaný časovým otázkám. <—

Redaktor Th. Dr. Fr. Reyl.

Ročník XII.

1908.

Číslo 8. a 9.

Celoroční předplatné i se zásilkou poštovní 1 K.
Jednotlivá čísla stojí 8 h.

Z porýnských missií.

Sděluje *P. Frant. Blafák*, C. Ss. R.

Ó vlasti má, ty krásná země,
ty ráji v světě jediný,
jen pro tě bije srdce ve mně
a pro tvůj národ milený!

Bylo to začátkem dubna r. 1907. Seděl jsem ve své malé a tiché světničce u sv. *Kajetána v Praze* a bavil se chvílemi modlitbou, chvílemi zas čtením a studiem. Byloť nám missionářům popráno několik dní odpočinku. Přijeli jsme právě z missií.

Odpočívám tak několik hodin; tu klepá někdo na dveře a vejde sám vd. P. rektor. »Máte rád Čechy?« táže se. Jářku: »Mám.« »A šel byste za nimi i kraj světa?« ptá se dále. »Velice rád«, odpovídám. »Pojedete tedy«, praví na to, »pozejtří na Rýn; jsou tam Čechové a potřebují missionáře. Jaká práce vás čeká, dovíte se až tam.«

Byl jsem tedy ustanoven pro porýnské missie. Sám *ndp. biskup Münsterský* prosil totiž Jeho Eminenci, *ndp. kardinála Pražského* o českého missionáře, a Jeho Eminenci svěřil záležitost tu od P. Provincialovi české provincie Redemptoristů, a představení určili pro tu práci mne.

Vzal jsem úlohu tu rád na sebe. Těšil jsem se, že v cizích krajích zas leccos nového uvidím a zkusím. A uviděl jsem tam a zkusil zajímavého i poučného, věru, dost. *A všechno to chci právě teď milým svým čtenářům vyprávěti.* Doufám, že mne všichni rádi vyslechnou.

Odjezd.

Odjel jsem z *Prahy* v úterý, dne 9. dubna na Plzeň směrem k Chebu. Jízda z Prahy údolím Berounky byla rozkošná. Zvláště úchvatný byl pohled na *Karlův Týn* u Berouna, památný to a starobylý hrad, oblíbené kdysi sídlo našeho otce vlasti, císaře Karla IV. Jen několik vteřin pobavíš se z vlaku pohledem na tuto mohutnou právě obnovenou stavbu. Najednou se ti hory rozevrou a v pozadí rokliny zříš na strmé skále hrad jako orla obrovského dolů vážně shlížejícího.

Za dvě hodiny zanesl nás rychlík z Prahy až do Plzně. *Plzeň* je rozsáhlé město, ale má málo kostelů, jen dva, farní a františkánský. *Ted' tam chtějí právě Redemptoristé kostel a klášter postavit.* Je toho v Plzni velmi třeba. Proto kdo můžeš, pomoz a přispěj také něčím. Příspěvky se posílají na kolej Redemptoristů

v Plzni, Klatovská třída čis. 45 staré, 11 nové. Učiníš jistě velmi záslužný skutek.

Z Plzně jeli jsme překrásným údolím *Emže*. Zejména města Stříbro, Planá a Mariánské Lázně, jimiž jsme projeli, jsou polohou svou velmi zajímavá. *Stříbro* se svými jako z cukru čistounkými domy a domky po skalách rozestavenými podobá se nemálo krásnému Betlému. V *Plané* vábí pozornost všech nejvíce velkolepý hrad nad městem v lese hrdě se vypínající. A *Mariánské Lázně* překvapují zas svými léčebnými ústavy, kolko-lem po lesnatých návrších malebně roztroušenými.

O půl druhé odpoledne byli jsme v Chebu. *Cheb* činí dojem krásného květinového záhonu; vše máš pohromadě, a kam pohlédneš, tam vidíš krásy nové. Kéž by i srdce lidu toho bylo tak krásné a Bohu milé!

V *Chebu* začíná německý život a německý pořádek. Na pruském nádraží zříš jiné vozy, jiné konduktery, jiný oblek a jiné tváře. Člověku je z prvu teskno, chvílemi až úzko. Na německých drahách jde vše jinak. Cestující je ponechán sobě samému. Pro toho, kdo vše již zná, je to výhodou. Ale běda těm, kteří přivykli pořádku rakouskému.

V Německu vykážeš se jízdním lístkem v budově nádražní a dáš si ho propíchnout, načež jdeš k vlakům, a teď starej se o sebe sám. Vlak si vyhledej sám, vůz patřičné třídy najdi a otevři si sám. Kde máš vystoupit, přese- dat a pod., musíš sám vědět; sám si pak otevřeš, vystoupíš, nový vlak si najdeš atd.

Slovem vlaky německé nemají konduktery než jednoho neb nanejvýš a málokdy dva, a ty spatřit je zázrak. Není jim mnoho do cestujících; sedí si tiše někde ve svém koutku. Do vozů vůbec skoro nikdy nevstupují, lístků též za jízdy nedírkují. Revise je tu jen ta nejnutnější. Chceš-li tedy někam jeti, musíš celou cestu sám dobře znáti, neb se dáti v čas dobře poučit; na dráze samé je pozdě; tam velmi těžko se doptáš.

Z Chebu jeli jsme směrem na *Františkovy Lázně*, překrásné to moderní město. Za Frant. Láznemi rozloučil jsem se s českou zemí a přešel přes hranice do Němec. Jízda s počátku byla velmi zajímavá, krajina rozkošná, hornatá a lesnatá. Jeli jsme údolím řeky *Halštroru Bílého do Plavna* a potom tak zv. *fojtlandským Švýcarskem* do Greizu a Geery, z Geery pak do *Jeny, Výmaru, Eisenachu a Kasselu*. Všecka tato města, zvláště Plavno a nejvíce Kassel, jsou velikánská a nádherně stavěná a též památná, jako na př. Eisenach s nedalekým Wartburkem nám připomíná sv. Alžbětu Durynskou, která tam žila a trpěla.

Ale jedno neuspokojuje. Málokde spatříš nějakou imposantní věž. Je tu málo katolických kostelů; skoro všecko je protestantské. Také barva budov nabývá jiného rázu. Všude převládá, čím dále jedeš, víc a více červená, cihlová barva. Naše bílé a malebné veselé nátěry domů čím dál na sever jsou neznámější. Všude se jeví zvláštní záliba stavěti domy z červených, ovšem úhledných cihel, bez nátěru. Jako na přilepšenou má červeň

ta mnohdy různé odstíny, takže připouští dosti zajímavou malebnost i jednotlivých budov i celku.

V Kasselu začíná rovina až dusivá. Odtud až k moři nenajdeš jednoho kopečku, jedinkého zvlnění půdy, vše jen samá a samá rovina. Rozhled je tedy jednotvárný, ať si jedeš třeba celý den. Tak jsme dojeli do Vestfálska.

Ve Vestfálsku (severním), je kraj chudší. Lid je většinou katolický, živí se nejvíce vzděláváním půdy celkem dosti úrodné. Města *Paderborn* a *Lippstadt* vynikají svými krásnými stavbami a velkolepými věžemi. Odtud jsem brzy dojel k cíli své cesty, do Münstru.

Münster.

Münster je město úhledné, má 65000 katolíků a 11000 protestantů. Je sídlem biskupským. Chrámy jsou četné a krásné. Kláštery tam mají Františkáni, Kapucíni, Klarisky, sestry dobrého pastýře, božské prozřetelnosti a j. Domácnost v biskupském paláci obstarávají jeptišky božské prozřetelnosti. V Münstru je také universita, fakulta bohoslovecká a chlapecký seminář. Bohoslovci chodí v prvních třech ročnících ve světských šatech bez kleriky a žijí pospolu v ústavě zvaném Borromeum. Teprv ve 4. roce dostávají nižší svěcení, přecházejí do semináře kněžského a nosí šat kněžský.

Ndp. biskup přivítal mne velmi laskavě. Byl u něho právě návštěvou ndp. biskup Strassburgský Adolf Fritzen. Byl jsem pozván

k společnému obědu. Bavili se všichni velmi nenuceně.

Avšak na mou otázku, kde tu v Münstru nebo na blízku Čechové jsou, odpověděl mi ndp. biskup, abych se šel na to zeptat ndp. generálního vikáře. Šel jsem; ale ani ndp. generální vikář mi určité odpovědi dáti nemohl. Dověděl jsem se jen, že v Münstru samém žádných Čechů není. Ale ndp. generální vikář mi vysvětlil, jak se věc má. O českého missionáře žádal vlastně dp. *Ferdinand Schürmann*, rektor katolického kostela v *Obermarxlohu v Porýnsku*; už po tři roky snažil se, aby nějakého missionáře dostal, avšak nepodařilo se mu to. Proto se obrátil konečně na ndp. biskupa samého, a ndp. biskup poslal svou prosbu do Prahy. Kde tedy missií bylo třeba, věděl nejlépe dp. Schürmann. Proto nezbývalo nic jiného, než z Münstru jeti do Porýnska.

Odjel jsem tam hned a sice rychlíkem do *Oberhausenu*. Jízda trvala 2 hodiny. Z *Oberhausenu* byl jsem pak osobním vlakem za půl hodiny v *Ruhrortu*.

Města *Oberhausen*, *Altenessen*, *Essen*, kde má známý *Krupp* své železárny a lijí se pověstná Kruppova děla, *Gelsenkirchen*, *Wanne*, *Recklinghausen*, *Ruhrort*, *Duisburg* a *Hamborn* tvoří zde jeden ohromný souvislý celek, jednu nepřehlednou spoustu továren, komínů a tak zv. kolonií, t. j. velmi pravidelně na způsob našich činžáků všude dle téhož vzoru stavěných řad domů a ulic určených pro úřednictvo a dělníky. Dvě hodiny jede tu člověk vlakem neustále uprostřed budov, a jak daleko a široko

jsem dohlédnouti mohl z vlaku v této neko-
nečné rovině, neviděl jsem nic než jen lesy
komínů, spoustu továren na všech stranách až
na nejzazší obzor. Moravská Ostrava zdá se mi
proti tomu býti jen vesničkou.

Ale dojem činí to všecko zasmušilý.
Všecky budovy jsou skoro výhradně stavěny
jen z tmavočervených cihel bez nátěru. A k tomu
pracuje zde dnem i nocí ze všech sil obrovský
natěrač, kouř, samá saze, a neušetří ničeho:
domy, střechy, cesty, ulice, stromy, zahrady,
kterých ostatně je velmi poskrovnu, vše je
černé, i oblek lidí je dle toho. Člověk se tu
cítí jako v jiném světě.

Zvláštní zmínky zasluhuje *Ruhrort*. Je to
přístavní město, leží při vtoku řeky Ruhru do
Rýna. *Je zde největší přístav vnitrozemský*, půl
hodiny dlouhý. Viděl jsem jej naplněný loď-
stvem. Též na Rýně napočítal jsem přes 300
lodí. Přijíždí sem a odjíždí na 80.000 lodí do
roka. Dopravuje se na nich nejvíce uhlí. Velké
lodě berou náklad až tří vlaků o 70 celých
vozích, tedy náklad 210 celých železničních
vozů nákladních. Podívaná na tento rej na
vodě zprvu nemálo zajímá.

Uhelné doly Hambornské.

V sousedství Ruhrortu leží Hamborn.
Hamborn má 81000 katolíků a je rozdělen na
6 okresů: Hamborn, Obermarxloh, Niedermarx-
loh, Bruchhausen, Neumühl-Schmidthorst a
Buchhausen. V Hambornu samém je farář,
v ostatních okresích jsou tak zv. rektoři. Jsou

to duchovní správcové ve svých okresích úplně samostatní jako každý jiný farář, jen že farnosti jejich jsou teprv nově zřízené a proto v poměrech zvláště po hmotné stránce ještě nedosti ustálených. Kaplani a katecheti jsou ve všech okresích dle potřeby ustanoveni. V celé farnosti Hambornské působí 23 kněží, tedy přijde na každého kněze půl čtvrtá tisíce lidí.

Vzrůst obyvatelstva je zde neslýchaný. Před desíti lety měl Hamborn sotva 20.000 obyvatel. Posledních 10 let přibývalo tedy v Hambornu každý rok přes 6000 lidí. Příčinou tohoto tak obrovského vzrůstu obyvatelstva je hlavně dobývání uhlí. Všude se kopou nové šachty; všechna krajina je samé uhelné ložisko. Majetníkem dolů Hambornských je millionář katolík *Thyssen*, muž při všem bohatství velmi nešťastný; přistihl svou ženu při cizoložství a na místě ji z domu vyhnal. Od té doby žije všecek zasmušilý, je mrzout pro bídnou darebnou ženu cizoložnici.

Obyvatelstva neustále přibývá. Agenti, obyčejně úředník s jedním dělníkem vždy pospolu, rozcházejí se do celého světa, aby sháněli lidi, a posílají sem celé vlaky dělnictva. Pro nové dělníky staví se tu na všech stranách ulice za ulicí. A ještě není dosti zedníků, aby na všechnu práci stačili. Proto některé ulice mají jen základy zděné; budovy na zděných základech musí prozatímně ze dřeva zřizovány býti.

Ale pořádek je všude železný. Ulice jsou hodně široké a všechny dlážděné a mají po obou stranách široké vyvýšené dlážděné chodníky.

Čistota je všude největší. Nikdy jsem nenašel na ulici nějakého smetí. K vůli čistotě hlavně jest i útvar domů zcela zvláštní. Domy — vyjma obchody — nemají totiž vchodů z ulic. Každý dům stojí sám pro sebe a má vchod ze strany nebo ze zadu. Dojem to ovšem nečiní hezký. Vidíš na ulici po obou stranách dlouhé řady domů, ale nespatříš jediných dveří. Vypadá to jako řady sýpek. Stěžovali si též kněží, že na ulicích ovšem je vše v pořádku, ani dítky nesmějí na ulicích pobíhati a si hrát, ale zato na prostranstvích v pozadí domů bývá tím více příležitostí k nepatřičným schůzkám a stykům. Také je v takových domech opravdu často dost obtížno najít jednotlivé rodiny a patřičné vchody k jejich příbytkům. I čísla domů se ti snadno matou a různé ulice těžko rozeznáváš.

Dělnictvo má celkem slušné výdělky. V uhelných dolech vydělá si každý nejméně půl páté marky (přes pět korun) denně. Lepší dělníci mají 7—9 marek denně. Ale zato je zde velká drahota, a proto se mnoho peněz zase spotřebuje. Také do společných pokladen, pojišťoven atd. strhuje se dělníku měsíčně z platu až 20 marek (přes 23 korun). Dostávají zato na př. v nemoci 2 marky 90 feniků (3 koruny 40 haléřů) denně podpory a lékaře a léky mají zdarma. Kdo však je hospodárny a šetrný, může si tu snadno aspoň něco uspořit. Proto sem lidé jezdí do práce často jen na 10—15 let, aby si něco ušetřili, a když pak si něco ušetřili, vracejí se zas domů.

Práce je tu ovšem těžká. Proto zde pra-

cuji skoro výhradně jen mladí lidé. V uhelných dolech pracuje se 8 hodin denně. Sjíždí se a vyjíždí třikrát za den, ráno před 6. hodinou, odpoledne od 2.—3. hodiny a večer od 10.—11. hodiny.

Národnosti jsou tu zastoupeny skoro všechny. Poláků je zde všude ohromné množství. Též Slovinců je velmi mnoho, Slováků a Maďarů méně. Čechové začali se sem stěhovati teprv asi před pěti lety; dříve se sem nastěhovali jen málo kteří jednotlivci z Čech. Kolonie české jsou tedy úplně nové. V některých koloniích jsou skoro sami Čechové, v jiných žijí zas roztroušeně s jinými národnostmi. České dělnictvo pracující v dolech přišlo sem skoro výhradně ze severních Čech. Čeští zedníci zde zaměstnaní jsou však ponejvíce z jižních Čech a z velké části přicházejí sem jen na léto a na zimu vracejí se každý rok zas domů.

Obermarxloh.

Do Ruhrortu přijel jsem z Münstru o pěti hodinách odpoledne. Na nádraží čekal na mne *dp. rektor Ferd. Schürmann*, muž statný, asi 35letý, s usměvavou tváří a energickými pohyby. Uvítal mne řka: »Dobře, pane missionáři, že jste přijel; vítám vás.« Vzal můj těžký kufr a běželi jsme k dosti vzdálené elektrické dráze. Pravím, že jsme běželi, nebo sotva jsem vůdci svému stačil, ač jsem dobrý a rychlý chodec. Po cestě i v tramwayi (t. j. ve voze elektrické dráhy) hlásili se každou chvíli k *dp. rektorovi* různí lidé, chudí i vznešení. Též na mne se

ptali, kdo jsem. Když však dp. rektor jim řekl, že jsem českým missionářem, hleděli na mne udiveni jako na nějakou zvláštnost z předpotočních dob. Teprve později jsem podivu jejich porozuměl. Slovem, pozoroval jsem, že katolíci v těchto protestantských krajích milují své kněze a nestydí se k nim i veřejně se hlásiti.

Elektrickou dráhou jeli jsme velmi rychle s několika jen zastávkami asi tři čtvrti hodiny. Konečně jsme se zastavili na stanici v Obermarxlohu. Vystoupili jsme. Ke kostelu a k faře měli jsme přes půl kilometru. Půl cesty ušli jsme s těžkým kufrem v ruce. Tu jsme však našli pomoc. Zhlédli jsme na blízku houf dětí; hrály si; měly malý vozíček; vždy jedno dítě sedlo si na vozík, a druhé děti je vozily. Měly ze své hry velkou radost, snad větší než Napoleon, když si jel pro císařskou korunu. Zavolali jsme je. Přijely hned i s vozíkem, netušíce ani z daleka, co chceme. Sotva však přijely, naložili jsme bez okolků můj těžký kufr na vozík a teď nastala parádní jízda ulicemi k faře. Děti táhly a tlačily, a my pomáhali. Že při tom bylo dosti živo a hlučno, každý pochopí. Lidé se dívali a smáli, a my též. U fary odvedli jsme dětem dobrovolnou taxu, vzali kufr z vozíku a poslali celý regiment zpět.

Byli jsme doma. Kostel i fara stojí uprostřed na prostranném, širokém, dosud nedlážděném a po jedné straně nedostavěném čtyřhranném náměstí. Šli jsme napřed do kostela. Kostel stojí teprve několik roků. Postavil jej svému dělnictvu millionář Thyssen, majitel

zdejších uhelných dolů. Je to krásná, mohutná stavba gotická; vejde se tam na 4000 lidí. Z venčí je kostel stavěn jako všechny ostatní budovy z červených cihel. Uvnitř má tři lodi dvěma řadama sloupů oddělených. Stěny jsou bíle natřeny a skrovně, ale vkusně ozdobeny, okna mírně malována. Oltářů je pět překrásných. Čistota všude nejvzornější. Celkový dojem vnitřku kostela je velmi příznivý.

Pozdravili jsme milého Spasitele v Nejsv. Svátosti, doporučili sebe i sv. missii mocné ochraně Rodičky Boží a šli na faru. Fara je od kostela vzdálena asi 20 kroků. Je také nová. Je to krásná jednopatrová budova, vlastně jsou to dvě budovy vedle sebe postavené s dvěma vchody na různých stranách. Uvnitř z jednoho domu do druhého vchodu není, jsou tedy oba domy od sebe úplně odděleny, mají jen jednu společnou zeď. V jedné z těchto budov bydlí dp. rektor, v druhé dp. kaplan. Tak jsem to zde skoro všude našel. Skoro každý kněz, ať farář, ať kaplan, ať katecheta, má zde sám pro sebe svůj dům a svou domácnost.

Lidé to tak chtějí. Říkají: Styděli bychom se, kdyby některý z našich kněží měl tak bídně živ býti, že by si nemohl ani svou vlastní domácnost dle své potřeby a chuti zařídit. Naši kněží jsou našimi vůdci, a my nechceme vůdců ubožáků! Tolik už pro ně máme, aby se mohli světu slušně ukázat.

Na faře mne ve dveřích uvítala staříčká matka dp. rektora. Vedla mne do prvního poschodí nahoru. Dostal jsem světničku ma-

lounkou, ale čistou. Stála tam postel a železné umývadlo. Když jsem tam vešel a postavil kufr vedle postele a sám zůstal stát u dveří, byla světnička právě do posledního koutu obsazena.

To by se mi bylo vše líbilo. Ale horší bylo něco jiného. Venku mrzlo. Všude bylo náledí, sníh poletoval. A já jsem přijel z Prahy hodně zachlazený, s horečkou a všemi jejími následky. Jen jděte, pravili mi dp. představení doma, Pán Bůh už nějak pomůže. Jel jsem tedy, doufaje, že brzy budu zase zdrav. Avšak už na své první stanici v Obermarxlohu marně jsem se ohlížel v ledové světničce po kamnách. A když jsem přistoupil k oknu, viděl jsem, že jest jen jednoduché, mráz u něho až pálil. Co tedy dělati? Zahalil jsem se do pláště, třel se a prováděl tělocvik, až jsem nutné teploty nabyl. Mráz kopřivu nespálí, myslil jsem si, a kopřivou tou chci býti i já. A byl jsem jí. První dny sice nachlazenina má se zhoršila, tak že jsem ztratil všechnen hlas, ale po čtrnácti dnech přišlo lepší, teplejší počasí a s ním znenáhla vracelo se mi i zdraví.

Počasí je v severním Vestfálsku a Porýnsku vůbec chladné. Teploměr neklesá sice pod 12° nebo pod 15° *R* skoro nikdy, ale zato počasí kolem bodu mrazu bývá tím trvalejší. Vestfálové jsou také zimě zvyklí a proti ní otužilí. Kamen mnoho nemilují. Dvojí okna jsem neviděl skoro nikde. A když jsem jezdil po dráhách, třásl jsem se kolikráte na celém těle zimou, ale lidé pozotvírali přece všecka okna, tak že jsme seděli v ledovém průvanu celé hodiny.

První večer v Porýnsku.

Po nějaké chvíli byl jsem zavolán dolů. Čekali tam na mne dp. kaplani a několik kněží ze sousedstva. Uvítání bylo krátké a upřímné. Němci nedělají dlouhých okolků. Podali mi ruku a bylo po uvítání. Povaha severních Němců liší se hodně od povahy slovanské. Citu, teploty, sdílnosti mnoho u Němců nenajdeš. Jsou ledoví, až skoro drsní, jako náš úřední sloh. A každý žije sám pro sebe, o jiného se nestará, jiného si nevšímá, než co mu povinnost káže.

Ale zato jsou v plnění svých povinností, zvláště náboženských, co nejsvědomitější. Do posledního puntíčku musí vše býti vykonáno, a to dokonale, nejen povrchně a ledabylo. Vše má svůj pořádek, jehož se neúprosně dbá jako u nás vojenského reglementu. Horlivost v té věci je všeobecná a obdivuhodná. Obětí se neštítí nikdo žádných.

Tací byli i kněží, s nimiž jsem se první večer seznámil. Zprvu cítil jsem se u nich cizím; bylo mi až teskno. Ale když jsem se naučil jejich přímou, upřímnou a ráznou ceniti a přivykl jejich způsobům, byl jsem šťasten, byli jsme nejlepšími a nejdůvěrnějšími přáteli.

Jednou z obtíží ve styku s nimi byla též řeč. Mají zvláštní výslovnost, která se ode všech německých nářečí v Rakousku velice liší. Jsou to již poloviční Holanďané. Než i to se poddalo. Když nouze naučila Dalibora housti, naučila i mne rozuměti porýnsky.

Mimo kněze světské byli přítomni též dva řeholníci, missionáři. Jeden františkán ze sv. Hory u Gorice v Přímoří při Jaderském moři a jeden jesuita z Polska. *P. františkán* byl *Slovinec*, konal právě v Obermarxlohu missie pro Slovince. *P. jesuita* byl *Polák* a konal zas missie pro Poláky; druhého dne sv. missie ukončil a odejel. *P. františkán* pobyl v Obermarxlohu ještě několik dní. Konali jsme sv. missie spolu; on pro Slovince, já pro Čechy. Účastenství při missii polské i slovinské bylo uspokojivé. Poláků a Slovinců je v Obermarxlohu mnohem více než Čechů.

Divil jsem se tolika missiím. Napřed byly v Obermarxlohu konány missie německé od porýnských missionářů z řádu oblátů. Potom přišli polští jesuité a konali missie polské. Po missiích polských následovaly missie slovinské a na konec měly býti konány i české missie, a to v téže farnosti a v tomže kostele, missie za missií. Každá národnost, zastoupená ve farnosti, měla své missie. Jarní měsíce jsou věnovány samým missiím.

A podobně se to děje zde všude, v každé farnosti. A to nejen jednou za dlouhá léta, nýbrž každý rok. Rok co rok konají se ve všech farnostech sv. missie ve všech řečích tam zastoupených.

Nač to? Nesvedli bychom sami nic, nebo jen málo, pravili mi dp. faráři. Náš lid se velice mění; máme pořád nové lidi. Každý rok jich sem na tisíce přijíždí, a ti, co tu jsou, sotva že se ohřáli, zas táhnou dál a zkoušejí jinde své štěstí. A jsou to z velké části lidé kostelu

odvyklí a ve víře slabí a vlažní. Děláme. co můžeme; ale naše práce daleko nestačí. Lidi toho druhu dovede probuditi a do kostela přivábiti nejlépe jen něco zcela mimořádného, a to jsou sv. missie. Při missiích přijdou nám houfy lidí, kteří by jinak získati se nedali. Naše hlavní práce záleží pak v tom, abychom si udržeti hleděli, čeho jsme při missiích našli.

Měl jsem sám dosti příležitosti, přesvědčiti se, jak moudré tyto zásady jsou a jak blahodárné účinky mají.

Missie v krajinách těch jsou tudíž soustavně pořádány, podobně jako na př. u nás v některých farnostech třídní každoroční pobožnosti. Missie německé, polské, italské, slovinské atd. konají se tu už řadu let. Missie české mají teprv zavedeny býti.

Za tím účelem měl jsem především zjisti, zda a jak mnoho v různých farnostech žije Čechů. Nebo němečtí kněží sami to zjistiti nemohli, neznajíce slovanských řečí, zvláště pak rozdílů mezi Poláky, Slovinci a Čechy. Věděli jen, že jsou zde Slované, kteří se ani k Polákům ani k Slovincům počítati nechtějí. Ale jak mnoho je jich a kde bývají, o tom dávali mi zprávy velmi nejisté.

Mé cesty missionářské v Porýnsku a Vestfálsku byly tedy tohoto roku spíše jen *cesty informační*. Měl jsem se přesvědčiti a pak zprávu podati o tom, zda a jak mnoho Čechů v diecési jest, jak horliví jsou v plnění náboženských povinností a čeho by bylo třeba ku probuzení a obživení náboženského jejich vědomí.

Německá kuchyně.

Když jsme se všichni kněží a missionáři seznámili, zasedli jsme k večeři. Je to už jednou tak na světě, že i ten missionář jísti musí. Kdesi však lidé opravdu mysleli, že missionáři vůbec nejedí než jen kořínky z lesa a že spí vždy jen na holé zemi. Ale moudrá hlava jim dobře řekla: A odkud pak missionáři berou tu sílu, aby mohli celé dni zpovídat, kázat a pracovat od noci do noci? To z kořínků není. A že spí jen na holé zemi? Vždyť by v zimě zmrzli. Což pak jsou proti nachlazení pojištěni? Nebo chodí Bůh za nimi, aby pořád jen s jejich zdravím zázraky dělal, aby bez jídla neseslábli a v mrazu nezmrzli? Tomu nevěřím. V Písmě sv. je psáno: Hoden jest dělník mzdy své. A tak i missionář má už od Pána Boha právo, když se napracoval, aby se aspoň najedl a trochu si také odpočinul.

A tak jsme tedy i my missionáři v Obermarxlohu pohromadě seděli a večeřeli. Hlad jsem měl, a hlad prý je dobrý kuchař. Ale nevím, co to bylo. Možná, že ten můj hlad byl tuze český. A český hlad s německou kuchyní přece jen málo se srovnává. Jisto je, že jsem ani při všem hladu německým pokrmům na chuť přijíti nemohl. Požil jsem jen něco málo, abych žaludek obelhal. Nešlo to.

V severním Německu nejvíc se pije čaj nebo černá káva, ale tak slabá, že je to jen na hnědo zbarvená voda bez vůně a chuti. Pro legraci bývá tu také několik kapek kávy v porcelánovém kalíšku; kdo chce, může si

do kávy na přilepšenou ukápnout. K tomu se pak přikusuje *černý*, sušeným švestkám velice podobný *chléb*, *pumpernik* (Schwarzbrödchen, Butterbrödchen) zvaný, s máslem. To je národní a nejoblíbenější jídlo Němců. Pumpernik má vůni našeho chleba, ale té chuti nemá; chutnalo mně to jako drtiny. Ale sytné a zdravé jídlo to je. Němci vypadají také zdraví a silní a červení, radost se na ně podívat. Náš chléb jim nechutná. Nejvýš si vezmou a to málo kdy chleba bílého, který se peče z téže mouky, jako u nás koláče neb buchty.

S masem je na severu velká potíž. Je ho málo a je ledajaké. Nejvíce se tam požívá *uzené maso hovězí* (Rauchfleisch) z volů. Krájí se na lístečky malé a jako papír tenké. Zpravidla není k rozkousání, a má zvláštní, pro nezvyklé až odpornou chuť. Sežmolí se a polkne. Kdo nemá žaludek jako z plechu, ať to raději nezkouší.

Této uzeniny sní se na severu nejvíce. Je pořád na stole, od rána do večera, při každém jídle. Jí se s pumpernikem a připíjí se čaj neb černá káva.

Kdo této stravě přivykne a komu chutná, může věru do vůle se nasytit, a kdo ji stráví, je zdrav jako buk a silný jako železo.

S pitím bylo ještě hůře. Pitné vody není v celé krajině, kde jsem pracoval; všude samý uhelný důl, a potoční a povrchní voda je spoustami továren znečištěna. Pivo se jen lízá, jako u nás koňak; a kdo si hlt popřeje, musí býti aspoň poloviční baron. Vína rýnského by ovšem bylo dosti, ale víno mi nikdy nechutnalo, splácím obyčejně každou kapku žáhou. A proto

bylo to pro mne jednou z velkých obtíží: když jsem unaven, uběhán a upocen přicházel z práce domů žízniv, že bych býval džbán vody vypil, nemíval jsem, čím bych žízeň uhasil.

Však proto jsem nezhynul, ani nezhubeněl, ani neseslábl. Ale poznal jsem, že Němci na severu jsou lidé velice střídmi, nevybíraví, s málem spokojeni, a proto dovedou se také zapíratí a jsou velice obětovní. Kdyby u nás, zvláště v městech mnozí lidé aspoň předepsaných postů lépe dbali, zasluhovali by chvály té také.

Začátek sv. missie.

Především bylo třeba ustanoviti si *pořádek* a dohodnouti se o něm s ostatními missionáři. Určili jsme, že Češi budou míti vždy odpoledne o pěti hodinách svou missijní pobožnost s kázáním a sv. požehnáním.

Velkou výhodou pro zdejší missie všech národností jest, že tu *o národnostním boji*, národnostních třenicích a národnostní domýšlivosti a přepjatosti *nikdo* takřka ani *potuchy nemá*. Nechuť k nějaké národnosti, ať kterékoliv, je tu neznáma. Zdejší němečtí kněží všem národnostem ve všem vyhovují s největší ochotou, a nikomu nenapadne o něco se přiti, někomu něco záviděti, nebo se báti, aby jedna národnost před jinou neměla v něčem přednosti. Každé národnosti a všem jednotlivcům dostane se všeho, čeho komu třeba, pokud jen síly stačí, stejnou měrou a stejným právem, a panuje přitom nejlepší soulad mezi lidem i mezi kněžstvem.

Je to znamení, že, kde není těch, kteří národnostní boje vyvolávají a podněcují, tam národnostních třenic ani není. Lid sám v národnostních různých záliby nemá a sám je nezačíná.

Němečtí kněží brali na všech českých missijních pobožnostech účast, ač slova nerozuměli, a domlouvali lidu posuňky a jak to jen dovedli, aby zase přišli, a když Čechy viděli na kázání choditi, měli z toho takovou radost, že jsem se tomu podivil. Když jsem se na př. tázal, v kterou hodinu bych měl Čechy svolati v neděli odpoledne, řekl mi dp. rektor, abych si určil sám nejvhodnější dobu. Řekl jsem, že o třech hodinách. Tu mi dp. rektor řekl: O třech hodinách míváme vždy svou hlavní nedělní pobožnost německou. Ale přejete-li si toho, odřeknu obvyklé německé služby Boží a odložím je na jinou dobu, když se vám tato hodina nejlépe hodí. Toho jsem ovšem žádati nemohl. Nám Čechům byla hodina třetí jako pátá stejně vhodná, kdežto na odřeknutí a odložení německé pobožnosti nebylo už ani kdy. Konali jsme tedy pobožnost svou v pět hodin.

Když pak jsem kněžím za jejich úslužnost děkoval, řekli mi: Nepochopujeme, kterak by nějaký kněz z národnostních ohledů směl některé duše zanedbávati. Vždyť bude jednou za všechny stejně odpovídat.

Horší bylo, ustanoviti si *způsob*, jakým by měla sv. missie co nejzdárněji konána býti.

V Německu je obvyklou tak zv. *rodinná duchovní správa*. Duchovenstvo rozdělí si totiž celou farnost na tolik okresů, kolik je tu kněží.

Každý kněz dostane svůj okres, t. j. svou část farnosti, jistou čtvrt města, jistý počet ulic, jisté kolonie a pod. Každý kněz má pak povinnost, aby ve svém okrese všechny rodiny navštívil a je poznal. Při těchto návštěvách musí kněz především se přesvědčiti, zda všichni členové rodiny své náboženské povinnosti plní, a najde-li kde nějaké nedostatky, musí nedbalé poučiti, k dobrému povzbuditi a jim určití, kdy, kde a jak své povinnosti plniti mají.

Tímto způsobem musí každý kněz všechny rodiny mu svěřené v době velkonoční obejítí. Mimo to má v roce dle možnosti ještě jednou neb dvakrát je navštívit. Tak se kněží doví o všech změnách, které se ve farnosti dějí, na př. o těch, kteří odcházejí jinam, a o těch, kteří nově sem se stěhují atd. Proto němečtí kněží znají velice dobře všechn svůj lid a lidé znají své kněze a nedají se prolhaným protikněžským a proticírkevním tiskem tak snadno oklamati.

Ale kněží musí ovšem také vždy *nejlepší příklad dávatí*. Dobrého jména si všichni velice hledí a jsou v té věci nejvýš úzkostliví. Vědí, že by jediným neopatrným slovem, kterým by si zadali, nebo jediným neopatrným chováním stali se v osadě nemožnými. Zadá-li si některý kněz jen poněkud u lidu, bývá okamžitě z osady odstraněn. Jeho spolukněží ho u sebe nestrpí, lid také ne, a ndp. biskup v té věci milosrdenství nezná, ježto jeho zásadou jest, že takové milosrdenství by bylo jen k záhubě duší. Pravili mi na př. kněží: Kdyby někdo z nás o hostinec jen zavadil, byl by v osadě nemožný.

Proto německý lid své kněze také opravdu ctí, jich si váží, jim důvěřuje a je miluje. Kněz je jim duchovním otcem a oni jsou jeho dětmi. Slovo kněze rádi slyší, radu kněze vyhledávají, s knězem vše sdílí, a jdou za knězem i do nejprudšího boje, kryjí ho, hájí a neopustí ho nikdy. Pro kněze obětují vše a co jim kněz řekne, musí se stát, ať to vyžaduje jakýchkoliv obětí.

Úloha kněží jest tedy velká a práce úmorná, ale zato vděčná.

Podobným způsobem měl jsem i já sv. missii konati. Musíte chodit, pravil mi dp. rektor, lidi své hledat, je přemlouvát, jim domlouvát, je povzbuzovat, prosit, pobízet po dobrém i po zlém, vhod i nevhod, aby přišli; jinak vám nepřijde živá duše do kostela.

To byla tedy má práce. *Celý den chodit* po ulicích a náměstích od domu k domu a doptávat se, kde by nějaký Čech byl, *zvat* je, *domlouvát* jim, by do kostela přišli, a pak *na večer kázat a zpovídat*.

Pro mne tyto občůzky měly dvě zcela zvláštní obtíže, jakých rodinná duchovní správa německých kněží domácích ovšem aspoň tou měrou daleko neměla.

Za jedno bylo těžko doptat se, kde která česká rodina bydlí. Když jsem se tázával Němců, často mne nepochopovali. Nazývají všechny Slovary nejraději pouze Rakušany, a ač vědí o různých Slovanech, nerozuměli, které Slovary hledám. Dost možná také, že nechtěli tomu jaksi věřit, že bych právě ty hledal, o kterých

oni měli nejhorší mínění a o kterých sotva si troufali myslet, že jsou to také katolíci.

Když jsem se tázával Poláků a Slovinců, též jsem se mnoho nedoptal. Kde Čechové bydlí, nemohli mi udati hlavně proto, že jednotlivé rodiny žijí tu pro sebe a o své sousedství se nestarají. Přišli sem z různých končin neznámi; a jak sem neznámi přišli, tak tu neznámi zůstávají. Němci znají se ovšem lépe navzájem z velmi čilého spolkového života; ale ostatní znají se takřka jen z kostela a z práce. Kterí se v kostele vidívají, považují se za katolíky; kteří však v kostele nikdy nejsou, platí za nevěrce nebo jinověrce. Ale kde kdo bydlí, o to se nikdo z lidu nestará.

Druhá pak ještě větší obtíž byla, že Čechové v Porýnsku a Vestfálsku jsou bohužel ve víře a náboženství nejvyšší měrou chladní a vlažní a proto před knězem utíkají a o kostele nechtějí ani slyšeti. Kostelu jsou naprosto odvyklí, žijí bez Boha a bez víry, snadno odpadají k protestantským sektám, jsou velmi často urputnými demokraty a kněze a církve sv. nenávidí z celé duše.

Není tedy divu, že mají u všech nejhorší pověst. Slovo Čech je takřka postrachem, nadávkou a největší potupou. Čech znamená v Porýnsku tolik jako u nás člověk mravně zchátralý nebo poloviční lotr. Každou nadávku lidé spíše snesou než tuto. Proto jsem pozoroval, že i Čechové sami, kteří si ještě náboženský cit a dobré jméno zachovali, k Čechům hlásiti se nechtějí, ač svůj národ i svou řeč opravdu milují.

Příčinu této mravní skleslosti pochopuji. Do Porýnska a Vestfálska stěhují se skoro výhradně jen dělníci z uhelných dolů a z továren ze severních Čech. A že snad v celé rakouské říši není té náboženské lhostejnosti jako v severních Čechách, je všeobecně známo. Přistěhovalci porýnští jsou tedy lidé, kteří vyrostli bez náboženské výchovy, do kostela nikdy se nenaučili choditi, dobrého příkladu nikdy neviděli. Po náboženské a mravní stránce podobají se opravdu zanedbanému dříví v lese, o které se lidská ruka nestará.

A v Porýnsku přišli tito ubožáci teprv z bláta do louže. Německému kázání nerozumějí, zpěvu německého neznají, domluvit s nikým se nemohou; zpovídat se nenaučili ani česky, tím méně německy. Nedivme se tedy, že porýnští a vestfálští Čechové jsou opravdu nábožensky nejopuštěnějšími a nejzanedbanějšími tvory, jaké jsem kde našel.

Němečtí kněží sami to uznávají. Pravili mi: Nemáme našim ubohým Čechům nic za zlé; pochopujeme jejich bídu. Za podobných okolností nebyli bychom sami o nic lepší. Chceme jim pomoci, jak nám bude jen možno. — A pomohli.

Sv. missie v Obermarxlohu.

První noc jsem se vyspal, jak při mé nemoci možno bylo. Ráno vydal jsem se na cesty. Šel se mnou český školák; bylo mi to velice milé; našel jsem snáze mnohé rodiny. Jednoho půldne doprovázel mne i dp. rektor.

Jednotlivosti, jež jsem v prvních dnech při svých obchůzkách zažil, jsem si nezaznamenal. Napsal jsem si jen: Co jsem potupy, posměchu a bolesti zakusil, nelze vyličiti. Mnozí Čechové ani se na mne nepodívali a ani mně na všechny mé prosby a domluvy odpovědi nedali. Jiní se na mne obořili, že nemají kdy do kostela chodit, že kostela nepotřebují. Opět jiní jen nuceně a nevrle mi přislíbili, že přijdou, aby se mne zbavili. Někteří přede mnou bouchli dveřmi, zamkli a nepustili mne dovnitř.

Do jednoho bytu jsem přišel. Bylo to v neděli odpoledne. Mladá asi 30letá otrhaná, ušpiněná žena seděla u stolu nepohnutě jako socha. Na stoličce seděl jí naproti mladý muž nahý, bez košile, jen ve spodkách a natíral si boty. Pozdravil jsem oba, tázal se jich, jak se jim daří, těšil je, ježto se mi zdálo, že mnoho blahobytu nemají, a na konec jsem je prosil, by také přišli do kostela. Ale na všechny prosby, otázky a domluvy jediného slova jsem nedostal. Muž se vůbec ani na mne nepodíval — slyšel jsem, že dosud ještě nikdy u zpovědi nebyl. Neustále jen své boty mazal, až jsem dal s Pánem Bohem a s nepořízenou odešel.

Jiný muž zase, když jsem do světnice vstoupil, zaklel a vzkřikl z plna hrdla: Ticho, já chci spát. Nepřipustil mne ani k slovu. A opět jiný jinde zase nadával, řka: Mne ty zvony na věži kostelní neustále ruší; půjdu a strhnu je a rozmlátím.

Málokterý muž, když jsem do pokoje vstoupil, sundal klobouk s hlavy, vstal nebo dal cigaro z úst.

Několik rodin mne však přece vlídně přijalo a uvítalo.

Slovem, byla to těžká práce. Kdykoliv jsem od domu k domu šel, bylo mi, jako by mne na popraviště vlekli, a kdykoliv jsem klepal na dvěře, zdálo se mi, jako by mne hřeby do rakve zatloukali.

Ke všemu stěžovala mi práci nemálo má choroba. V bytech byly všude kuchyně vpředu a kuchyní teprv šlo se do pokojů. Stával jsem tedy v kuchyních, kde se vařilo a bylo horko k nesnesení, a rozmlouval jsem tam s lidmi, které jsem skoro všude jen v kuchyních nacházel. Venku však byla zas ledová zima a vlhké počasí. Tak mi bylo neustále z ledové zimy do největšího horka a z největšího horka do ledové zimy přecházeti. To mému nachlazení ovšem valně nesloužilo, ochraptěl jsem docela. Jak budu večer kázat? tanulo mi neustále na mysli. Ale kázal jsem přece. Chodil jsem, hledal a zval celý den. O pěti hodinách pak k večeru šel jsem do kostela, velice zvědav, koho tam najdu. Ó, jak jsem se zklamal. Byla tam hrstka lidí. Přiznávám se, že jsem se dal do pláče. Ani ti, kteří mně, jak se zdálo, do opravdy slíbili, že přijdou, všichni nepřišli. Po kázání chtěl jsem zpovídati, ale jen několik jich přišlo, ostatní odešli domů.

To byl první den missie. Tak to šlo den co den. Po celou dobu sv. missie našel jsem v Obermarxlohu přes 200 českých rodin a na 500 dospělých Čechů. K svátostem přistoupilo přes 90 dospělých. Výhodou pro Čechy v Obermarxlohu je, že nemají daleko do kostela, bydlí všichni

v ulicích kolem náměstí. Též pro mne to bylo dobré, že jsem je spíše našel.

Dojem, jejž tato první missie na mne učinila, nebyl nikterak lákavý. Nalezl jsem vše mnohem horší, než jsem si představoval. Že se na jiných místech ještě horších věcí dočkám, ani jsem netušil, ba ani bych to nebyl věřil neb za možné považoval. Ale časem zvykl jsem všemu. Posměchu jsem si nevšímal, za vyhazov jsem se nestyděl, a nevěrce a rouhače jsem klidně poučoval. Neměl-li jsem úspěchů skoro žádných, poručil jsem vše Bohu, a dosáhl-li jsem přece něčeho, měl jsem z toho radost. A aspoň něco dobrého se přece na každé missii stalo.

Na duchovenstvo domácí činila však první má missie zcela jiný dojem než na mne. Dp. rektor a dp. kaplaní byli samý obdiv, že tolik Čechů přišlo a okolní dp. faráři nechtěli věřit, že by 90 Čechů bylo u sv. zpovědi bývalo. Ne méně divili se i katolíci jiných národností, když viděli, že Čechové chodí do kostela. Vybíhali na ulice nebo dívali se z oken a volali: Hle, tam jdou Čechové do kostela! Co tam chtějí? Jsou také katolíky? Výsledek missie Obermarxlohske byl tedy aspoň dle mínění těch, kteří Čechy znali, uspokojující.

Největší zásluhy o tento ovšem malý prospěch sv. missie v Obermarxlohu měl zajisté tamní dp. rektor Ferd. Schürmann, který je Čechům vskutku z celé duše oddán, ač slova českého dosud neumí. Celou missii sledoval s pozorností nejpodivuhodnější, sám přicházející Čechy u dveří kostelních vítal, sám vždy po

kázání sv. požehnání mívál a k zpěvu před kázáním a při sv. požehnání, jak jen mohl, přizvukoval. Po požehnání hned zas běžel ke dveřím, tázal se Čechů posuňky, jestli se jim v kostele líbí, a pobízel je k sv. zpovědi a zval je, aby zase přišli. Je to velice milý, horlivý a všeobecně oblíbený duchovní správce. Pro každého má vhodnou otázku, pro každého dobré slovo, o každého se stará a každému pomáhá kde a jak může. Kéž jej Čechové poznají a ocení! Pak se naučí též kněze ctít a přilnou k církvi a najdou zas Boha.

Missie v Neumühlu.

Z Obermarxlohu šel jsem konat missie do Neumühlu. Dp. rektor Voss a jeho dva kaplaní uvítali mne co nejsrdečněji. Viděli jsme se již v Obermarxlohu; byli tam návštěvou; přišel jsem tedy už k známým.

Též péče *dp. rektora Vossa* o Čechy je zcela mimořádná. V Neumühlu pomáhal mi hledat Čechy nejvíce jeden dp. kaplan. Pracovali jsme, chodili a zvali celé dni od rána do večera s takovým úsilím, že jsem dvakrát jen s největší námahou se dobelhal domů. Neboť Čechové v Neumühlu jsou všemi směry po nejzazších končinách osady roztroušeni.

Čechové Neumühlští mají pověst ještě horší než v Obermarxlohu; také jsou mezi nimi dva z hlavních vůdců sociálních demokratů.

V tutéž hodinu, když jsem do Neumühlu přišel, skonala tam jedna Češka bez Boha, bez zpovědi, bez svátostí. Šel jsem se aspoň

k mrtvole pomodlit. Domek byl zamčený. Muž zemřelý odešel za nějakým řízením. Poklekl jsem tedy před domkem na ulici a pomodlil se za zemřelou. Nato dal jsem se do hledání českých rodin. Hned vedle domku zemřelý Česky našel jsem českou rodinu. Muž byl v práci. Domlouval jsem tedy ženě, aby se zúčastnila sv. missie a poukázal jsem jí na mrtvou sousedku, řka, jak je to smutné, když musí člověk bez smíření s Bohem na věčnost se odebrat. Ale zklamal jsem se velice. Žena dala se mi do smíchu. Že prý ji na takové řeči nechytanu; smrti prý se nebojí, že je mladá a na smrt má času dost. Všecko domlouvání bylo marné.

Šel jsem tedy dál. Přijdu do jednoho domu. Stařenka 80letá seděla u stolu a drala peří; na stole ležely zbytky masa a krajíc chleba s máslem. Dal jsem křesťanské pozdravení a jal se s babičkou mluvit; ptal jsem se, jak se jí daří atd. a přivedl jsem řeč též na sv. missii a zval ji, by také přišla do kostela, že jí to Bůh v nebi odmění. Ale stařena mi nevrle na to odsekla, že prý by bylo dobře, aby jí Bůh také zde na světě nějaké to nebe dal. Do kostela a na missii přijít nechtěla.

Jinde se mi nedařilo lépe. V jedné rodině popadla žena střevíce a třásla mně jimi zrovna před očima — myslil jsem, že už už mi je otluče o hlavu — a křičela, co mohla: »Tu se podívejte, hle, hle, střevíce potřebuju, střevíce mi dejte.« Vzal jsem tedy její střevíce do rukou, dívám se na ně a povídám: »Vždyť jsou dobré, já nemám lepších. Jen v nich přijďte do ko-

stela. Každý takových nemá.« Ale vše marné. Muž seděl u kamen zamračený jako bouře, s kloboukem na hlavě, díval se pořád jen do ohně; na mne se ani neohlédl. Bylo mi líto ubohých dětí, které se na nás všechny vyjeveny dívaly.

Jiná žena zas právě šila na stroji, když jsem přišel do bytu. Sotva jsem se zmínil o missii, odsekla mi, že musí vydělávat, že na kostel nemá kdy. Jiná zas se posmívala, řkouc, že prý v kostele nic neztratila, co prý by tam hledala? Opět jiná se rouhala: Nebe už prý je zadáno celé až do posledního kouta, už prý tam není pro ni místa; nač se tedy o nebe starat? Jedna žena zas se vymlouvala, řkouc, že prý neví, kde tu kostel je. Je už tři roky v Neumühlu, má 10 minut do kostela, a neví dosud, kde kostel je.

V některých rodinách mne odbyli, že prý už jsou evangelíky; na všech těch jsem však pozoroval zcela zvláštní zádumčivost. V mnohých rodinách zas ani se přiznat nechtěli, že jsou Čechové, aby se mne tak snáze zbavili. Mnozí však, když zpozorovali, že v té neb oné ulici se ptám po českých rodinách, dávali pozor, až k jejich domu přijdu. Jakmile pak zpozorovali, že k nim chci jíti, zamykali dvěře. Kolikrát jsem držel kliku již v ruce; tu záchrastil uvnitř klíč a já zůstal venku. Jedna taková žena, které se podařilo přede mnou zamknout, přiskočila pak k oknu i s mužem a posmívali se mně, když jsem odcházel.

Jednou jsem z pola skleněné dvěře již otvíral, tu přiskočila uvnitř žena, dvěře při-

razila a hledíc mi do tváře zamkla a odběhla do vedlejšího pokoje. Nejbolestněji mne dojal tento výjev. Ptal jsem se jednoho děvčátka na ulici, zda umí česky, a když mi přisvědčila, řekl jsem jí, by mne doprovodila k svým rodičům. Když jsme přišli k domku a rodiče nás zpozorovali, zamkli rychle dveře. Děvčátko tlouklo na dveře a dobývalo se jak mohlo a volalo plačtivě: maminko, tatínku otevřte, vždyť je tu velebný pán. Ale marně. Viděli jsme muže i ženu oknem; slyšeli jsme je, jak spolu rozmlouvají. Ale neotevřeli. Privil jsem tedy dítku: Vyříd' tedy mé pozvání sama rodičům, a modli se za ně, aby byli hodni, a buď ty také vždy hodná; Bůh tě opatruj. Měl jsem tehdy co dělat, abych slzy potlačil.

Aby se mi však podobných věcí od té chvíle tolik nepřiházelo, naučil jsme se opatrnosti. Obcházel jsem vždy domy z daleka a blížil se k nim se strany neb ze zadu, sehnul se pak pod okny, aby mne z vnitř nezahlédli, a přiskočil pak rychle ke dveřím a otevřel je. Není to sice pěkný způsob návštěvy, ale jinak možno nebylo.

Takovým způsobem jsem mezi jinými překvapil jednu rodinu. Žena, když jsem tam vkročil, utekla do vedlejšího pokoje. Muž mladý silný seděl u stolu a četl noviny. Dal jsem se s ním do řeči. Četl pořád dál. Proto jsem mu řekl: Co pak to máte zajímavého, že jste do toho tak zahloubán? A vzal jsem mu noviny z rukou. Bylo to Právo lidu, sociálně demokratický list, který srší záštím proti církvi a sv. víře. Až v Porýnsku si tuto smet' z Prahy

objednávají. Tázal jsem se muže, zda všemu věří, co v Právu lidu čte. Ano, odpověděl mi. A zda ví, jací lidé a z jakých příčin do těchto novin dopisují, a co z toho čtení ošálený lid má? Na to mi nedal odpovědi. Tedy jsem mu vše vysvětlil. A když jsem byl hotov, pravím mu: Věříte tedy ještě těmto novinám? Řekl mi: Když je tomu tak, tedy nevěřím, ale kněžím také nevěřím, nevěřím nikomu. A vzal noviny zas do rukou a četl dál, a mohl jsem mluvit co jsem chtěl, čísti nepřestal, a jiného slova jsem z něho nedostal.

Tato řada nezdarů a marné práce přivedla mne na zvláštní myšlenku. Myslil jsem si: Přijel jsem tak z daleka, činím, co mohu; a všecky tyto oběti a všecky tyto práce mají býti pro tak mnohé, kteří za živý svět sv. missie se zúčastniti a do kostela přijíti nechtějí, nadarmo? Co udělám? Těm, kteří nechtějí na kázání přijíti do kostela, udělám kázání tam, kde je najdu.

A tak jsem také činil. Kdekoliv jsem zastihl zatvrzelce, kteří o missii a o kostele nechtěli ani slyšeti, ať si to bylo na ulici, nebo v zahradě, nebo v bytě, nebo na síni za zamčenými dveřmi, tam jsem pravil: Abyste měli aspoň nějaký užitek z missie a já nebyl zde pro vás nadarmo, když nechcete kázání slyšet v kostele, udělám vám ho zde. A teď jsem měl kázání. Probral jsem krátce nejdůležitější pravdy o cíli člověka a nesmrtelné duši, o Bohu, Kristu Pánu ukřižovaném, o sv. víře, o hříchu, o sv. zpovědi a hlavně o věčných

pravdách a končil jsem vyzváním k modlitbě a úctou k Rodičce Boží.

Při takových kázáních sbíhalo se lidí z okolí všeho druhu, protestantů i katolíků, Němců, Slovinců i Poláků. Posluchačů tedy bylo dost. Nejvíce bývalo dětí.

Avšak bez úspěchu nebyla ani Neumühlská missie. Někteří přece slíbili, že přijdou, ano přišlo jich více, než jsem doufal. I jeden protestant se přihlásil. Jeho dcera stála ve dveřích na ulici, když jsem šel kolem a usmívala se na mne tak důvěrně, že jsem se tázal, neumí-li česky. Řekla mi, že umí. Zatím mne zahlédl její otec ze světnice, otevřel ihned okno a mluvil se mnou velice vlídně. Zval jsem tedy i jej na missii. Řekl mi však, že jeho rodina je evangelická, ale že přijdou také do kostela, že prý jim to škodit nemůže, pastora prý už beztoho dávno neslyšeli.

V Neumühlu jsem našel 81 rodinu a asi 180 dospělých Čechů. Z nich přijalo svátosti 55. Úspěchu tomu nemohli se domácí kněží dost vynadiviti. Také v nemocnici jsem zpovídal asi 10 mladých mužů. Na jednoho z nich upozornila mne staříčká jeho matka, řkouc: Ó, kéž by také můj syn šel k sv. zpovědi; kdož ví, kdy on už naposled se zpovídal. Je v nemocnici, domluvte mu. Šel jsem tedy do nemocnice. Co jsem tam Čechů našel, všichni si dali říci a šli k sv. zpovědi. Těšil jsem tudíž navečer staříčkou matku, že i její syn byl u zpovědi. Měla z toho velkou radost. Ale druhého dne přišla všecka zarmoucená, že prý syn její u zpovědi nebyl. Divil jsem se tomu velice a slíbil jí, že ještě

jednou do nemocnice dojdu. Došel jsem tam a ptal se, zda tu ještě nějaký Čech. Že prý žádný. Ale musí tu ještě jeden býti — pravím, co nebyl u zповědi. Tu mi ošetřovatelka všecka postrašena řekla, že tu ještě jeden je, ale úplně odloučen, pod střechou, tam prý nikdo nesmí, je prý nakažlivě nemocen. Stálo mne to opravdu práce, než mne tam pustili. Mladý člověk napřed se mne ulekl, když mne spatřil, ale brzy měl z mé návštěvy velkou radost a přijal sv. svátosti velmi zbožně. Když jsem od něho odcházel, děkoval mi se slzami v očích. Ne menší radost měla z toho i jeho matka.

Mužové v nemocnici prosili mne o nějaké české knížky; je prý jim čas nesmírně dlouhý. Hned jsem jim je objednal a do týdne je měli.

Zároveň se mnou měl v Neumühlu sv. missii pro Slovince *P. Klement, františkán z Krajiny*. Slovinci zúčastňovali se velice pilně.

Kostel v Neumühlu je prozatímní; je to velikánský sál s malou věží. Místo pro vlastní kostel je zakoupeno vedle sálu. Až bude kostel státi, bude nynější prozatímní kostel spolkovým sálem.

Spolkový život je vůbec v Německu velmi čilý. Katolický spolek lidový má přes půl millionu mužů. Schůze odbývají se velice často. Kněží chodí každý týden i vícekrát za týden tam i onam na schůze, které bývají velice četně muži ze všech tříd navštěvovány. Organizace spolková je velkolepá. Každých 12 rodin má svého vůdce, jistý počet vůdců má zase svého správce, správce zase svého předsedu

atd. Tímto způsobem je snadno do všech rodin všechny tiskové zprávy a informace včas dodati a schůze rychle svolávati.

Účinky tohoto všeobecného spolkového života jsou nejvýš blahodárné.

1. Především katolíci němečtí jsou uvědomělí, dobře poučení o všem, co jim zejména pro veřejný život věděti třeba. Katolických novin a spisů je mnoho a kde kdo je čte. Považují to všichni za svou svatou povinnost a výloh nikdo nešetří. Proto němečtí katolíci znají také své nepřátele i jejich úmysly a cíle i jejich zbraně a vědí dobře, co sami činiti mají, aby útokům nepřátel odolali. Neméně znají též záhubu, do které by je nepřátelé víry uvrhnouti chtěli, a vědí, že bojem a prací pro Boha a sv. víru sami největšího užitku dojdou. Proto nelení, ale spolkového života co nejvíce se zúčastňují a na schůzích nikdy nescházejí.

2. »Spojenými silami« je zásadou německých katolíků a to nejen na papíře, ale též ve skutečnosti a v životě. Všichni za jednoho a jeden za všechny jdou vpřed do boje a ani jeden neschází. Běda, kdo by se liknavě choval, společné práce se štítil a zůstával zpět ať z pohodlí neb jiné příčiny. Za zrádce všech ostatních je prohlášen a neobstojí.

Proto jsou všichni vespolek velmocí a zmohou všechno. Tak na př. jsou sv. missie v Německu zákonem zapovězeny a missionáři ještě před několika lety byli z Německa za hranice vypuzováni. A teď jsem tam chodil v missionářském šatě po ulicích a náměstích, z města do města, kázal v kostelích i mimo

kostely atd. a nikdy nejmenší měrou mně nikdo nepřekážel; ba ani jsem se neb sv. missii žádnému úřadu ohlásiti nemusil. Měl jsem stokrát větší volnost než u nás v Rakousku. A jak to bylo možno? Katolíci sjednoceni všichni jako jeden muž proti nespravedlivému zákonu povstali a zvítězili. Zákon proti missiím sice škrtnut nebyl, ale není prováděn; všechny úřady dostaly rozkaz, aby missionářů si nevšímalý. Také jiné protikatolické zákony v Německu se nezachovávají. Ptal jsem se všecek udiven jednou kněží, zda se nebojí dělati veřejně, co zákon tak přísně zapovídá. Smáli se mně. Pravili: My se policie a úřadu nebojíme, úřady bojí se nás, neopováží se nám něco říci. Dostali by zlou odpověď od nás ode všech.

3. Posléze jsou němečtí katolíci též velmi horliví ve víře. Nestydí se za víru. Když jsem chodil v městech a na př. potkával dělnictvo jdoucí z práce, všichni mne pozdravovali, i úředníci i protestanté. Katolický kněz je všeobecně vážen.

Rovněž tak němečtí katolíci plní svědomitě své náboženské povinnosti. V neděli jsem vidíval spousty lidí v kostelích na všech mších sv. Zpravidla třikrát za dopoledne bývaly kostely plny a to ne jen ženského pohlaví, ale mužského. Mužů bývalo na neděle a svátky často mnohem více v kostele než žen; při každé mši sv. a při kázání stávalo vždy do polovice neb přes polovici prostranných kostelů samých mužů. Ve všední dny bývá návštěva kostelů ovšem menší, ale též velice hojná.

K zpovědi chodí též všichni velmi pilně,

a častěji v roce, velmi mnozí každý měsíc. Zvláště v neděli zpovíдало nás třeba pět kněží celé dopoledne skoro samé muže. Zejména k důležitým úkonům, jako na př. ženichové před svatbou, připravují se častou sv. zpovědí. Těch, kteří k zpovědi nechodí, je poměrně málo.

Kéž by v našich krajinách všude tatáž horlivost v plnění náboženských povinností panovala!

Sv. missie v Nieder-Marxlohu.

Z Neumühlu jel jsem do *Nieder-Marxlohu*. Nieder-Marxloh je krásné město. Kostel je též jen prozatímní. Mají za tím účelem pronajmutý velký bývalý divadelní sál. Na jevišti, na něž se stoupá po šesti schodech, stojí oltář a kazatelna.

V Nieder-Marxlohu dařilo se mi podobně jako jinde. Jednotlivostí nebudu při dalších misiích uváděti; povím jen sem tam něco, abych svých čtenářů zbytečně neunavoval.

V *Nieder-Marxlohu* našel jsem 35 rodin českých a 84 dospělé Čechy. Svátosti přijalo 22. Na těchto prvních třech misiích, v Obermarxlohu, v Neumühlu a v Nieder-Marxlohu, naučil jsem se *hledati* Čechy hlavně *čtverým způsobem*. Především pomocí průvodce. Dostal-li jsem průvodce, bylo na chvíli dobře, ale jen na chvíli; daleko jsem nedoskočil; průvodcové toho zpravidla mnoho nevěděli. A kde také průvodce vzíti?

Zato mi byly dosti nápomocny nápisy rodinných jmen všude na dveřích. Chodil jsem

tedy od domu k domu, od bytu k bytu a prohlížel jsem si nápisy. Kde jsem nějaké české jméno našel, tam jsem se hleděl dostat. Tím způsobem našel jsem řadu Čechů.

Mimo to jsem pozoroval, že Čechové ne-smírně rádi hrají *na harmoniku*. Proto hledal jsem Čechy též po harmonice. Dával jsem pozor, když jsem po ulicích chodil, zda neuslyším někde hrát harmoniku. Jakmile jsem ji někde uslyšel, šel jsem po hlase a za chvíli jsem stál před překvapeným muzikantem. Jen že jsem často zle pochodil. Muzikanti nechtěli ani na chvíli muziky nechat, když jsem se s nimi dal do řeči. Tak na př. jeden odvrátil se ode mne a tím více a tím hřmotněji hrál, čím více jsem mu domlouval. Ač jsem napomínal, prosil, hrozil, muzikant ke mně nepromluvil a na mne se nepodíval, až jsem odešel.

Za čtvrté pak a hlavně hledal jsem Čechy tím, že jsem se na ně dotazoval. V tom mi byly nápomocny zejména *dítky*. Dítky vůbec vždy a všude za mnou chodily. Jak mne jen z daleka viděly, už se ke mne hnaly; všecko posílání pryč bylo marné. Děti maličké, že sotva dovedly capat, byly mi pořád v patách a šly za mnou kus světa. že jsem se tomu kolikrát divil, jak zas trefí domů. Když jsem tedy tyto zástupy dětí viděl, dotazoval jsem se jich, jestli některé z nich neumí česky. Našel-li jsem některé české dítě, muselo mne hned zavést k mamince a tatínkovi. Byly to skoro vesměs dítky roztomilé, k pomilování, jak andílci; myslíval jsem si mnohdy: tohle dítě musí mít přece hodné rodiče. Ale bohužel,

čím milejší a důvěrnější byly dítky, tím ledovější byli rodiče. Zklamal jsem se v té věci nejednou.

Tyto průvody dětí byly mi jinak prospěšny. Takové houfy dětí je v Německu něco zcela nevídaného; děti smějí si hrát, být pohromadě a skotačit na prostranství za domy, ale ne na ulici. Proto lidé vybíhali ven neb otvírali okna a dívali se, co to na ulici se děje. Stálo to také za podívanou. Vypadalo to tak, jako u nás, když chodí po vesnici s medvědem. Snažil jsem se sice, co jen možná, abych ten svůj regiment v pořádku udržel, ale což to bylo vše naplat. I tresty ve škole musil jsem někdy hrozit, abych si klid zjednal. Zato však si nás lidé tím více všímali, a já měl snadnou práci. Nemusel jsem totiž lidi teprv po domech hledat a jich se doptávat; domluvil jsem se s nimi na ulici. To bylo jistě obtížné. Ale, Bohu díky, mnozí dali si přece říci a přišli do kostela, a já byl rád, že jsem se svou dětskou armádou aspoň sem tam někoho Bohu získal.

Sv. missie v Hochheide.

Čtvrtou missii konal jsem v *Hochheide*. Hochheide leží na západním břehu Rýna. Jel jsem tedy drahou do Ruhrortu. V Ruhrortu strojilo se právě všecko k velkolepé slavnosti, *k otevření* právě dostaveného *nového mostu přes Rýn*. Byla to slavnost vzácná; neboť přes Rýn je mostů velice málo; veškerá doprava z břehu na břeh děje se na lodích. Most Ruhrortský je 632 metrů dlouhý. Chtěl jsem jíti po něm. Ale

řeklo se mi, že obecenstvo po mostě začne choditi až za hodinu, po slavnosti. Sedl jsem tedy na parník pod mostem a převezl se na druhý břeh.

Na druhém břehu leží krásné velké obchodní město *Hombork*. V Homberku jsem zůstal asi tři hodiny. Díval jsem se na průvod všech veličin a spolků Ruhrortských a Homberských, jdoucích při slavnostním otevření z Ruhrortu po mostě do Homberka. Potom jsem se chvíli procházel na břehu Rýna a prohlížel si lodi. Bylo jich tu velké množství. Byly všecky ozdobeny vlajkami. Na břehu mne nemálo zajímala všeho druhu zdvihadla a různé přístroje, jimiž nejtěžší náklady všeho možného zboží s lehkostí vskutku obdivuhodnou se přenášely buď z lodí na břeh neb z břehu do lodí. Také ležely na břehu dvě železné kotve asi 20 centimetrů silné, půl třetího metru dlouhé s háky metrovými.

Z Homberku do Hochheide je půl hodiny. Šel jsem tam pěšky. Kufr mi pomáhal nésti jeden chlapec. O nosiče je tu všude velká potíž. V té věci je u nás v Rakouska mnohem větší pohodlí. Ba ani zevlujících pepíků tu nikde nespatříš, abys jim dal nějaký šesták utržit.

V Hochheide se nová fara teprv zařizuje. Rozsáhlý pozemek pro kostel, spolkový sál a pro domy velebných pánů je zakoupen. Spolkový dům je už postaven a za prozatímní kostel posvěcen.

Velebný pán je v Hochheide zatím jen jeden, bydlí v nájmu, pokud fara nebude postavena.

Počasí při missii Hochheidské bylo nestálé a vlhké tak, že jsem jednou ráno před svítáním si odemkl faru a za domy dal se do běhání, abych se aspoň trochu zahřál a mohl pak pracovat.

Na svých obchůzkách měl jsem mezi jiným také na ulici jednu velice *živou náboženskou hádku*. Jeden mladý, slušně oblečený muž stál totiž před domem a díval se s ostatními na mne, pak jsem v průvodu dětí a různých lidí po ulici chodil, a smál se mi podivně. Zastavil jsem se u něho a začal rozhovor: Vy jste jistě Čech, pravím mu, poznávám vás po smíchu. Přiznejte se! Jsem, odpověděl mi. Zval jsem ho tedy na missii. Ale veselý Čech jen se smál; pravil mi: Vždyť není žádného Boha. Už tolik knih a učených jsem pročetl a přesvědčil jsem se o tom dobře, že kněží si Boha jen pro kšeft vymyslili.

Poněvadž bezbožná tato řeč byla veřejným pohoršením, musel jsem posměváčkovi též veřejně odpovědět.

Pravil jsem: Těší mne velice, že jste tak učený. Ale tolik aspoň mi jistě přisvědčíte, že zde u vás s Pánem Bohem mnoho kšeftu nenadělám. To věřím, odpověděl mi se smíchem. Tak vidíte, řekl jsem, a přece zde pracuji, pracuji tedy z jiných, vyšších příčin než z kšeftu, pracuji opravdu pro Boha a pro vaši spásu. A když toho tolik víte, jak jste právě tvrdil, nemohl byste mi říci, kdo ten celý svět udělal? To udělala příroda, odpověděl mi. A co pak je ta příroda? táži se ho. Příroda je příroda, řekl mi na to. Oho, pravím, tak uče-

ný člověk nemluví. Kdyby žák ve škole tak odpovídal, jistě by ho učitel pořádně pokáral. Ale rozumím vám; vy nevíte, co je příroda. Povím vám to tedy sám. Přírodou nazývám souhrn všech těch věcí, které zde na zemi a na nebi svýma očima vidíme. Když tedy pravíte, že všecky ty věci udělala příroda, pravíte tím, že ty věci udělaly se samy. Ano, ano, odpověděl mi, to všecko se samo udělalo. A z čeho pak? táži se. Z ničeho, řekl. A teď dejte pozor, pravil jsem, nepovídá vám zdravý rozum, že k tomu, aby se nějaká věc sama z ničeho udělala, je potřebí síly nekonečné? Když tedy věci na světě samy z ničeho se udělaly, musí míti v sobě sílu nekonečnou, býti nekonečné. A když jsou nekonečné, musí býti také nekonečně dokonalé. To nám praví obyčejný zdravý rozum. A teď mi to vysvětlete, když jsou všecky věci na světě dle vašeho tvrzení nekonečně dokonalé, odkud tolik proměň neustálých a nedokonalostí a bídy?

Posměváček mlčel. Vidíte, tedy, řekl jsem, věci na světě neudělaly se samy, nýbrž Bůh je stvořil a Bůh je ovšem bytost nekonečná a nekonečně dokonalá. Ale, odpověděl mi, když Bůh všecko stvořil, proč je tolik bídy na světě? To nejvíc mi dokazuje, že Boha není. Bůh by zla nedělal. Však Bůh nic zlého také nedělá, odpověděl jsem. Bůh stvořil na světě všecko dokonalé. Bídu zavinil člověk hříchem svým sám. Bůh dal člověku všecku sílu a všecku milost, aby nehřešil. Avšak člověk zhřešil přece a uvalil na sebe spravedlivý trest boží. Může Bůh za to? Tak a podobně jsme disputovali

přes půl hodiny za velkého účastenství lidí sběhších se z celého okolí. Na konec jsem mu řekl: Tak vidíte, vy jste předně mnoho četl, ale málo jste přemýšlel; a za druhé četl jste věci zlé a dobrých jste neznal; proto jste se dal svést. Musíte dobré věci číst a o dobrých věcech přemýšlet, jinak blouditi nepřestanete.

Slíbil mi, že zlých spisů čísti nebude a slíbil mi též, že do kostela přijde na kázání, a rozešli jsme se jako dobří přátelé.

V Hochheide je na 500 Čechů a asi 200 rodin; k svátostem přišlo 58 dospělých.

Sv. missie v Hambornu.

Z Hochheide šel jsem zas nazpět do Homberka a přes Rýn ponejprv po novém mostě do Ruhrortu; platil jsem za to potěšení 10 feniků, našich 12 haléřů. Z mostu je pohled na Rýn a na přístav velkolepý. Ale nezdržoval jsem se dlouho na mostě. Bylo mi za jedno vše už známo a potom jsem také pospíchal. Chtěl jsem býti brzo v Hambornu. Z Ruhrortu jel jsem do Hambornu drahou.

Hamborn je město dost moderně zařízené a úhledné. Farou je bývalý klášter. Kostel vypadá zvenčí jako prastarý hrad, uvnitř je velmi krásný.

V Hambornu není tolik Čechů; našel jsem jich tam *jen asi 90, rodin 37; 33 dospělých přišlo k sv. zpovědi.* Vlažnost Čechů je velká.

Když se p. učitel ptal ve škole dětí, zda jistá rodina je česká nebo polská, odpovědělo jedno dítě: to nejsou Čechové! Jak to víš?

tázal se p. učitel. Protože chodí do kostela, odpovědělo dítě, a Čechové do kostela nechodí.

Zvláště velkou náboženskou netečnost pozoroval jsem všude u dělníků a dělnic svobodných. Obrátili se obyčejně ke mně zády, když mne spatřili, nebo si dělali ze mne posměch. Ale někteří i z mladých svobodných lidí se missie zúčastnili.

Svobodní mají byty buď sami pro sebe, nebo noclehují v rodinách. Každá rodina má totiž tři místnosti: kuchyni a dva pokoje, jeden pro manžele a druhý pro dívky. Tak jsou všechny dělnické byty zařízeny. Avšak rodiny zpravidla se spokojují s jedním pokojem a druhý pronajímají svobodným nocležníkům, což ovšem mravnosti mnoho neprospívá.

Zákon dbá sice mravopočestnosti velice; ale všemu nocležnictví nelze zabrániti, zejména ne v osadách, kde jsou spousty dělníků a zedníci nemohou stačiti dosti bytů pro ně stavěti. Kde však dosti bytů je, tam zákon nocležnictví zapovídá a policie v té věci je dost odstražitou. Zejména souložnictví se nikde netrpí. Kdekoliv se objeví, dned se hledí odstranit. Zákon ustanovuje, že nepohodlní cizozemci mají v 48 hodinách za hranice býti posláni a z Německa vypovězeni. A za takové nepohodlné cizozemce považují se též souložníci. Proto kdo udržuje nějaký nedovolený poměr, bývá ihned policejně donucen buď poměru toho úplně se vzdáti nebo se ihned hlásiti o potřebné listiny a se oženiti; jinak musí okamžitě říši opustit. Než však listiny všechny dojdou, trvá to mnohdy měsíce a stojí to často až

přes 100 korun. Ženitba pro cizozemce je tady v Německu velmi obtížná a drahá.

V Hambornu navštívil mne dp. rektor Schürmann ze sousedního nám už známého Obermarxlohu. Přišel pozdě v noci. Umírala mu totiž v Obermarxlohu jedna Češka; při missii u zpovědi nebyla. Dp. rektoru bylo líto ji tak nechat zemřít. Proto přišel v noci v nečase a blátě až do Hambornu všecek udýchán a prosil mne, abych šel nemocnou zaopatřit. Šel jsem hned a zaopatřil ji. Na zpáteční cestě doprovázel mne dp. rektor zas až do Hambornu. Obdivoval jsem oběť, kterou pro ubohou opuštěnou Češku přinesl.

Sv. missie v Mörsu.

Knížectví Mörs leží v západním Porýnsku. *Mörs* je hlavní město knížectví. V celém knížectví je více protestantů než katolíků, a protestanté Mörsští jsou svou nepřítelostí proti katolíkům známi.

Do Mörsu jel jsem na Ruhrort a Homberk. Jízda z Homberku do Mörsu trvala asi hodinu. Vlak byl dosti dlouhý a pohodlný jako u nás. Ale jeli jsme po ulicích velmi oživených. Nad prvním vozem vlaku byl upevněn zvon podobný našim umíráčkům a celou jízdou neustále zvonil, jako když u nás nesou nebožtíka na hřbitov. Lidé měli zvoněním býti upozorněni, aby se včas uhnuli a vlaku v cestě nestáli. Nejednou se vlak zastavil uprostřed ulice. Díval jsem se, co to? Spatřil jsem na jednom kupeckém krámu různé nápisy: »Pro-

dej kolonialního zboží«, »Hostinec« a »Stanice NN.« Byli jsme tedy na první stanici. Lidé vystupovali a sedali, zvonek na vlaku znovu se rozhoupal, a jeli jsme dál. Takových stanic bylo až do Mörsu pět.

Když jsem druhého dne na svých obchůzkách za Mörsem přes koleje dráhy jíti musil, zpozoroval jsem, že jedna kolej byla úplně rozdrčená a prasklá a na obě strany rozstouplá. Zdá se tedy, že místní dráhy německé v nejlepším pořádku nejsou. Ale neštěstí netřeba se báti; vlak jede na takových dráhách pomalu, a kdyby se i vyšinul, nesplaší se.

V Mörsu radil mi dp. farář nový způsob hledati Čechy. Poslal mne jako školní inspektor do všech katolických škol, abych tam na české děti se doptal a jim své pozvání na missie svěřil. Dítka měly pak pozvání to vyříditi rodičům a všem rodinám, které jim známy byly. Učinil jsem tak. Učitelé mne přijali všude s velkou úctou a laskavostí, a dítka slibovaly, že vše vyřídí. Ale neosvědčilo se to. Přišlo do kostela lidí velice málo. Pohodlnější prostředek by to ovšem byl, Čechům po dětech sv. missii oznámiti, ale nepostačuje to. Čeho zde nedosáhneš osobním a přímým stykem s lidmi, toho se nedočkáš.

Netečnost náboženská je zde větší než kde jinde. *Míval jsem na kázáních někdy jen dvě neb tři osoby.* Poučil jsem je a povzbudil k dobrému, jak jsem mohl. Potom šly k sv. zpovědi. Byl jsem rád, že aspoň ty přišly. Navykl jsem si také na náměstích a na ulicích, kde mnoho lidí bylo, poslouchati, zda někde neuslyším

někoho česky mluvit, nebo zda neuvidím někde tváře, které by Čechy prozrazovaly. Našel jsem i tím způsobem mnohé Čechy. Též v Mörsu jsem oslovil mezi jinými jednu ženu na ulici; zdála se mi býti Češkou, a byla. Zval jsem ji, by do kostela přišla; slíbila mi, že ráda přijde. Stěžoval jsem si jí, že Čechové málo se missie zúčastňují, a omlouval je, že ani všichni nevědí, že zde je sv. missie pro Čechy. A kdyby věděli, odpověděla mi, také by nepřišli; znám je dobře.

Učitelé, o nichž jsem se právě zmínil, chovali se ke mně velmi uctivě a to nejen v Mörsu, ale všude. *Katolické učitelstvo v Německu žije s kněžstvem v nejlepším přátelství.* Přátelství to však nezáleží v tom, že kněží ustupují před svobodomyšlnými, liberálními zásadami učitelstva, nýbrž v tom, že učitelstvo náboženské své povinnosti zná a plní a kněze za svého duchovního vůdce v náboženských věcech uznává.

Když jsem jednou šel po ulici s kufrem, volal za mnou jeden pán; ohlédl jsem se a počkal naň. Představoval se mi jako řídící školy a pravil, že mne viděl ze školy, kterak sám kufr si nesu. Toho prý není třeba; pošle prý mi hned chlapce, aby mi kufr na nádraží zanesl; abych jen trochu počkal. Za chvíli chlapec přišel a pomohl mi kufr nésti. Prokázal by někdo u nás takovou pozornost knězi cizímu?

Hlavně pak *v náboženské výchově dětí* pracují učitelé s kněžstvem spojenými silami. Náboženství věnují se v Německu v prvních tří-

dách obecné školy 4 hodiny týdně, ve vyšších 3 hodiny. Jednu hodinu každý týden přednáší sám p. učitel dějepisu pod dozorem kněze. K sv. zpovědi chodí děti každý měsíc po celý školní rok, nejen dvakrát neb třikrát do roka. Proto děti jsou opravdu zbožné. Viděl jsem je, kterak v prázdné dni v kostele celé hodiny nábožně se modlily, neb od obrazu k obrazu chodily a s příkladnou zbožností křížovou cestu konaly.

Sílu svou soustřeďuje katolické německé učitelstvo v *spolcích*. Spolek katolických učitelů má mimo Bavorsko v Německu přes 9000 členů; všechny katolické učitelky mají též svůj zvláštní spolek.

V Mörsu zpovídal jsem ponejprv ve svém životě uhersky. To je právě pro missionáře v Porýnsku nemálo obtížné a unavující, že se k němu hlásí lidé všech národností. Bylo mi pracovati ve zpovědnici v osmi řečech: česky, německy, slovácky, polsky, slovinsky, italsky, uhersky a holandsky. Každou chvíli slyšíš jinou řeč. Uhersky a holandsky šlo mi velice špatně. Umínil jsem si, že se zvláště uhersky lépe naučím. Neboť Uhrové zdají se mi býti v Porýnsku nejopuštěnější, protože kněz Maďar za nimi do Porýnska jistě nikdy nepřijde.

Radostí jsem v Mörsu nezažil. *Čechů je tam na 500, přes 200 rodin; k zpovědi přišlo jich jen 37.*

Zato jsem se potěšil živou vírou jednoho Němce. Šel jsem právě po náměstí, když jakýsi pán mne dohonil na velocipedu; zastavil se, seskočil s kola, pozdravil a velmi uctivě mne

prosil o mši sv.; pravil, že je obchodníkem a že koná za obchodem důležité cesty a že se mu velmi mnoho překážek staví v cestu. Prosil o modlitbu za požehnání boží; vsedl pak na kolo a letěl zas dál jako s větrem o závod.

Ostatní sv. missie.

V Mörsu jsem ukončil missie porýnské; opustil jsem Porýnsko a odjel přes Rýn *do Vestfálska*. Ve Vestfálsku měl jsem konati také ještě *šest missií*. Vestfálské missie se nelišily od porýnských; poměry jsou stejné. Promluvím tedy o nich jen krátce.

Sv. missie v Gladbeku.

Na cestě do Gladbeku měl jsem zvláštní ochranu boží. Spojení vlaků na obou stranách Rýna bylo tak nešťastné a překážek nakupilo se tolik, že mi nebylo možno v Ruhrortu vlak zastihnouti. Přišel jsem při vší námaze o 10 minut později. Pozoroval jsem to už na mostě přes Rýn. A prosil Pannu Marii co nejvroucněji, aby mi přece nějak pomohla. Neboť byl to jediný vlak do Gladbeku; o 4 hodinách měl jsem jím přijeti, o půl páté bylo ohlášené české kázání.

Přišel jsem na nádraží v Ruhrortu všecek udýchán. Lidstva bylo plné nádraží. Volám hned: Je tu ještě vlak do Gladbeku? Jsem tu ještě, ozval se odkudsi strojvedoucí, přiskočí ke mně, vezme mne za ruku a táhne ke kase; dostal jsem rychle lístek, a už jsme oba

spěchali ku vlaku. Máte to štěstí, pravil mi strojvedoucí cestou; nevím, co to dnes bylo, nemohl a nemohl jsem se s poštou domluvit a odejet, až jste přišel. Děkoval jsem za to Rodičce boží z celého srdce.

I jindy zakusil jsem na svých porýnských cestách missijních zcela zvláštní pomoci boží, začez Bohu a nebeské Jeho Matce dosud nejvroucnější díky vzdávám.

V Gladbeku je *přes sto Čechů*; z velké části jsou to dělníci z jižních Čech; chodí sem na práci z jara a na podzim vrací se zas domů. Zúčastnili se missie dobře; *k zpovědi jich přišlo 47.*

Gladbek je velké a krásné katolické město; lid je velice hodný a duchovenstvo velmi horlivé. Zvláště úcta P. Marie je zde a v celé krajině velmi rozšířena. Bylo mi nápadno, že zejména obraz P. Marie ustavičné pomoci s lampičkou a světlem všude se nachází a velmi se uctívá.

Z Gladbeku jel jsem *do Bocholtu na řece Ah*, na severních hranicích hollandských; Bocholt je město asi tak velké jako Olomouc. *Čechů je tam jen 21*, bydlí až daleko za městem, pracují v továrnách tkalcovských. Ale vdp. probošt konal i pro těch 21 Čechů dalekou cestu až do Münstru a vyprosil si u ndp. biskupa pro ně českého missionáře. *Přišlo jich k zpovědi 10*; ostatní se ke mně a k náboženství velice nepřátelsky chovali.

Přivedl jsem ty, co si dali říci, do kostela a k sv. zpovědi už pozdě v noci, až po práci a po večeři. Jedna ženská nám však scházela;

chtěla přijít, ale bylo už 10 hodin a nepřicházela. Tázali jsme se s dp. kaplanem, který byl v kostele se mnou, proč nepřichází? Tu se mi syn její přiznal, že prý nemá botky; do kostela bylo daleko, sníh padal s deštěm, byl ošklivý nečas a tma jako v pytli. Tlumočil jsem to dp. kaplanovi, jenž ihned pomohl. Vzal syna s sebou, a šli do závodu; dp. kaplan koupil nové botky a poslal s nimi syna k matce, aby si je obula a hned přišla. A vskutku také přišla, vyzpovídala se a byla nám za to velice vděčna.

Třetí missii vestfálskou konal jsem v *Hertenu*. Hertenští Čechové byli dost horliví; z 80 jich přišlo 32 k sv. zpovědi. Jejich vůdcem je p. *Bečvář*, horlivý katolík. Z Hertenu jsem navštívil blízký klášter Redemptoristů v Bochumu; pobyl jsem u svých milých spolubratří asi tři hodiny.

Poslední tři missie konal jsem v *Hillenu*, v *Recklinghausenu-Süd* a v *König Ludvíku*.

V *Hillenu* je na 200 Čechů; 60 přišlo k sv. zpovědi. Zde mně nejvíce pomáhaly děli hledat Čechy. Zvláště jedno malé děvčátko mně bylo velice prospěšné. Nazývalo mne vždycky jen »strýčku«. Kdykoliv jsem vyšel z domu, kde byli Čechové, vždy znovu na mne volalo: Strýčku, tamhle bývají také Čechové. Nedovedl jsem si to jinak vysvětlit než že vždy, když jsem v domech české rodiny na sv. missii zval, zatím pilně se vyptávalo, kde by ještě nějakí Čechové byli.

Navštívil jsem zde také velikánskou nemocnici. Ošetřovatelkami jsou v ní diakonisky,

protestantské klášterní panny čili milosrdné sestry. Jsou to uhlazené slečinky, pěkně nastrojené. Řeholního jsem na nich nic nepozoroval. V nemocnici zpovídal jsem tři nemocné Čechy.

V Hillenu jsem našel některé opravdu hodné Čechy, ale zlých bylo mnohem více. Když jsem jednomu mladému muži domlouval, aby sv. missie se účastnil, rouhal se bezbožně. Privil jsem mu, aby se Bohu nerouhal, že máme naopak Boha milovat; vždyť je dobrý; všecko dobré máme od něho. Já nemám od Boha nic, odpověděl mi na to, mně Bůh nic nedal. A kdo pak vám dal život? táži se. Já sám, odpověděl. A zdraví? táži se opět. Já sám, odpověděl znovu. Právě den před tím tam dva lidé spadli do dolů a zabili se. Připomněl jsem mu to a řekl: Dejte si pozor! Bůh může jen prstem hnout a vezme vám život i zdraví. Ale vše marné. Odešel jsem s nepořízenou.

V *Recklinghausenu-Süd* je pouze 19 Čechů; 12 přišlo k sv. zpovědi. Byli to hodní lidé. Ostatní přijíti nechtěli. Dva, kteří už po léta spolu neoddáni žili, dali se církevně oddat, avšak jiný muž, který už dlouho žije v neplatném státním manželství čili v souložnictví se svou ženou židovkou, nechtěl o církevních oddávkách ani slyšet, ačkoliv sama žena, židovka, mu domlouvala a ho prosila, aby se dal oddat, když to podle jeho víry má tak býti.

V *König Ludvíku* je na 50 Čechů. K zpovědi přišlo jen 11. Nebylo ani kdy. Musil jsem missii zkrátit. Byl už svrchovaný čas, abych se vrátil do Čech, kde už zas nové práce na

mne čekaly. V König Ludvíku byli k tomu někteří lidé hrozně nevědomí; potřeboval jsem všechen čas jen pro ně; poučil jsem je, jak jsem mohl; potom jsem je musil jako malé děti k zpovědnici vésti a jim ukázat, kde a jak si mají kleknout, a ač jsem napomenul, aby zůstali klečet, až sám do zpovědnice si sednu a je pak skrze okénko zpovídati budu, tak přece, když jsem si do zpovědnice sedl a chtěl je zpovídati, byli milí kajícíci zas titam. Vstal jsem tedy a díval se, kde jsou? Stáli před zpovědnicí a koukali se, co ve zpovědnici dělám. Je tu třeba opravdu železné trpělivosti.

Tak jsem tady sv. missie s pomocí boží ukončil. Hlásili se ještě někteří důstojní páni faráři, abych k nim také přišel a Čechy v jejich farnostech navštívil. Slíbil jsem jen, že dá-li Pán Bůh, na rok zas přijdu a k nim zavítám.

* * *

Na konec zbývala mi povinnost, dáti o misích ndp. biskupu Münsterskému zprávu. Napsal jsem ji stručně a zaslal do Münstru. V zprávě sděluji, že jsem našel v diecesi Münsterské asi 2200 dospělých Čechů, 938 rodin a že k sv. zpovědi přišlo 472 a sice 98 mužů, 287 žen, 51 mládenců a 36 panen.

Úsudek učinil jsem si o Čechách v Porýnsku a Vestfálsku tento:

Čechů, kteří své povinnosti náboženské znají a plní, je tam málo. Většina žije takřka bez náboženství. Jest toho příčinou z velké části nevědomost, z části také vlažnost a z

části i nevěra a zášť proti Bohu a víře. Jsem však přesvědčen, že mnozí mají ještě tolik dobré vůle, aby si říci dali a povinnosti své plniti se naučili.

Je jim však třeba za tím účelem *hlavně dvou věcí*: musí přijíti do styku s knězem a s katolickým lidem, t. j. musí především *naučit se znáti kněze*, aby v něm viděli svého přítele a otce. Mají velkou hrůzu před knězem. Kdykoliv mne ponejprv shlédli, byli všickni polekáni. Teprv když jsem s nimi začal mluvit, jak se jim daří a podobně, se rozechřáli a troufali si též promluvit. A mnozí stali se i velmi hovorní a důvěrní. Avšak jak jsem přešel k náboženství a zval je na missie, zamkli se zas a bylo po náladě, měli plno výmluv a věděli sta překážek; a jak jsem se zmínil dokonce i o zpovědi, tu jsem teprv nepochodil. Není také divu, jednou ranou všecko se nezmůže.

Podobně musí na ně též působiti *styk s katolickým lidem*, t. j. musí býti nějak přilákáni do kostela, aby viděli, kterak porýnský katolický lid do kostela chodí a jak zbožně v kostele se modlí a jak krásné slavnosti v kostelích se odbývají atd. Tím způsobem zalíbí se též Čechům kostel a s kostelem zalíbí se jim i sv. náboženství a jejich předsudky, že v kostele nemají co dělat a pod., znenáhla vymizí.

Horlivými u víře ovšem sotva kdy budou. Ale postačí, budou-li aspoň nejdůležitější náboženské povinnosti zachovávat, t. j. v neděli a svátek na mši sv. choditi a k svátostem přistupovati, aby tak odstraněno bylo aspoň veřejné pohoršení, které svou netečností dávají.

A to druhé, čeho se u nich dosáhnouti musí, jest, aby náboženské výchově dítek aspoň na překážku nebyli. Neboť české dítky jsou velice hodné; chválí si je ve školách všichni důstojní páni a počítají je mezi nejhodnější dítky. Bylo by tedy záhodno, aby rodiče doma aspoň ne-kazili, co v srdcích dítek dobrého ve škole se rozsívá. Dosáhne-li se jen toho, více prozatím třeba nebude.

Za tím účelem jest nutno duchovní správu Čechů v Německu, pokud možno, řádně a zdárně upravit. Proto jsem si umínil, postarati se o to:

1) aby němečtí kněží naučili se česky. Ndp. biskup byl ochoten za tím účelem poslati do Prahy dva bohoslovce. Jednoho kněze jsem začal učit čestně už při sv. missii a doufám, že do roka bude moci česky zpovídat a malé přednášky konati;

2) aby v každé farnosti, kde Češi ve větším počtu jsou, aspoň jednou za měsíc byla konána česká pobožnost s kázáním;

3) aby byly všude zřizovány české knihovny, kde by Čechové si vypůjčiti mohli mravně poučné a nábožensky vzdělávací knihy ke čtení;

4) aby všude, kde to možno, zřizovány byly české katolické spolky;

5) aby německým kněžím dostalo se do rukou vhodné česko-německé zrcadlo zpovědní, by mohli Čechy také zpovídati; nebo doposud zpovíдали se Čechové jen před oddavkami a na smrtelné posteli, a celá zpověď záležela v tom, že jim kněz dal sub conditione rozhřešení, aniž

by slova s nimi mohl promluvit. Taková zpo-
věď však neuspokojí nikoho a mnoho nikomu
neprospěje;

6) aby zejména snoubenci dostali do ru-
kou přiměřené poučení o svátosti stavu man-
želského.

7) A posléze, aby lid na každoroční sv. mi-
ssie dobře včas byl připraven tisknutými po-
zvánkami, provoláními, poučnými letáky a pod.

Jak a s jakým úspěchem jsem tyto své
plány provedl, povím až ve zprávách missijních
z roku 1908.

V Cáchách.

Na zpáteční cestě měl jsem dovoleno, po-
dívat se do Cách. Jel jsem tam na Düsseldorf
a na Kolín nad Rýnem. *Düsseldorf* leží na pra-
vém břehu Rýna při ústí řeky Düssely. Je
město obchodní, velké a úhledné, má 12 kato-
lických kostelů. Uhelne doly porýnské sahají
až sem.

Kolín nad Rýnem je největší město v pru-
ském Porýnsku. Rozkládá se po obou březích
Rýna. Vše má ráz moderní a velkoměstský.
Nádherných katolických chrámů je v Kolíně 17.
Nejvíce z nich vyniká světoznámý gotický dóm,
jehož stavba započata byla už r. 1248, ale do-
končena teprv. r. 1880. *Dóm* stojí hned u ná-
draží. Před dómem je malé, ale velmi krásné
náměstí, z něhož je na průčelí dómu pohled
vskutku úchvatný. Řady uměleckých soch v
klenutích průčelních nelze takřka spočítati.
Mohutné věže jsou 157 metrů vysoké. Ale čím

velkolepěji působí Kolínský dóm na návštěvníky zvenčí, tím méně dojíká uvnitř. Vstoupíš-li hlavním portálem, vidíš jen řady šedých pilířů a dlouhé vysoké temné chodby, lodě chrámové. Můžeš si prohlédnouti vždy jen jednu lod, pro množství pilířů není rozhledu po všech možný. Vpředu u jednoho pilíře je připevněna kazatelna; skládá se ze tří hnědých prken s malými, poškozenými polovypouklými vyřezávanými hlavami sv. evangelistů. Střechu nad kazatelnou tvoří také jen jednoduché prkno. Na kazatelnu vedou schůdky tak prosté jako na půdu. Myslím, že by u nás ani v nejmenším kostelíku vesnickém nesměl si nikdo troufati tak jednoduchou kazatelnou postavit.

Kříž dómu před vítězným obloukem je velmi prostranný. Na straně evangelní jest uzavřený poklad a velké množství svatých ostatků. Též nádherná tumba sv. tří králů v dómě se nalézá. Hlavní oltář a dvě postranní kaple po obou stranách hlavního oltáře jsou od kostela odděleny vysokým mřížovím a jsou zastřeny těžkým kobercem.

Jízda z Kolína do Cách je jednotvárná. Všude samá rovina. Teprv až před Cáchami začíná se půda vlniti. Cáchy leží už v pahorkatině velice malebné. Jest to město průmyslové v poslední době úplně přestavěné: ze starého stalo se nádherné moderní město.

Nejvelkolepější pohled jest na gotickou právě obnovenou *radnici* ze 14. století a *na hlavní chrám Cášský* vedle radnice. Radnice je ozdobena dvěma krásnými věžemi. Uvnitř je korunovační sál německých císařů, vyzdobený

uměleckými malbami. V hlavním chrámě je pokladna, v které mimo jiné vzácné památky uschovává se také roucho nejbl. Panny Marie. Drahocenná tato památka ukazuje se každých sedm roků lidu z gallerie na věži chrámové, tak že všichni z náměstí a z okolních ulic je viděti mohou.

V Cáchách bydlil jsem v klášteře Redemptoristů, tedy u svých bratří.

Z Cách zajel jsem si do *Waalsu* v Nizozemí čili v Holandsku. Waals je nejbližší město holandské. Z Cách do Waalsu je hodina. Jede tam elektrika. Také *Wittem* v Holandsku jsem navštívil. Wittem je malá vesnička, od Cách asi 3 hodiny vzdálená; leží v malém, tichém ale krásném údolíčku. Redemptoristé hollandští mají tam klášter a bohosloveckou fakultu.

Holandsko je samá rovina jako severní Porýnsko a Vestfálsko; jen na jihu je půda trochu rozvlněná. Největší kopec v Holandsku je asi 50 m vysoký; na něm stojí povětrný mlýn.

Na Rýně.

Z Cách jsem se vrátil zase do Kolína. Z Kolína mohl jsem jeti přes Koblenc do Mohuče za tutéž cenu buď drahou nebo na lodi. Jel jsem drahou. Vlak jede neustále na břehu Rýna; rozhled po krajině a na Rýn je tedy z vlaku tentýž jako z lodi.

Rýn v rovině, kde vysokých břehů nemá, dojmu nečiní. Klidně plyne; nikdo by ho za veletok neměl. Teprve *od Bonnu* na jih začínají hory a nabývá Rýn zajímavosti. Hornatina

rýnskovestfálská je asi 50 metrů vysoká. Rýn se proplétá údolím tohoto pohoří jako had. Tím pak, že často se zahýbá a směr svůj mění, činí dojem řetězu samých jezer. Vidíš vždy jen kotlinu kol kolem horami ohraničenou a plnou vody a sotva že's dojel na konec, rozevívá se ti kotlina nová a jezero nové. Tato neustálá změna činí jízdu na Rýně nejvyšš poutavou.

Kopce po obou březích Rýna jsou samá réva. Rodí se tu známé rýnské víno. Jen sem tam některý vrch je houštím porostlý. Pokud réva není zelená, činí hory ovšem jednotvárný šedý skalnatý dojem; vidíš všude jen samé vinné hole a samé zděné náspy, aby úrodná prst' nesjížděla do řeky.

Zcela zvláštní krásy dodává Rýnu řada hradů na výšinách po obou stranách veletoku hrdě se vypínajících. Takových hradů jsem napočítal asi 20. Některé leží v rozvalinách, většinou jsou však obývané a velmi nádherně zařízené.

Také jsem viděl na jednom vysokém kopci tovární komín, který stál dříve dole na břehu Rýna, ale dole neúčinkoval; proto musil býti přenesen až na horu a horou byl k němu z továrny postaven průkop.

Krajina byla čím dál krásnější, čas ubíhal a než jsme se nadáli, byli jsme v Koblenci. V *Koblenci* vtéká do Rýna Mosela. Krajina kolem Koblence a při ústí Mosely je vrcholem krásy v celém Porýní. Koblenc se hodí do tohoto ráje jako perla do zlata. Třídy města směrem k Rýnu jsou velmi krásné a moderně zařízené.

Ze staveb vyniká nejvíce velkolepý chrám Kastorův se 4 věžemi, farní chrám a residenční zámek.

Za Koblencem, než jsme přijeli do Bingen, zajímala mne nejvíce kolmá skála na pravém břehu Rýna, zvaná *Lorelei*; viděli jsme ji právě naproti, ježto jsme jeli na levém břehu řeky. Lorelei vypíná se nad Rýnem 122 metrů; je to skála známá z básně Klem. Brentana a z písně Heineovy. Dává velice kráznou ozvěnu. V ní prý jest ukryt ohromný poklad Nibelungů. Teď je skála proražena železničním tunelem 397 m dlouhým. Nahoře na skále je hospůdka. Rozhled se skály na Rýn je rozkošný. Rýn se kolem Loreleie otáčí skorem v pravém úhlu; proto je plavba v prudkých proudech pod skalou velmi nebezpečna.

Přijeli jsme do *Bingen* ve velkovévodství Hessenském. Bingen má tři katolické kostely. Nad městem vypíná se starobylý zámek Klopp a východně od města je překrásná podívaná na Rochusberg s proslulou poutní kaplí. Pod městem je na ostrůvku v Rýně tak zvaná »Myší věž«, v které prý arcibiskup Hatto II. r. 969 byl od myší zahuben. Naproti Bingen je na pravém břehu Rýna na vysoké skále obrovská kamenná socha ozbrojené ženy, *Germanie*, představující zosobnění národní jednoty německé.

Od Bingen k Mohuči rozšiřuje se údolí Rýna víc a více a zajímavosti znenáhla ubývá. *Mohuč* je hlavní město velkovévodství Hessen-

ského. Leží u vtoku Mohanu do Rýna. Jest to průmyslové a obchodní město s krásným dómem a kurfírtským zámekem.

V Mohuči rozloučil jsem se s Rýnem a dal se směrem na východ po řece Mohanu.

Z Mohuče do Prahy.

Mohan je řeka asi tak velká jako Vltava; v posledních 50 letech byla učiněna též splavnou. Na břehu Mohanu jeli jsme z Mohuče přes Frankfurt a Aschaffenburg až do Vircpurku.

Krajina od Mohuče až k Aschaffenburgu je rovná, jen sem tam vidíš nízké, táhlé kopečky. Zato však Vircpurk leží v krajině hornaté a velmi krásné.

Z měst na této cestě je nejkrásnější *Frankfurt*; je to opravdu přepychové město; té nádhery sotva kde najdeš. I obrovské nádraží svou krásou překvapuje; tak pohodlného a velkolepě zařízeného nádraží jsem ve svém životě dosud neviděl. Jedním pohledem přehlédneš všecka rozsáhlá prostranství a nevíš udivením, kam napřed hledět.

Z Vircpurku jeli jsme přes Norimberk do Řezna. *Norimberk* je hlavní město v severním Bavorsku; má mnoho starožitných vzácných památek a jest nejprůmyslnějším městem v království Bavorském. Komínů jsou tam spousty; kamkoliv se obrátíš, samý komín; a kouře všude, že není možno dýchat. V této věci činil na mne Norimberk dojem skoro až trapný;

byl jsem rád, když se blížila hodina odjezdu. Krajina mezi Vircpurkem a Norimberkem je čím blíže k Vircpurku tím krásnější; roste tam také mnoho vína.

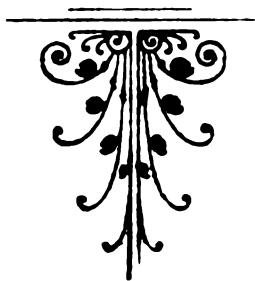
Do Řezna přijel jsem už v noci. Přenocoval jsem na nádraží. Ráno po mši sv. prohlédl jsem si kostely a město. Lidí v kostelích bylo velice mnoho, ač byl všední den. Dóm řezenský je stavba velkolepá, zvláště průčelí dómu je velmi umělecké a nejvš poutavé. Město však samo je jednoduché; skoro nikde není nic zvláštního; vše má ráz města venkovského.

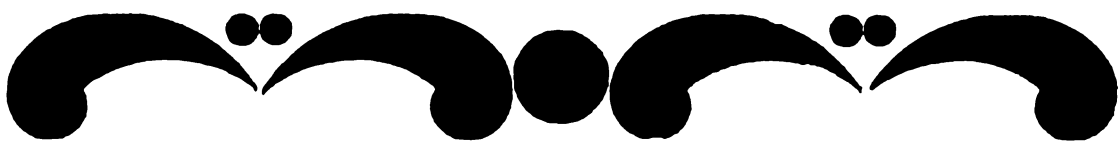
Norimberk i Řezno leží v krajině jen málo pahrbkovité. Zato jízda z Řezna do Plzně vedla nás *krásnou Šumavou a průsmykem Vše-rubským*. S radostí pozdravil jsem v průsmyku na českých hranicích v pravo zříceniny starého hradu Rýzmburského a vysoký Osek, jímž pohoří Šumavské se končí, a v levo krásný Čerchov s vysokou rozhlednou, jímž Český les začíná. Z daleka průsvítala k nám od Nové Kdyně starobylá *kaple sv. Václava*, kterou postavil Břetislav I. pro věčnou pamět na skvělé vítězství, jehož na tomto místě dobyl r. 1040 nad německým králem Jindřichem III.

Ale sotva že jsem se za památnou kapli zadíval, již již jsme s průsmyku zjížděli do území *chrabrých Chodů* a uháněli pak *k Domažlicům a k Plzni*. V Čechách bylo mi už vše známo. Nevšímal jsem si tedy mnoho krajiny; více jsem se zabýval myšlenkou na brzké shledání se spolubratry v Praze a toužil po důkladné koupeli. Nebo cestou jsem byl tak umouněn a

začazen, že i spolucestujícím to bylo nápadné tak, že se mne ptali, jak dlouho už jsem na cestě a odkud jedu. Čím více jsme se Praze blížili, tím více rostla má nedočkavost. Konečně jsme dojeli *na Smíchov*. Vystoupil jsem, sedl na vůz a jel *k Sv. Kajetánu na Malou Stranu*. Spolubratři uvítali mne co nejsrdečněji. Potom jsem přivedl své zubožené tělo zas do starého pořádku a šel do kaple, abych Pánu Bohu a Panně Marii a sv. Alfonsu za vše nejvroucnější díky vzdal.

Kéž dá Bůh, by porýnské missie za rok byly ještě požehnanější!

**Pilně čtěte
a všude rozšiřujte**

velice časový a pro obranu katolictva vysoce
důležitý spis:

Zrcadlo pokrokového tisku.

Píše Pozorovatel.

Přítomná kniha dokazuje pádnými příklady, jak pokrokový tisk sesurovuje náš národ nízkými sprostotami, jak pokrokové listy o katolictvu nestoudně lhou, jak převracejí ze zášti proti nám pravou vědu, jakých zákeřnických podskoků užívají, aby štít katolictva potřísnil, atd.

Jest to nutná kniha pro každého křesťanského sociála, který při různých schůzích má odhaliti pravou povahu těch, kteří proti nám pod falešnou rouškou osvěty bojují.

Každý se může z knihy poučiti, jak rafinovaná zloba, jaké násilnictví vůči katolíkům řádí v listech pokrokových.

Stran 328.

Cena 1.70 K franko.

Objednávky vyřídí obratem

**Biskupská knihtiskárna
v Hradci Králové.**

